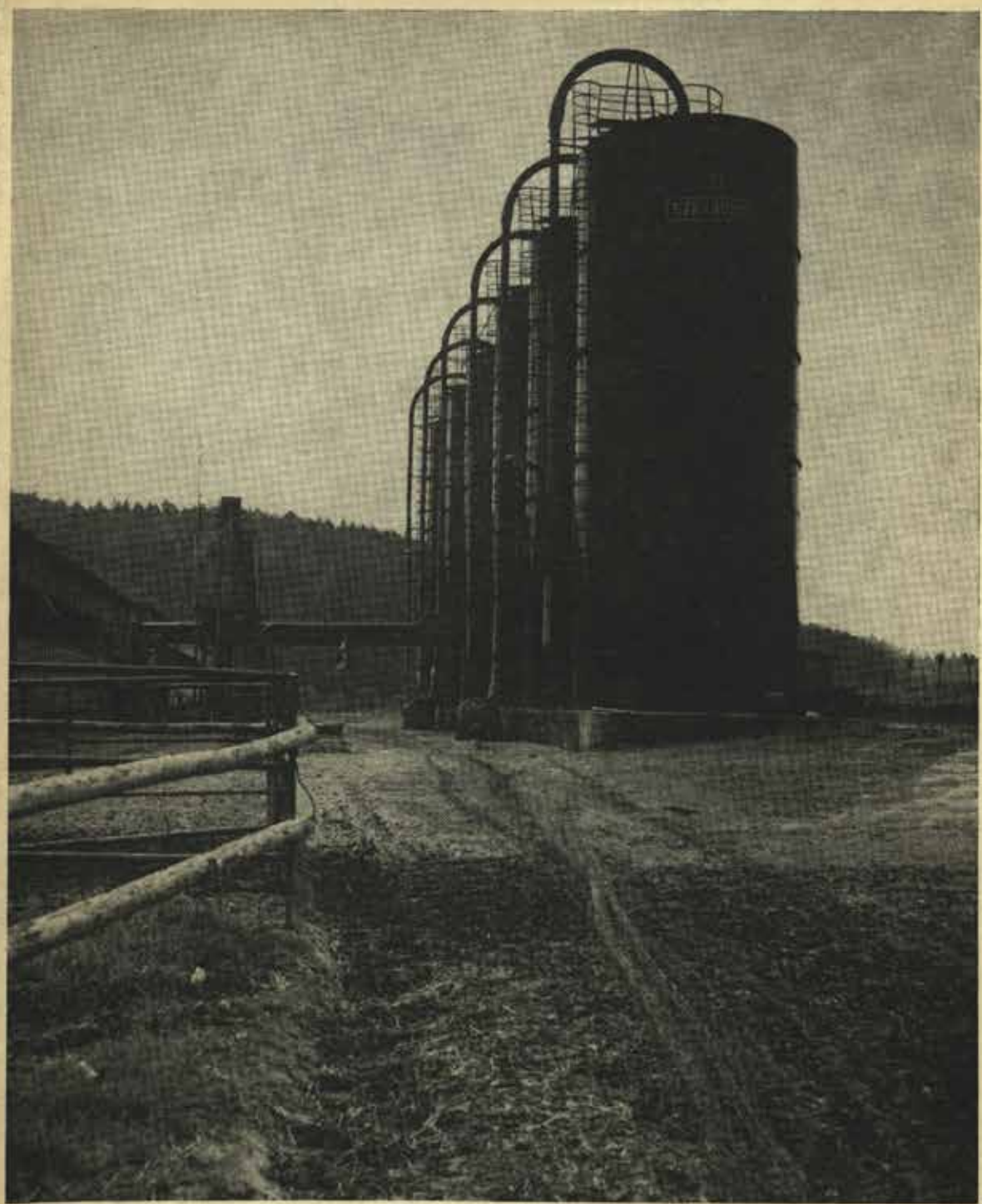

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN

SVAZEK **14**

Na první straně obálky:
Zemědělský objekt v Novém Jičíně —
Bludovicích.

Na čtvrté straně obálky:
Správní budova a kulturní dům
JZD Starojicko.

Foto O. Zelenka.

650 LET OBCE PUSTĚJOVA

Adolf Turek

Okolí Pustějova bylo osídleno již v pradávých dobách. Obec ležela při jedné z větví tzv. jantarové cesty, spojující Středozemní moře s Baltským, která šla povodím Odry. Svědčí o tom mj. nález kusu jantaru a řecké bronzové mince z 3. stol. před naším letopočtem.¹⁾ Za vnitřní slovanské kolonizace vznikla zde nevelká osada, založená nebo získaná snad už ve 12. nebo v první pol. 13. stol. nějakým Pustějem, po němž byla nazvána. Následující války (vpád tatarský 1241, kumánský 1253; rozbroje koncem 13. stol.) pravděpodobně ves silně vyhladily; snad by se i podle tohoto zpusťnutí dal vykládat název obce. Proto byla kolem roku 1300 osazena znovu, anebo ještě pravděpodobněji byla zbudována vedle starého Pustějova ves nová a obě obce záhy splynuly. Nová kolonizace byla provedena podle práva purkrechtního (německého), na základě lánové soustavy; obyvatelům určeny pevné platy peněžité, v naturáliích i úkony (roboty a jiné povinnosti) pro vrchnost, kterou byli feudální držitelé panství fulneckého, páni z Lichtenburka. Lokátorem, který osadníky sehnal, byl nějaký Petr, který dal spojené obci, respektive obci kolonizací rozšířené, jméno.²⁾ Za svoji námahu obdržel dědičně fojtství osvobozené od robot s jedním lánem polí a s právem volné dispozice, mlýn na potoku tekoucím od Hladkých Životic, krčmu s právem vařit a čepovat pivo a třetinu z pokut uložených místním venkovským soudem, kterému předsedal. Fojtství spadlo asi záhy zpět na vrchnost, takže je Vok z Kravař, nový pán na Fulneku a Bílovci, prodal za 70 hř. 28. 7. 1324 „svému věrnému“ Jindřichu Dominiku Wibigerovi, patrně měšťanu z Fulneka či Bílovce. Obec se v této latinské listině jmenuje Petrowitz, což ukazuje na české založení někdejšího fojtem Petrem; je to zároveň nejstarší písemná zmínka nejen o Pustějově, ale také o Bílovci (Woogstad), Butovicích (Bothenwald) a Hladkých Životicích (Seittendorf).³⁾ V okolních německých obcích se pak užívalo nadále pro Pustějov název Petrowitz, se kterým se ostatně ve formě Petrovice setkáváme i v českých textech z 15. a 16. stol. a který se Němcům snadněji vyslovoval nežli Pustějov.

Páni z Kravař však Pustějov drželi jen po tři generace a odprodali jej roku 1399 konventu augustiniánů — kanovníků ve Fulneku, který r. 1389 založili a kterému dali postupně do vinku většinu Děrného, Jilovce, Starou Ves a Bílov.⁴⁾ Vrchní právo nad všemi těmito klášterními osadami si však podrželi. Lacek z Kravař, první moravský zemský hejtman a známý organizátor protestu české a moravské šlechty proti upálení M. Jana Husa, který spravoval Fulnecko místo nedospělého příbuzného Beneše z Kravař, usiloval o hospodářský rozkvět města Fulneka. Zakázal proto r. 1413 fojtům ve všech obcích panství fulneckého i v klášterních vsích, v tom výslovně i v Pustějově, držet řemeslníky kromě přístipkářů a silně omezil jejich právo vařit pivo; nákup piva povolen jen ve Fulneku. To bylo potvrzeno dalšími výsadami v r. 1416 a znovu výslovně v r. 1429, po dobytí a vypálení města husity na přelomu let 1426—1427.⁵⁾ Před r. 1433 zastavil pak Jan z Kravař Pustějov a Bílov Vaňkovi Třicátníku z Vojetína,⁶⁾ jehož syn Jan držel obě vsi patrně ve formě léna ještě kolem roku 1480. Také většina ostatního klášterního nemovitého majetku byla zabrána vdovou Jana z Kravař, kněžnou Anežkou Opavskou a jejími dědici a Václavem z Doloplatz. Fulnečtí augustiniáni sice podali v l. 1437—1450 na všechny nové držitele řadu žalob k zemskému soudu do Opavy, ale v první etapě nepořídili ničeho, přestože už r. 1433 opavský kníže

Václav poručil vložit konventu augustiniánskému do opavských zemských desek všechno jeho zboží „i s Petrovicemi“.⁷⁾ Fulnečtí páni soustředili však v l. 1454—1480 zástavní listiny na konventské zboží do svých rukou a Jan z Žerotína vložil je i s fulneckým panstvím r. 1480 do olomouckých zemských desk, čili k Moravě.⁸⁾ Vyplácel patrně augustiniánům, kterým zbylo jen málo majetku v přímém držení, nějakou apanáž v penězích a naturáliích. Obyvatelé Pustějova obdrželi r. 1485 od Jana z Žerotína právo odúmrti, tj. právo volně odkazovat své statečky i v tom případě, kdyby neměli přímých potomků, avšak konvent tuto výsadu, udělenou poddaným od zástavního pána, nechtěl po stu letech uznati.⁹⁾

Roku 1505 vypukl o zástavní dědiny znovu spor mezi fulneckým panstvím a augustiniány, kteří pod vedením energického probošta Cyrila vyhráli, neboť dokázali, že páni z Kravař si vymínili nad konventem jen ochranu.¹⁰⁾ Bernard z Žerotína musel na základě dohody z r. 1520 dát vymazat klášterní dědiny i s Pustějovem z olomouckých desk a postoupit je v moc proboštovi o sv. Jiří r. 1521. Ten je ihned i s přikoupeným Lukavcem dal zapsat do opavských zemských desk přes odpor moravských stavů.¹¹⁾ Spory o zdánlivou příslušnost klášterních vsí do Moravy a o zemské hranice se táhly až do 18. věku.¹²⁾ Konvent měl totiž sídlo na Moravě, ale statky všechny na Opavsku, které se počítalo tehdy už ke Slezsku, kde probošt fulnecký byl na sněmu předsedou třetího stavu — spojené kurie prelátů a měst. I z toho vznikaly všelijaké různé.

Právě zásluhou těchto rozmišek známe od počátku 16. stol. řadu jmen poddaných z Pustějova. Tak už hned r. 1516, když probošt Cyril pohnal u olomouckého zemského soudu Bernarda z Žerotína o neoprávněné držení Bílova „a vsí Petrovice jiným jménem Pustějov“, žádal mj. i za postavení svědků Matěje fojta, Rehoře Čenka a Václava Vaška. Po dvou letech opakoval žalobu rozšířenou o pasáž, že „pan Bernart se ujal jest v lidi naše dědičné ke klášteru našemu příslušející z Drného, Starej Vsi, Jilovce, Bílova a Pustějova, takže žádný člověk k nám jíti nesmí, než jeho poslouchati musejí, ješto k tomu práva nemá a těch lidí našich dědičných nám v naši moc postaviti nechce“. Při rozsudku v r. 1520 vyhrál Cyril Pustějov ceněný na 4000 zl. proto, že Bernard měl na ves zástavní nebo dlužní listy jen do doby vlády Jana Krumsína z Lešan na Fulneku (1454—1464), a z mladší doby nic. Probošt pohnal též r. 1521 Bernarda za 500 hř., že nedovoluje bráti mlynáři pustějovského fojta Matěje vodu z potoka tekoucího přes Hladké Životice a při vyhrál; neuspěl však s druhou žalobou, že Bernard po rozsudku z r. 1520 dal sekat na katastru pustějovském dubí a pobral seno.¹³⁾ Fojt Matěj byl člověk odvážný, neboť si dovolil přechovávat Magdalenu, sběhlou služebnou Jana Pelky z Holčovic.¹⁴⁾ Naopak Cyril byl žalován r. 1523 Bernardem, že odňal lidem z Životic a Kujav louky u Pustějova, které si sami vyklučili nebo koupili a drahně let bez překážky užívali, a že nechce postavit před soud do Opavy Jana Kudu z Pustějova, „aby mi práv byl, z čehož ho chci viníti“.¹⁵⁾ Mezitím však probošt zemřel a tím „umřela“ i žaloba. Bernard se pokusil proto r. 1524 zasáhnout do volby probošta ve prospěch kujavského kaplana Václava, ale nadarmo.¹⁶⁾ Na jaře 1525 se nový probošt Jan s Bernardem dohodl tak, že kujavští usedlíci mohou za roční plat 50 zl. i nadále držet zmíněné louky u Pustějova.¹⁷⁾ Avšak Kujavané i někteří fulnečtí poddaní z Hladkých Životic a Butovic zabírali další louky. To se Pustějovským pochopitelně nelíbilo; proto se utekli roku 1537 o pomoc ke Kryštofu Tvorkovskému z Kravař, který si dělal nárok na ochranu kláštera po vymřelém rodu pánů z Kravař. Ten pak r. 1541 žaloval nového probošta Zikmunda, že bez jeho svolení postoupil mnoho pustějovských luk v užívání fulneckým poddaným z oněch tří obcí; dochází proto ke třenicím, neboť „nebožátka“ z Pustějova nesmějí tam pást, tím trpí velké škody a chltějí utéci z gruntů. Opavské zemské právo si nevědělo rady a vyžádalo si naučení z Moravy. Teprve r. 1550 byl vyneseno rozsudek, že probošt byl v právu a že louky mohl zadat bez dovolení Tvorkovského. (Ještě r. 1670 drželo v pluzině Pustějova 39 rolníků z těchto tří vsí celkem 44 luk.) Zato

narovnáním r. 1553 byla skončena druhá žaloba Tvorkovského, že několik poddaných z Jilovce zbil a zranilo Tomka Karbulu, Pavla Hajného, Tomka Stoklasu a Juru Volného z Pustějova.¹⁸⁾

Nový probošt Jeronym (Jarolím) se pokusil zlepšit hospodaření konventu. Mimo jiné dal r. 1552 loučku a kousek lesa Matěji Malíkovi z Pustějova za to, že bude opravovat strž u vsí, aby nevznikaly škody ani klášterním poddaným, ani sousedům.¹⁹⁾ A r. 1554 žaloval u olomouckého zemského soudu Václava Sedlického z Choltic na Bartošovicích, že „skrz udělání hráze a stavidel u mlýna bartošovského nad starobylý způsob“ je svedena Odra na pozemky pustějovské, kde činí „znamenitú škodu“. Vyslání komise rozhodla, aby Václav dal snížit stav a vybudoval hrázku s příkopem u bartošovského mlýna.²⁰⁾ Ostatně ani fulnecká vrchnost nedávala klášteru a jeho poddaným pokoje, takže např. r. 1540 napomenul král Ferdinand I. Karla z Žerotína, aby dodržoval rozsudky zemských soudů v Olomouci a Opavě a ke klášteru se sousedsky a přátelsky zachoval „jináč nečiníc“.²¹⁾ Avšak na Nový rok 1563 dal Balcar Svajnic z Pilmsdorfu do městské šatlavy ve Fulneku „jako nějakého lotra“ pustějovského fojta Jiříka Volného (asi totožného s Jiřikem Zebříkem r. 1545) za to, že nebral fulnecké pivo. Odvolával se při tom na privilegia města z r. 1416 a 1429. Když ho musel na poručení zemského hejtmána propustit, strhl mu na jaře vodu z životského potoka, která hnala fojtův mlýn. Probošt Rehoř Slominský se sice roku 1564 fojta zastal a pohnal fulneckého pána u opavského soudu, ale zesnul před vynesemím rozsudku a tím skončila i žaloba. R. 1566 zase musel probošt bránit pustějovské usedlíky Martina Matušova a Pavla Konečného, že bez povolení pásli krávy na pozemcích bíloveckého panství.²²⁾

Někdy se říkávalo, že za časů roboty a poddanství se pod berlou, tj. pod duchovní vrchností, lépe žilo než pod vrchností světskou. U poddaných fulneckého konventu nepozorujeme v době znevolaňování venkovského lidu nijak výrazně lepšího postavení. Dokud klášter vybíral spíše peněžitě nebo naturální platy a pronajímal své pozemky, vedlo se poddaným obstojně. Jakmile však v duchu doby počal hospodařit ve vlastní režii, bylo mnohem hůře. Potřeba peněz vzrostla i pro rozmařilý a nemravný život některých proboštů a členů konventu v 16. a 17. věku. Roku 1571 konvent počal přímo hospodařit na polích dvorů v Lukavci a v Děrném, dosud pronajímaných, a místo platů žádal od poddaných roboty. Poddaní z Pustějova, Staré Vsi, Bílova a Jilovce pohnali proto probošta Petra Litmana k opavskému zemskému právu, resp. před zemského hejtmána, ale nepochodili. Bylo tehdy rozhodnuto, že jsou povinni z každého lánu po 4 dnech ročně orat, hrabat seno a obilí a svázet po čtyřech fůrách sena. Pololánici měli robotu poloviční, čtvrtlánici čtvrtinovou, podsedníci čili zahradníci mající osminu lánu měli konat pěší roboty jako zahradníci v Lukavci. Rolníci s potahy byli povinni dovážet podle potřeby též stavební materiál, všichni poddaní musili chodit na hony nadhánět a konat hlásku.²³⁾ Jakousi náplast obdrželi Pustějovští hned roku 1572, když pustějovský fojt Pavel dostal privilegium na držbu nové louky u hranic bartošovských, sousedících s Foltinem Vilišem, za roční plat 5 zl., 2 slepice a kopy vajec a Martin Srubek, Pavel Černý, Rehoř Lukavský, Martin Pop, Pavel Buček, Vencel Král a Bartoň Těškovský obdrželi louky odňaté cizopanským poddaným z Butovic za celkový roční plat 14 tolarů o sv. Martině, 14 slepic o sv. Václavu a 7 kop vajec, polovic o sv. Duše, polovic na 12. září.²⁴⁾ V letech 1587—1591 však drželi i nadále řadu luk na pustějovském katastru rolníci z Hladkých Životic a Kujav.²⁵⁾ Konvent také nechtěl uznat povinnost fojtů na svém zboží, v tom i pustějovského, k výhradnému odběru piva z Fulneka.²⁶⁾ Konvent potřeboval stále peněz a vypůjčil si proto r. 1573 500 zl. na hotovost z obecních peněz Pustějova. Pustil mu za to všechny okolní roboty koňské i pěší, chození na hon a hlásku, povinnost dávat sirotky do panské služby a povozy ke stavbám, takže Pustějov odváděl po 16 let jen 15 zl. 18 gr. ročního platu. Ves ovšem konventu málo vynášela, a proto

si pomohl tím, že zastavil Pustějov r. 1589 nějakému šlechtici. R. 1596 byla sice tato zástava ve výši 100 zl. vyplacena, ale vrchnost rozhlásila, že chce Pustějov odprodat. Poněvadž Pustějovští asi nic dobrého pod zástavním držitelem nezažili, utekli se r. 1597 o přimluvu k biskupu Stanislavu Pavlovskému; bylo dohodnuto, že ves odpustí konventu dluh 500 zl., že bude znovu konat veškeré výše zmíněné roboty, dovážet seno a otavu z konventských luk do dvora děrenského, zahradníci a hořeři měli poséci a sušiti veškeré seno a otavu. Zato obdrželi plné právo na své louky a kluchniny za roční plat 40 zl. a místo honu a hlásky měli odvádět ročně 20 zl; dostalo se jim též ujištění, že zůstanou navždy klášterními poddanými. Zároveň učinil konvent narovnání s Pustějovskými o splátku a použití 100 zl. sirotčích peněz z gruntu zesnulého Jiry Sroubka.²⁷⁾

Dlouho však klidu nebylo, neboť poddaní byli přetěžováni dalšími robotami. O vzpouře z r. 1602 nevíme bohužel nic bližšího; probošt nedodržel smlouvu o roboty, ale stížnosti nepomohly a někteří rolníci se dostali do vězení.²⁸⁾ R. 1610 podali Pustějovští stížnost opavskému zemskému hejtmánu na probošta Tomáše Schillera, že je stále přetěžuje robotami; podepsal je i fojt Tobiaš, ač nerobotoval. Hněv vrchnosti se obrátil proti němu, ale Tobiaš si sehnal dobrého advokáta v opavském měšťanu Janu Hlouškovi, který v řízné české relaci dokázal, že Tobiaš byl několikrát neprávem trestán vrchnostenským vězením a že musel zaplatit postupně na 300 zl. pokut. V žalobě použil Hloušek ostrých slov proti klášteru. Poněvadž byl měšťan, nemohl být potrestán, ale za to zůstala žaloba nevyřízena až do smrti fojta Tobiaše. Roku 1613 koupil probošt dvůr v Pustějově a nutil poddané k stavebním robotám i dovozu materiálu. Pustějovští se tomu opřeli a vybízeli i jiné dědiny k odporu. Renitence byla však potlačena a Pustějovští museli dovést všechno ke stavbě narubané dřevo, poskytnout všechny ke stavbě potřebné povozy a nadto byli potrestáni vězením.²⁹⁾

Poddanské poměry nám zachycuje český urbář klášterního panství pořízený kolem roku 1590. Rolníci v Pustějově měli polnosti rozdělené na pruty, každý držel 2—6 prutů, ale platili z nich nestejně 3—5 gr. z prutu o sv. Jiří a o sv. Václavu. Každý z rolníků odevzdával slepici a místo ospu na vánoce 7—18 1/2 gr. na hotovosti až na Bartoně Těškovského, který naturálně nedával. Zahradníci platili o sv. Jiří a sv. Václavu po 6 gr., hořeři Jan Tkáč platil pouze 1 zl. o sv. Martině místo robot (bydlel u Tomka Blahety) a tolikéž dával i starý Buček. Mezi usedlíky pozorujeme silný příliv Němců; za jmény obyvatel z r. 1590 následují v závorce jména rolníků, kteří drželi tutéž usedlost kolem roku 1615: Hanzel Sindlar (Jokl Minster), Bartoň Vala (Georg Vaněk), Foltin Šubart (Symon S.), Martin Pop (Volta P.), Jiřík Kopečný (Jan Macháček), Ondra Děst (Šimek D.), vdova Foltina Dreslara (Foltin Dreslar, její syn), Václav Král (Ondra K.), Jakub Viliš (Foltin Hobel), Tomek Blaheta (Adam B.), Ondra Lavička, Lahvička (Jan L.), Ondra Medek, Pavel Buček (Adam B.), Martin Sroubek (Matouš Zroubek), Matouš Libiš (Lorenz Moc, pak Moc Libiš), David Rehoř (Matouš Blaheta), Rehoř Lukavský, (Sima Seydebgrger), Matouš Stoklasa (Václav Simeta), Martin David (Jan D.), Jura Medek (Pavel Černý, pak Šimek Brusman), Hanzel Bartek (Mikuláš Barta), Šimek Gargul jinak Havelka (Martin Bartušek), Vašek Haim (Hansel Banar), Michal Sindlar (Jokl S., pak Rehoř S.), Foltin Lindtner (Andres L.), Jiřík Šimeček, Jura Garvul nebo Barvul (Jiřík Blaheta), Šimek Vala (Šimek Barta), Bartoň Těškovský (Kuba Bartušek), Blažek neboli Bláha Maršálek (Sima Tenglar), Ondra Zemkler nebo Irmeler (Martin I., pak Jan I.); zahradníci se nazývali Petr Beistler, krejčí, Václav Leitof (Martin L.), Faikus Demel, Ondra Ergibl, Urban; u posledních tří nelze určit jejich nástupce kolem r. 1615, avšak v dotčeném seznamu zahradníků přibyla: po Matouši Vaňurovi Martin Vaňura, po Mocovi Tenglerovi Filip Tengler, Jura Volný, po Pavlu Konečném Martin Konečný, Volná, zahradnice.³⁰⁾ Při tažení proslulého Geisbergova pluku k Opavě r. 1607, při čemž Pustějov jako nejbohatší dědina musel nést 1337 zl. na ubytování 329 mužů, tedy 40 % z celkové sumy fulneckého klášterního

panství 3159 zl. za celý pluk, máme opět seznam usedlíků; přibyla jména Schmied, Sturm, Demel, Vaňura, Jan Martinů, Živiec a Brož Tkadlec, zvaný jinak Ambros Leinweber.³¹⁾ Ze 36 usedlíků, uvedených r. 1607 jmény, mělo 20 jména česká, 12 německá a 4 jsou nejistí, zatímco r. 1590 byl poměr 22:13:3 a r. 1615 byl poměr 23:15:4.

V té době se dostali Pustějovští znovu do sporu s fulneckou vrchností, která r. 1601 dokonce nárokovala držbu celé obce, anebo alespoň luk a pivního regálu.³²⁾ Teprve r. 1607 se podařilo prosadit, že z nařízení císařského odpadla fojtům klášterních vsí povinnost brát výhradně pivo z Fulneka; klášter obnovil už krátce předtím zašlý pivovar v Lukavci jako podnik ve vlastní režii.³³⁾ To ovšem fulnecká vrchnost těžce nesla a nebyla srozuměna ani s novým narovnáním z r. 1601 o pustějovské louky, kterých užívali rolníci z Hladkých Životic, Stachovic a Kujav a které ležely na hranicích Opavska a Moravy, takže počítala s možností úpravy zemských hranic ve svůj prospěch.³⁴⁾ Zmíněné narovnání totiž stanovilo, že poddaní fulneckého panství mohou sice i nadále užívatí oněch luk za pevný plat, zvýšený ze 7 zl. na 24 zl. ročně, ale po sklizení otav měli tam mít s nimi Pustějovští právo společné pastvy dobytka.³⁵⁾ Jan Skrbenský z Hřiště, známý ochránce J. A. Komenského, nedbal proto starších smluv, zarazil r. 1613 znovu přítok vody na mlýn pustějovského fojta³⁶⁾ a zabral fojtovu louku zvanou Pod lánem, kterou dokonce zatopil při zvětšení životského rybníka Chmelového, zbudovaného r. 1595, jak dosvědčili pustějovští usedlíci Jokl Viliš, Ondra Medek, Václav Šimota jinak Dlouhý, Matěj Libiš, Adam Buček, Filip Pop a Vala Bartoň r. 1614.³⁷⁾ Z výpovědi jiných svědků, jako byli pustějovský purkmistr Zyma Schubart, Martin Leitoch, Filip Tenglar, Andris Linder, Jan Lahvička, Jokl Minster, Jura Šimeček, Bartoň Těškovský, Ondra Dešt, Ondra Imler, Matouš Blaheta, Tomek Blaheta, Jan Martinů, Jura Kopečný, Macek Konečný a Brož Sturm vyplývalo, že spory o držení těchto luk se táhly nepřetržitě od r. 1540 a že těchto 60 luk fakticky vynášelo 136 tolarů, čímž konvent byl poškozen, a kromě toho fulneckí poddaní neplatili z nich kontribuci ani jiná veřejná břemena, která padla na bedra Pustějovu. Víc než devadesátiletý Rehoř Lukavský vypověděl, že probošt Jan pronajal nejlepší pustějovské louky lidem z Kujav za směšně nízký nájem 7 tolarů na nátlak Bernarda z Žerotína, aby se udržel v úřadě. Také někteří lidé z Životic a Stachovic si upravovali v povodí Odry louky a postupovali stále dál do území Pustějova.³⁸⁾

Třicetiletá válka přerušila vyřešení těchto sporů a i jinak zle zasáhla Pustějov. Hned r. 1620 a znovu 1624 byl postižen tažením Poláků, spojenců císaře, kteří se chovali hůře než nepřítel, 1626—1627 vpádem dánským a v letech 1642—1650 zde řádili Švédové, kteří měli na Fulneku dočasně silnou posádku. Také císařská vojska tudy často protahovala. Není proto divu, že už r. 1628 bylo v Pustějově 16 pustých gruntů, tj. daně a platby neschopných a případně i dočasně neobydlených usedlostí, tedy skoro polovina; ve zpustlém mlýně se dokonce usadila nějaká lupičská rota.³⁹⁾ Vrchnost ovšem hleděla zlepšit hospodaření, jak se dalo. Hned r. 1622 povolil probošt Schiller Martinu Leytochovi zastavit kus role z gruntu volného v Pustějově mezi rolemi Jiry Šimečka a Martina Tenglera Adamu Blahetovi, neboť Leytoch ji nestačil obdělávat, patrně proto, že mu vojáci sebrali koně.⁴⁰⁾ Schiller zbudoval "z gruntu nově" fojství v Pustějově, které „v tú nešťastnú rebelii k zpuštění přišlo“; r. 1633 bylo prodáno konventem Janu Irmelovi i s rolemi mezi Adamem Blahetou a Martinem Sasínem až ke starému mlýnu za 800 zl.; nový nabyvatel měl platit ročně 4 zl., 2 slepice a 30 vajec, mohl chovat ovci kolik chtěl, měl mu je pást obecní pastýř, mohl volně vysekovat bečku vína; pivo musel však brát z Lukavce, kdyby nebylo, tož z Fulneka, a kdyby nebylo ani ve Fulneku, mohl ho sám vařit za určitý poplatek; pálené (kořalky) mohl odebírat odkudkoliv, pokud by nebylo u vrchnosti; fůry měl konat vrchnosti jen za plat; musel vybírat daně a poplatky od poddaných; faráři do Kujav odváděl ročně desátku po 6 věrtelích rži a ovsu. Mohl mít dva sobě poddané chalupníky a kováře, ten však platil jemu i obci. Místo 45 vajec za užívání louky musel odvádět jednu

vepřovou plec; dále choval obecního kance a býka, ale za to mu sousedé dávali po dvou slepicích ročně. Fojtství nesměl prodat žádnému šlechtici. Svůj původní pustý vypálený statek mezi silnicí do Životic a Andrešem Šmídem mohl připojit k fojtství, z něhož sirotci nemuseli do panské služby. R. 1663 byl znovu vybudován pustějovský mlýn. Následujícího roku připojil klášter pustý grunt zvaný Spálenisko ke svému zdejšímu dvoru, kdežto obytné stavení s několika kousky pole Na Okruhlíku aj. prodal obecnímu pastýři Hansi Gebellovi, který se za to zavázal vzít službu kostelníka v Kujavách. To bylo pro vrchnost výhodné, poněvadž dosud zastával tuto službu některý rolník, který za to musel být osvobozen od robot. Tak konvent zabil dvě mouchy jednou ranou.⁴¹⁾ R. 1670 fojt dal zavřít do obecní šatlavy Hanse Hermana, že vyčetl obecní radě špatné hospodaření; vrchnost však nařídila jeho propuštění, obě strany si nadále nesměly nic vyčítat pod pokutou 20 tolarů pro vrchnost a musely zaplatit obci bečku panského piva. Spor byl veden v české řeči.⁴²⁾

Po třicetileté vojně vypukly znovu spory s fulneckým panstvím o louky v pluzině Pustějova, které drželi poddaní fulneckého panství, o zaplavování luk, o náhony a o stav u pustějovského mlýna při životských hranicích.⁴³⁾ Pustějov měl tehdy výhodu, že v poslední čtvrtině 17. věku byli probošty dva zdejší rodáci — 1683—1689 syn fojtův Augustin Irmel, předtím děkan v Bílovci, a 1689—1694 Ignác Gebel, syn vesnického krejčího, předtím farář v Kujavách,⁴⁴⁾ kteří se však jako členové konventu kupodivu vůbec nesnášeli.⁴⁵⁾ Konvent se energicky zastal i ve vlastním zájmu pustějovského fojta, kterému 1679 a znovu 1689 strhli fulneckí poddaní stav u Životic, jímž se hnala voda na pustějovský mlýn. Tím vznikaly i záplavy a škoda konventským poddaným i konventu při dodávce obilí, poněvadž pustějovský mlýn byl jediný na svou dobu moderní mlýn na statku.

Poddanské povinnosti stále rostly: roku 1738 dědičný fojt Jan Jiří Liebischer, který držel i krčmu, odváděl vrchnosti ročně 4 tolary, 4 slepice a kopu vajec. Dále byl povinen jet do Moravy nebo do Rakous pro víno, nebo zaplatit místo toho 6 tolarů 8 gr. — 34 sedláků platilo ročně dohromady 91 tolarů gruntovní činže a každý z nich dával 2 kapouny, půl plece a 157 vajec; 2 zahradníci platili 2 tolary 9 gr. činže, 68 chalupníků 6 tolarů 17 gr., dědičný mlynář 2 tolary a místo krmení vepřů pro vrchnost odváděl 12 čtvrtí pšenice, 78 rží a 24 ječmene. Kromě burmistra, hajného a kostelníka odváděl každý usedlík kus (loket) předuva, obec jako celek platila 4 tolary a 17 gr. „rakového“ z místního potoka a ke kujavské faře se dávalo 30 čtvrtí obilí jako desátek. Sedláci konali po 52 dni ročně jednou osobou a 4 koňmi roboty potažní a od sv. Jana do sv. Michala 2 dni týdně jednou osobou robotu pěší; zahradníci robotovali po celý rok jednou osobou 2 dny v týdnu a chalupníci po jednom dni v týdnu pěšky.⁴⁶⁾ Ovšem mnohem víc tížilo obyvatele do r. 1781 nevolnictví — nemohli se ženit, vdávat, stěhovat na cizí panství, ani dávat děti na řemesla nebo studie bez povolení vrchnosti a jen za velký poplatek, dále ohromné daňové zatížení ze strany habsburského soustátí, které vedlo od počátku 17. do poč. 19. stol. neustále války, jež si nadto vyžadovaly i velkou daň na životech a zdraví z řad rekrutů; obyvatelé byli často sužováni živelními pohromami a častým pobytem nepřátelských vojsk za válek pruských v 18. stol. na půdě obce. Klášterní panství bylo zruinováno, a nadto muselo platit různé akcízy, daně, poplatky a přirážky do Slezska i na Moravu. Pustějov měl tehdy štěstí, že v letech 1747—1760 proboštoval zdejší rodák, učený PhDr. Jan Barvík. Ten docílil r. 1755 rozhodnutí, že kontribuce z pustějovských luk budou platit fulneckí poddaní ze Stachovic, Hladkých Životic a Kujav, pokud je drželi, nikoliv obec Pustějov. Přitom příjmy z Pustějova stouply pro vrchnost do r. 1750 jen tím, že mlýn místo obilí odváděl 67 zl. na hotovost, někteří poddaní místo robot 6 zl. 8 gr., platy z řemesel stouply na 9 zl. 6 gr., 4 zl. odváděl mlynář z pily, 1768 robotních dní z Pustějova bylo oceněno na 240 zl. ročně. Naturální dávky pro vrchnost se zvýšily o 36 slepic ročně a o něco stoupl i počet odevzdávané příze, poněvadž přibýlo

6 chalup. Platy byly rozděleny v letech 1760—1765 na termíny o sv. Janě, Martině a o vánocích. Fojt a mlynář odváděli vrchnosti při převodu svých usedlostí již od konce 17. stol. 10 % nabývací sumy (laudemium).⁴⁷⁾ V polovině 18. stol. přibyl pro vrchnost plat 10 zl. 20 gr. za hlásku a plat cizopanských poddaných z luk byl vyměřen na 88 zl. Několika dalším poddaným byly prominuty dočasné roboty za plat. Z celé vsi se platilo průměrně měsíčně 253 zl. vojenské daně (kontribuce). — Panský dvůr v Pustějově obdělával v přímé režii 14 maldrů polí a pole z přikoupené zpustlé selské usedlosti od 1653; chovalo se zde 34 krav. Šafář ve dvoře dostával 16 zl. 48 gr. ročního platu a naturálie v obilí v ceně 8 zl. 48 gr., čeledínové kromě stravy 5 zl.⁴⁸⁾

Není divu, že při těchto poměrech mělo i na klášterním panství ohlas velké selské povstání ve Slezsku v letech 1766—1768.⁴⁹⁾ Výsledkem byla nová úprava poddanských povinností v l. 1770—1775, kdy byly poddaným poskytnuty některé úlevy. Když však v r. 1784 v rámci josefinských reforem byl augustiniánský klášter ve Fulneku zrušen a jeho statky pod jménem Státní statek Pustějov přešly do státní správy, řízené z Nového Jičína a později Lukavce, zasadily se klášterní vsi o výkup z roboty; Pustějov jej dosáhl za 753 zl. 48 gr. pro celou obec. Tak zde počátkem roku 1789 robota přestala; Pustějovu zůstala jen povinnost svázet stavivo k panským budovám a ječmen do pivovaru v Lukavci v přesně určené míře, dále gruntovní činže pro vrchnost a obilní desátek pro kujavskou faru. Současně byl rozdělen též dvůr v Pustějově mezi 108 místních chalupníků a některé poddané z okolních vsí, kteří platili nejprve nájem po 1 1/2 zl. z kousku pole, pak jej dostali v trvalé vlastnictví. Na tom se nic nezměnilo, ani když bylo r. 1825 panství Pustějov přikoupeno k panství fulneckému.⁵⁰⁾ Zbytků poddanských povinností se Pustějov zbavil r. 1848 dílem výkupem, dílem bez náhrady. Celkem se tedy zaplatilo za výkup 490 zl.⁵¹⁾

Celá obec čítala v r. 1787 celkem 672 jiter pole, 224 jiter luk; z toho náleželo k fojtství 37 j. pole, 8 j. luk, k největšímu rolnickému statku 28 j. Lán se zde čítal na 30 jiter. Pustějovští drželi (vedle jiných obcí) též 82 j. pozemků v nájmu v katastru Bílova, které náležely k panství Studénka. Poněvadž nebylo docíleno dohody o výkupu těchto pozemků do majetku nájemců, vybudovali tam Blücherei jako majitelé velkostatku Studénka dvůr a pozemky zabrali a zcelili.⁵²⁾ Kromě toho zůstalo na katastru Pustějova asi 400 měřic luk a jiných pozemků (celkem 120 ha) v majetku panství Bartošovice až do doby první republiky. Tehdy obdrželo 87 drobných nabyvatelů ze zcela rozparcelovaného dvora Karlov fulneckého velkostatku v katastru Pustějova 54,54 ha veškeré půdy, avšak zbytkový statek Městský dvůr si zachoval 30,39 ha půdy; z velkostatku Bartošovice přidělena 47 drobným nabyvatelům 26 ha veškeré půdy.⁵³⁾ Tím ovšem hlad po půdě nebyl ani nyní nasycen. Třídní boj venkovské chudiny reprezentované chalupníky, hofery (podruhy) a čeledi proti zámožnějším vrstvám trval už od 18. stol.; r. 1776 se chalupníci postavili proti zdejšímu fojtovi jednak kvůli platům ze svých pozemků, jednak že nechtěli uznat fojtovo právo na společné pastvy ovcí z obcí. V l. 1823—1853 se marně chalupníci s obcí soudili o přeplatky vojenských daní.⁵⁴⁾

Po stránce náboženské zůstával Pustějov v minulosti stále převahou katolický. Býval odedávna přifařen a přiškolen do Kujav, kde se i pochovávalo. Když však Jan starší Skrbenský z Hřiště r. 1588 zabral fulneckým augustiniánům na fulneckém panství všechny fary a kostely kromě fulneckého a dosadil tam predikanty, dostala se i fara kujavská až do roku 1627 do rukou protestantských. Proto došlo k pokusu zřídit v r. 1619 katolickou faru v Bilově pro Pustějov, Bílov a Starou Ves.⁵⁵⁾ Jednotlivci v Pustějově se však stali nekatolíky, jako např. rolník vedle fojtství, který podle tradice odešel pro víru z Pustějova během třicetileté války a na jeho gruntě vznikla domovní čísla 107, 108 a 110.⁵⁶⁾ V Opavě se během této vojny napořád ženili nekatolíci vojáci s katolickými nevěstami, poddanými fulneckého konventu, který proti tomu ostře protestoval.⁵⁷⁾ V poslední třetině 17. stol. byla obec již čistě katolická; při každé mši

v Kujavách se četlo evangelium i česky a každou třetí neděli byla jen česká kázání pro Pustějovské. Také ve filiálním kostele v Hladkých Živicích se pro ně četlo evangelium česky.⁵⁸⁾ R. 1678 byl zde zbudován filiální kostel sv. Maří Magdaleny, obstarávaný z Kujav, 1785 zřízena lokálie, na které zprvu působili bývalí členové fulneckého konventu.⁵⁹⁾ 1868 povýšena na faru. Obydlí duchovních správců bylo zprvu v bývalém záměčku o 4 pokojích. Kostel rozšířen okolo r. 1800, nový farní kostel vystavěn v l. 1889—1890 v novogotickém slohu nákladem 40.000 zl. a r. 1902 vznikla nová budova fary za 11.000 zl. Hřbitovní kaple pochází z r. 1773.⁶⁰⁾

Původně vyučovali v Pustějově po domech vysloužilí vojáci pod dozorem kněží, kteří vyučovali náboženství. Triviální škola byla zřízena až v r. 1782. Prvým řádným učitelem byl zdejší rodák Jan David z č. 122; podle relace z r. 1791 byl bezúhonný a kvalifikovaný, měl tehdy 29 let, vyučoval zde již 8 1/2 roku, dostával plat 115 zl. ročně a provozoval i truhlářinu; do školy bylo zapsáno 45 chlapců a 50 dívek, ale fakticky školu pravidelně navštěvovalo jen 26 dětí. Pro chudobu bylo 33 dětí osvobozeno od placení školného. Vyučoval a bydlel od r. 1787 v bývalém domku panského ovčáka; škola byla dosti dobře vybavena na rozdíl od kujavské, která se prý podobala spíše žalář. Školní knihovna čítala 43 svazků.⁶¹⁾ Škola byla přestěhována r. 1798 do budovy lokálie; počátkem 19. stol. počet dětí stoupl na 120. Od r. 1836 do 1871 vyučoval zde Josef Víček ze Zlatník s ročním platem 230 zl, od 1870 s platem 400 zl. Po něm následoval Josef Kremer z Kateřinek s platem 500 zl. R. 1874 nastoupil jako prvý nadučitel Karel Huber s platem 700 zl. Téhož roku proměněna škola na dvojtřídní, navštěvována 203 žáky a přestěhovaná do nové budovy, pořízené nákladem 14 000 zl. R. 1883 stal se řídícím Mořic Huber a 1896 Maximilián Pracný; tehdy škola rozšířena na trojtřídní a důsledně počeštěna, neboť dřívější řídící učitelé počínaje Víčkem učili většinou po německu, podučitelé byli však od r. 1874 vesměs uvědoměli Češi.⁶²⁾ Počet žáků v l. 1874—1918 kolísal mezi 160—206. Od panství jakožto patronátu dostávala škola od r. 1830 ročně 7 sáhů dřeva na otop.

Při reorganizaci veřejné správy v roce 1850 připadl pustějovský statek do soudního okresu Bilovec, v němž setrval až do r. 1960; okresní hejtmanství resp. smíšený okresní úřad byl 1850 v Opavě, 1855 v Bilovci, 1868 v Opavě a od 1896 v Bilovci. Od r. 1960 náleží Pustějov k ONV a okresnímu soudu v Novém Jičíně. V období Rakouska dařilo se rolnictvu a části živnostníků celkem dobře, avšak drobní rolníci, domkáři, podruzi, musili si hledat zaměstnání jednak u větších rolníků a na velkostatkách, jednak v továrnách v okolních obcích (Fulnek, Bilovec, Butovice, Studénka), jednak jako stavební dělníci a u železnice. Zajímavé je, že při oslavách členů panovnické rodiny habsburské v padesátých letech minulého století se sice provedly veškeré nařízené akce a sbírky, ale jejich výtěžek byl ihned rozdělen potřebným lidem v obci nebo v nejbližším okolí přes výtky okresního hejtmanství.⁶³⁾ Vedle sociální nerovnosti pociťovali občané i silný útlak národnostní. Od konce 18. stol. úřady jednaly s obcí i s jednotlivými občany jen po německu a byla dokonce tendence poněmčít i kostel pod záminkou, že skoro všichni obyvatelé mluví a rozumí německy.⁶⁴⁾ Znalost němčiny u mnohých občanů v této jinak „slovanské“ obci potvrzuje i objektivní relace z r. 1830.⁶⁵⁾ Stálý styk s okolními německými dědinami (Pustějov, který souvisel ještě v 17. stol. na severu se smíšeným Bilovem a ten zase s českým Bravinným a smíšenými Pohořilkami, na jihu se smíšenými Bartošovicemi, sousedil od konce 17. věku jen s českou Studénkou úzkým pruhem katastru⁶⁶⁾, lepší spojení s nimi, smíšené sňatky, obchod v rukou německých židů, příklon nejbohatších občanů, zejména fojtovské rodiny Liebischerovy, v té době k Němcům — to byly faktory ohrožující nebezpečně českost vsi. Na obci se úřadovalo většinou německy; bylo to i vlivem nepříznivé volební geometrie, kdy od šedesátých let minulého století do r. 1918 se volilo ve třech sborech rozdělených podle majetku, při čemž několik nejzamožnějších občanů v prvním sboru obsazovalo třetinu mandátů, dalších asi 25—35 voličů ve druhém

sboru druhou třetinu a masa drobného česky smýšlejícího lidu poslední třetinu ve sboru třetím. Boj o české úřadování na obci vybojoval Jan Rokyta, jenž starostoval od roku 1891 a jehož otec už v r. 1848 byl volitelem do opavského zemského sněmu,⁶⁷⁾ a obecní tajemník, český učitel Leopold Hill, a to od roku 1894. Tehdy se konaly volby do obecního zastupitelstva třikrát. Poprvé získali Němci většinu, ale dopustili se nesprávnosti v plných mocích pro nepřítomné voliče, a na český rekurs nařízeny nové volby v únoru 1895, kdy se dobře organizovaným českým voličům podařilo dobýt většiny ve II. a III. sboru, ale odvolání podali zase Němci a volby musely být pro formální vady zrušeny. Zemská vláda slezská nařídila vyhotovit nové voličské seznamy. V červnových volbách 1895 česká strana zvítězila přes nesmírnou a nákladnou akci německých agitátorů. Národnímu vědomí nemalou měrou přispěly i české spolky. R. 1894 založili studenti a učitelé prvý český spolek v Pustějově, čtenářský spolek „Jitřenka“, vybudovali v krátké době slušnou veřejnou knihovnu a zahájili provozování ochotnických divadelních představení. V r. 1899 splynula Jitřenka s nově založenou Hospodářskou besídkou. Sbor dobrovolných hasičů založený r. 1897 měl zprvu německé, od 1901 české vedení. V r. 1898 byl založen Spořitelni a záloženský spolek (Raiffaisenska-Kompelička), jehož velkou zásluhou byla neodvislost českých občanů od německo-židovských peněžních ústavů. Před 1. světovou válkou měla roční obrát 293 000 K.

Jinak vykazovalo obecní hospodářství i vzhled obce neustálý rozvoj. R. 1870 koupila obec selský statek č. 13 o 27 j. za 7500 zl. a r. 1886 přikoupila 3 j. od č. 47. R. 1873 byl zřízen na fojstství poštovní úřad. V l. 1882—1886 byla zbudována okresní silnice po celé vsi nákladem 8000 zl. a v l. 1895—1897 nákladem 17 000 zl. nová silnice do Butovic a Kujav.

V r. 1911 byl postaven dům se 2 byty pro učitele, byl přestavěn obecní hostinec a bývalý záměček byl přeměněn na obecní dům. Příjmy obce činily kolem r. 1910 2600 K, vydání 10.000 K, avšak dluhy nebyly téměř žádné. Deficit byl kryt obecními přírůžkami, které činily kolem r. 1890 80—100 0/0.

První světová imperialistická válka stála obec Pustějov vedle jiných utrpení i zivoty 46 občanů a rodáků. Při odhalování pomníku obětem této války v r. 1923 měl slavnostní projev známý spisovatel František Sokol-Tůma.⁶⁸⁾

První zpráva o vyhlášení samostatné Československé republiky pronikla do obce již 29. 10. 1918.⁶⁹⁾ Byla přijata vším obyvatelstvem s velkou radostí a nadšením. Samotný vznik ČSR v r. 1918 neznamenal v dosavadním životě obce vážnější zvrat, neboť obec si i nadále zachovala převážně zemědělský charakter. Poměrně rychle však rostl počet dělnictva, jehož většina byla zaměstnána ve Vítkovických železárnách, v butovické vagónce a v Bilovci. Správa obce byla v rukou starosty a obecního zastupitelstva, které tvořili zástupci strany lidové, agrární, sociálně demokratické, živnostenské a národně socialistické. Teprve v r. 1936 byl učiněn pokus o založení místní organizace KSČ, která byla ještě téhož roku rozpuštěna. V průběhu 1. ČSR se v obci rozvinul čilý společenský a kulturní život, na němž se podílela především škola, Dělnická tělocvičná jednota, Sokol, hasičský sbor a další dobrovolné organizace, které vyvíjely činnost až do okupace v r. 1938. Těživé sociální poměry 1. ČSR doléhaly zejména na dělníky a drobné rolníky a vyvrcholily v době velké hospodářské krize a nezaměstnanosti na počátku třicátých let. Na konci třicátých let bylo obyvatelstvo silně znepokojeno nebezpečím německého fašismu, ohrožením existence republiky a hrozbou další světové války. Tyto obavy se staly brzy po mnichovské zradě trpkou skutečností, neboť již 10. 10. 1938 byl český Pustějov okupován hitlerovským vojskem a stal se součástí tzv. Sudet. Důsledky této události znamenaly pro obec neočekávaný zvrat a pro její české obyvatelstvo konec národní svobody. Brzy po okupaci obce se začalo přes odpor občanů s odstraňováním českých nápisů a označení z veřejných budov. Byl vydán zákaz činnosti českých politických stran, spolků

a organizací. Na obecním a poštovním úřadě se začalo úřadovat německy. Rovněž do dvou ze tří tříd obecní školy byla zavedena němčina jako vyučovací jazyk. Od r. 1939 byli dosazováni do obce němečtí starostové z okolních německých vesnic, kteří po celou dobu okupace vykonávali v obci svou neomezenou moc. Násilným aktem germanizace a nacistické zvěle bylo vyvlastnění šesti českých selských usedlostí v obci a jejich obsazení německými osídlenci. Ruku v ruce s potlačováním českého národního života a české kultury postupovalo šikanování a pronásledování obyvatel obce, kteří s rostoucím odporem reagovali na omezování občanských a národních svobod a práv, na zavádění přidělového hospodářství a zásobování, na zvyšování povinných dodávek zemědělských výrobků a na vysílání na nucené práce do Německa. Obětí stupňujících se represálií se stala řada občanů, z nichž osm bylo vězněno v Novém Jičíně a ze čtyř, kteří byli vězněni v koncentračních táborech, byli tři umučeni. Avšak v době vystupňovaného nacistického teroru a násilí v posledních letech války vystávala i českému obyvatelstvu Pustějova nová naděje ve vítězném postupu Sovětské armády a v narůstajícím národně osvobozenckém boji našeho lidu. Vlastního osvobození se však pustějovští občané dočkali až na samém konci 2. světové války dne 5. května 1945, a to za cenu 46 životů sovětských osvoboditelů, kteří zůstanou natrvalo zapsáni v srdcích a myslích všech obyvatel obce.

Osvobození naší země Sovětskou armádou a vítězství naší národní a demokratické revoluce znamenalo i pro obec Pustějov a její obyvatele novou dějinnou kapitolu, v níž rozhodující úlohu začal sehrávat pod vedením KSČ náš pracující lid. A tak již 7. května 1945 byl i v Pustějově ustaven revoluční národní výbor, který se ujal řízení a správy obce a přistoupil ihned k odstraňování následků válečných událostí a škod, k obnově veřejných objektů a komunikací, k zajištění zásobování a veřejného pořádku. Poměrně rychle se obnovil společenský, politický a kulturní život. Již v prvních dnech po osvobození byla založena místní organizace KSČ a byla postupně obnovena činnost strany sociálně demokratické, lidové a národně socialistické. Vedle Dělnické tělocvičné jednoty a Sokola, které se v r. 1949 spojily v jednotnou tělovýchovnou organizaci Sokol, byl v obci založen Svaz české mládeže. Počet soukromých živností dosáhl v obci po roce 1945 čísla 25. Během r. 1945 a 1946 se v souvislosti s osidlováním německých měst a obcí odstěhovalo z obce 43 rodin.⁷⁰⁾ Do r. 1948 se společenský a hospodářský život obce neodlišoval výrazněji od poměrů 1. ČSR. Závažný obrát v jejím životě nastal až ve spojitosti se socialistickými proměnami po Únorovém vítězství naší dělnické třídy a pracujícího lidu v r. 1948, kdy se KSČ stala vedoucí politickou silou v našem státě. V r. 1948 se i v Pustějově sloučila KSČ se sociálně demokratickou stranou a čl. strana národně socialistická byla rozpuštěna. Od té doby národní výbor za pomoci organizací složek Národní fronty přistoupil k cílevědomé výstavbě a zvelebování obce a k postupnému uskutečňování závažných socializačních opatření a přeměn. Těmito opatřeními byli postupně do družstevních a socialistických organizací začleněni do té doby soukromí živnostníci a řemeslníci. Nejzávažnějším problémem bylo v obci s tradiční soukromou zemědělskou výrobou združstevnění několika desítek selských a maloroľnických hospodářství a prosazení myšlenky socialistické zemědělské velkovýroby. Uskutečnění tohoto úkolu si vyžádalo dlouhodobého politicko-organizačního úsilí, jež se setkalo s úspěchem až v roce 1957, kdy se podařilo přesvědčit pro založení JZD všechny rolníky, kovozeľměľce a 29 drobných zemědělců. Vzhledem k tomu, že se ostatní drobné dělníky podařilo získat ke vstupu do JZD do konce roku 1957, byla k 1. lednu 1958 združstevněna celá obec. JZD v Pustějově tehdy obhospodařovalo 743 ha zemědělské půdy, z níž bylo 441 ha půdy orné. Po svém rozšíření měla celkem 147 členů. Stav hospodářského zvířectva byl v té době: 318 dojníc, 61 koní, 349 kusů vepřů a 60 prasnic. Na záhumníkových hospodářstvích družstevníků zůstalo mimo to 127 krav. Začátky společného hospodářství byly ztíženy tím, že se nedostávalo potřebných hospodářských budov, mechanizačních

prostředků, kvalifikovaných zemědělských odborníků a vedoucích pracovníků. K 31. prosinci 1958 činila hrubá produkce družstva za 1. rok hospodaření 3,913.000 Kčs, na čemž měla výroba rostlinná podíl 1,493.000 Kčs a živočišná 2,420.000 Kčs. Cílevědomým řízením družstva, výstavbou potřebných hospodářských objektů a pořízením moderního strojového parku a mechanizačních prostředků byly v následujících letech vytvořeny předpoklady k výraznému vzestupu produktivity práce a k stálému zvyšování rostlinné i živočišné výroby. Uměrně rostly i příjmy a životní úroveň družstevníků. Výrazný ekonomický vzestup a rozvoj mechanizace a moderní zemědělské technologie nastal od r. 1961, za což byla družstvu v r. 1962 udělena standarta SmKV KSČ v Ostravě. Od té doby se JZD v Pustějově svými hospodářskými výsledky a pracovními úspěchy zařadilo mezi přední v našem okrese. Jeho hrubá zemědělská produkce vzrostla z 3,913.000 Kčs v r. 1958 na 8,763.000 Kčs v r. 1972, přičemž hodnota základních prostředků družstva se za toto období zvětšila z 3,785.246 Kčs na 15,068.000 Kčs. Výše odměn družstevníků vzrostla za totéž období z 1,191.303 Kčs na 3,034.000 Kčs. Od r. 1973 splynulo JZD Pustějov s JZD Studénka-Butovice v nový ekonomický celek, v němž se mohou ještě úspěšněji rozvinout velkovýrobní podmínky a moderní racionalizační postupy v zemědělské výrobě. Uvedené hospodářské a výrobní výsledky jsou markantním dokladem přednosti socialistické zemědělské velkovýroby a přesvědčivým argumentem jejich dalších perspektiv.

Vedle rozsáhlé výstavby hospodářských objektů JZD probíhala v letech socialistické výstavby pod vedením VO KSČ, MNV a za pomoci organizací a složek NF a občanského kolektivu cílevědomá výstavba a zvelebování obce, jejímž výsledkem jsou moderní a účelně renovované veřejné budovy a objekty, komunální a sportovní zařízení obce, moderní komunikace a kvalitní občanská vybavenost. K celkovému modernímu vzhledu obce přispělo i 42 novostaveb rodinných domků a renovace desítek dalších. Podstatně se změnila za léta socialistické výstavby i životní a kulturní úroveň obyvatel obce, jež se svou úrovní a vyspělostí řadí k předním v našem okrese.

K 650. výročí jejího trvání ji přejeme, aby příští léta přinesla její další vzestup a rozkvět v podmínkách trvalého světového míru.

Poznámky.

- 1) J. Skutil, Pustějov: Locri epizephyrii Brutiorum? Slezský sborník II, Opava 1937, str. 142—147.
- 2) F. Liewehr, Die Ortsnamen des Kuhländchens, Praha 1926, str. 44—45.
- 3) Listina je otištěna jako příloha u A. Turka, Fulnecko, Brno 1940, str. 238, a to podle opisu ze 17. stol. dochovaného ve fondu Augustiniáni Fulnek, Státní archiv Opava (dále SaO), sign. L 5/1. — Nelze tedy souhlasit s V. Praskem, Památky Pustějova a dědin k proboštvství fulneckému příslušných, Opava 1883, str. 5, že název souvisí s některým Petrem z Kravař, poněvadž nositelé tohoto jména vystupují až v 2. pol. 14. stol. a nedrželi nikdy Pustějov, doložený už 1324, ani panství fulnecké.
- 4) Státní archiv Brno (SaB), sbírka rukopisů č. 156, f. 218—219; CDM XII, č. 538. — Srov. k tomu podrobně u F. V. Peřínky, Augustiniáni kanovníci ve Fulneku do války třicetileté, Sborník historického kroužku XXXII, Praha 1931, str. 28 a násl.
- 5) SaB, rkp. 156, p. 59—63; viz podrobně u Turka, Fulnecko, str. 32—33.
- 6) Archiv český, sv. XV, str. 181—184.
- 7) J. Kapras, Pozůstatky zemských knih knížectví Opavského, Praha 1907 a 1909, sv. I, str. 24, 26, 45 a j. a sv. II, str. 27—28, 48.
- 8) F. Matějka, Moravské zemské desky, Olomoucký kraj II, Brno 1947, str. 33 a násl., Turek, str. 17.
- 9) Listina je otištěna F. V. Peřínkou v Selském archivu ročník X, č. 102 podle rkp. 156 v SaB, pagina 83—86. — Český originál uložený v Městském archivu ve Fulneku byl zničen za válečných událostí na jaře 1945.
- 10) Býv. arcibiskupský archiv v Kroměříži, nyní ve správě olomoucké pobočky Státního archivu Opava (AAK), Monastice 101 b, f. 3—4, Augustiniáni Fulnek.

- 11) Matějka, str. 37, 215; Kapras II, 170.
- 12) SaB, Památky sněmovní 1518—1546, f. 114, 153 v; F. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské, III, str. 74, 76.
- 13) SaB, Půhonná kniha olomoucká (PO) X, f. 96v, 308v—309, XI, f. 78, 249, 251.
- 14) SaO, Registra soudní (RS) VIII, f. 42 v.
- 15) SaB, PO XII, f. 120v—122.
- 16) SaB, Bočkova sbírka, (BS) č. 5002, 5004, or. ig. čes.
- 17) SaO, Augustiniáni Fulnek, sign. I 11.
- 18) SaB, BS č. 4990, 4992, 5008, 5009; SaO, RS IX, f. 24v—25, XI, f. 140—141.
- 19) Peřinka, str. 115.
- 20) SaB, PO XXII, f. 148v, a rkp. 156, p. 66, 68.
- 21) Státní ústřední archiv v Praze (SUA), kopiář (Missiv) 20, f. 240v—241.
- 22) SaO, RS XVI, f. 175—176, 180—181, a příloha k RS XVII, f. 52; SaB, BS 4995, a PO XVIII, f. 162.
- 23) Viz podrobně u J. Zukala, Paměti Opavské, Opava 1912, str. 308 a násl.
- 24) SaO, Vs Fulnek, inv. č. 11, f. 105—106.
- 25) SaO, Augustiniáni Fulnek, sign. I 15; SaB, BS 5014.
- 26) SaB, Památky sněmovní IV, f. 344; Kameníček, III, str. 213.
- 27) SaB, BS 4980, f. 96—97; SUA, fond Morava XXI/6, f. 200.
- 28) SaB, Sbirka Cerroniho II, č. 248/6, a Sbirka německého historického spolku, č. 47/I, p. 250 a č. 199, p. 16—17.
- 29) Zukal, cit. spis str. 311—312 a přesněji Peřinka, str. 257—262.
- 30) SaO, Vs Fulnek, č. 11, s. 87—103, 104—105, 112—114.
- 31) A. Turek, Geisbergův pluk na statcích fulneckého augustiniánského kláštera v r. 1607, Slezský sborník, roč. 44, Opava 1946, str. 197—202.
- 32) SUA, Morava XXVIII, f. 94.
- 33) SUA, Morava, XXIX, f. 108; Zukal, str. 308.
- 34) AAK, Monastica 101b, Augustiniáni Fulnek; SaB, BS 5016, a rkp. 156, p. 159—162.
- 35) SaO, Augustiniáni Fulnek, sign. I 6, I 22.
- 36) SaB, PO XXXVIII, f. 164—166.
- 37) SaO, Augustiniáni Fulnek, sign. I 6, L 5/2 b; SaB, PO XXIX, f. 10v.
- 38) SaB, BS 4986, 4989, a rkp. 156, p. 105.
- 39) Zukal, str. 313—314.
- 40) SaO, Vs Fulnek, sign. XII/41.
- 41) SaO, Augustiniáni Fulnek, I 32, I 34.
- 42) SaO, Praskova pozůstalost, Historická topografie země Opavské, L—Z, č. V/21; týž ve Věstníku Matice Opavské, roč. III, str. 69—70, a Památky Pustějova, str. 15—16.
- 43) SaO, Augustiniáni Fulnek, I 6, I 45/2.
- 44) SaB, Sbirka Cerroniho, II 248/6.
- 45) AAK, Monastica, Augustiniáni Fulnek, 106.
- 46) Zukal, str. 318—319.
- 47) SaB, Guberniální archiv, sign. C 8/16, G 18. — O Barvikovi viz podrobně u Praska, Památky Pustějova, str. 17—19.
- 48) SaO, Augustiniáni Fulnek, I 63.
- 49) SaO, Vs Pustějov, sign. XXVIII, karton 214.
- 50) Prasek, cit. spis str. 21—23.
- 51) SaO, Vs Pustějov, karton 258, a písemnosti vyvazovacích komisí tamtéž, sign. P 7a.
- 52) Prasek, str. 23—24.
- 53) Obecní kronika, dále J. Voženilek, Předběžné výsledky čsl. pozemkové reformy, země Česká a Moravskoslezská, Praha 1930, str. 829 a 847.
- 54) Prasek, str. 19, 23.
- 55) A. Turek, Lutěstší pastoři v Kujavách, Bilovecko č. 3, str. 16, Bilovec 1957.
- 56) Prasek, str. 14.
- 57) Zukal, cit. spis str. 240.
- 58) SaO - pobočka Olomouc, konzistorní archiv, Děkanství matriky bilovecké k r. 1672 a 1691, heslo Kujavy.
- 59) Viz podrobně u Rehoře Wolného, Kirchliche Topographie von Mähren, Olmützer Erzdiözese sv. III, Brno 1859, str. 246; Prasek, cit. spis str. 20.
- 60) Max. Pracný, Petrowitz. Unser Kuhländchen roč. I, Nový Jičín 1911—1912, str. 113—122.
- 61) SaB, Školní fosse č. 67.
- 62) Obecní kronika a Pracný, I. c.
- 63) Podle obecní a farní kroniky.
- 64) AAK, Parochialia, heslo Kujavy.

- 65) SaO, Vs Pustějov, Popis panství k r. 1830, sign. 67.
- 66) Srov. k tomu u A. Turka, Poněmčování Opavska v 16. a 17. stol., část šestá; Na jihovýchodním Opavsku. Slezský sborník, roč. 52, Opava 1954, str. 180 a násl.
- 67) SaO, Vs Fulnek, sign. XIX/47.
- 68) Viz poznámka 65.
- 69) Vývoj a poměry obce od r. 1918 zpracoval na základě obecní kroniky a materiálu MNV Pustějov F. Schwarz.
- 70) Počet obyvatel obce lze sledovat od r. 1677, kdy zde žilo 591 obyvatel (AAK, Monastica, Augustiniáni Fulnek, p. 246—268); v r. 1771 měla obec 755 obyvatel a 116 domů (AaO, pobočka Olomouc, Konzistorní archiv, rkp. Alma Dioecesis Olomucensis), v r. 1836 1190 obyvatel, 152, domů, 90 koní, 292 krav, 172 ovcí, vodní a větrný mlýn (Faustin Ens, Oppaland, sv. III, Wien 1836, str. 291), v r. 1900 1023 obyvatel, z nich 20 Němců (Obyvatelstvo Slezska a Hlučínska, str. 168, 213), v r. 1921 993 obyvatel, 218 domů (Statistický lexikon obcí v republice Československé, II, Morava a Slezsko, Praha 1924, str. 113), v r. 1945 943 obyvatel (Zprávy Státního úřadu statistického republiky Československé, řada D, č. 17—22, Praha 1946, str. 134), v r. 1970 921 obyvatel a 235 domů (Statistický lexikon obcí, Severomoravský kraj, podle správního rozdělení k 1. 1. 1972 a předběžných výsledků sčítání lidu, domů a bytů k 1. 12. 1970, Ostrava 1972, str. 30).

HISTORIE PIONÝRSKÉ ORGANIZACE V OKRESE NOVÝ JIČÍN

Vítězslav Černý

Pionýrská organizace SSM oslavila v letošním roce velmi významné výročí — čtvrtstoletí svého trvání. V dějinách organizace bude navždy zapsána zlatým písmem neděle 24. dubna 1949, kdy rozhodla slučovací konference ČSM o založení své Pionýrské organizace. Ačkoliv v té době pracovalo již 184 skupin s téměř deseti tisíci členy, nemohl si zřejmě žádný z tehdejších delegátů představit dosah tohoto rozhodnutí. Pionýrská organizace se totiž v průběhu dalších let stala neodmyslitelnou složkou výchovy nového, všestranně rozvinutého socialistického člověka. O jejích úspěších všichni velmi dobře víme. Hlavním úkolem tohoto článku však není o nich psát, na to by zcela jistě nestačilo mnohosvazkové knižní dílo.

Na začátku letošního roku vznikla myšlenka pátrat po historii Pionýrské organizace v našem okrese. Začali se zpovídat pamětníci, hledaly se písemné doklady, pátralo se po kronikách a starých zápisech na školách, ale ukázalo se, že to bude práce velmi nesnadná a časově značně náročná. Zjistilo se totiž, že svědkové těchto historických událostí jednak zapomínají a jednak jsou nesnadno k dosažení, neboť jsou roztroušeni po všech končinách naší vlasti. Navíc je možno již dnes objektivně konstatovat, že většina písemných dokladů již neexistuje.

K pomoci byli proto vyzváni současní skupinová vedoucí celého okresu, jimž byly prostřednictvím metodického oddělení ODPM Nový Jičín zaslány ke zpracování dotazníky o historii PO. Velká většina skupinových vedoucích pochopila náš záměr a zodpovědně zpracovala vše, co bylo možné na školách vypátrat. Mnohde se do této akce iniciativně zapojili i ředitelé škol, jejichž pomoc je cenná v tom, že mohli čerpat i ze svých vzpomínek a zkušeností.

Perspektivně bylo stanoveno, že by v průběhu příštího roku měla „spatřit světlo světa“ knižní publikace o historii Pionýrské organizace v okrese Nový Jičín. Má obsahovat část historickou, část ideově-politickou a část, týkající se forem a náplně

činnosti v práci PO, což s úvodem, diagramy a přehledy by mělo brožuru o šedesáti stranách. Oblast historická se zpracovává pod vedením Vítězslava Černého, pedagogického pracovníka ODPM Nový Jičín, oblast ideově-politická pod vedením Ladislava Poláška, profesora pedagogické fakulty v Ostravě a oblast, týkající se forem a náplně činnosti v práci PO pod vedením Evy Sorkové, pedagogické pracovnice ODPM Nový Jičín.

Jelikož písemné doklady zatím nebyly objeveny, bylo zjištěno za pomoci pamětníků, že hned v roce 1949 bylo uspořádáno první školení pro funkcionáře PO na Střížně, kterého se zúčastnili také pozdější první předseda okresní pionýrské rady bývalého okresu Bílovec s. Lad. Poláček a pozdější první předseda okr. pionýrské rady okresu N. Jičín s. Hudek. Zároveň začaly pracovat první pionýrské oddíly. První dochované zmínky o zakládání pionýrských skupin jsou ze školního roku 1949-50. Na tehdejší biloveckém okrese začala pracovat jako jedna z prvních v kraji PS v Polance nad Odrou. Obdržela v rámci republiky číslo 28. První porada s oddílovými vedoucími se konala dne 11. února 1950 a první pionýrský slib skládalo 57 pionýrů ze čtyř oddílů dne 9. května 1950 v sále u Dluhošů. Šátky jim vázali jejich patroni-úderníci z vysokých pecí. Jména prvního skupinového vedoucího se zatím nepodařilo zjistit. Jako vedoucí oddílů pracovali Ladislav Přidal, tehdy šestnáctiletý svazák, nyní lékař dětského oddělení v nemocnici v Ostravě-Záběhu, Zdeněk Tomášek, tehdy svazák, nyní povoláním kuchař a Jaromír Foltýn, tehdy žák 4. třídy měšťanské školy, nyní učitel na gymnáziu v Krnově. Na bývalém novojičínském okrese patří zřejmě prvenství PS v Suchole nad Odrou. Byla založena dne 1. března 1950 jako 39. PS v Československu. Měla tehdy 7 oddílů se šedesáti pionýry. Prvním skupinovým vedoucím byl Jiří Škrabal, nyní důstojník ČSLA. Oddílovými vedoucími byli Božena Horáková, Dana Tydlačková, Marie Kovářová-Neradová, Stanislava Zuzáňková, Jana Tomašiková, Marie Hegerová a Jiří Škrabal. Na bývalém frenštátském okrese patří prvenství PS ve Frenštátě na Horní ulici. Byla založena dne 13. dubna 1950 a v osmi oddílech pracovalo 146 pionýrů. Prvním skupinovým vedoucím byl Rudolf Gajdušek, žák 3. třídy gymnázia, nyní lékař. Pedagogickým poradcem byl Bohumil Parma, nynější ředitel školy, který se zúčastnil ústředního školení pedagogických poradců POJ.

O prvenství s těmito PS při úplných ZDS soupeří PS při ZDS v Mošnově, jejíž pionýři byli slavnostně šátkováni dne 19. dubna 1950, takže by to měli být první šátkovaní pionýři nynějšího okresu Nový Jičín. Prvním skupinovým vedoucím byl Jiří Horkel, pozdější předseda OV ČSM. Jako oddíloví vedoucí pracovali s. Libuše Chamrádová, s. Jiřina Londínová a s. Šubrtová. Po PS v Mošnově byla založena na tzv. „malých“ školách PS v Žilíně u Nového Jičína. Prvním skupinovým vedoucím byl Josef Pečenka. Blíže data a údaje zatím nebyly zjištěny. Ve druhém pololetí 1950 byla založena PS ve Studénce na Tovární ulici. Ve dvou oddílech pracovalo 38 pionýrských čekatelů, kteří složili slavnostní pionýrský slib dne 15. 9. 1950. Prvním skupinovým vedoucím byl učitel Ladislav Burda, dnes zástupce ředitele v Brně. Rovněž při ZDS 1.—5. r. v Bravanticích byla založena dne 21. listopadu 1950 PS. Začalo v ní pracovat 20 pionýrů. Jména vedoucích nebyla zatím zjištěna.

Mezi první patří také PS v Odrách na Komenského ulici, na které zahájili dne 11. března 1950 na besídce ČSM nábor do PO. Slavnostní slib 50 pionýrů ze čtyř oddílů byl proveden dne 25. června 1950. Prvním skupinovým vedoucím byl Alois Hruška, prvním předsedou skupinové rady byl Josef Grochol, dnes ing. závodu Optimit. Jako oddílové vedoucí pracovaly Helena Holtzová a Vlasta Krpelová. Již v roce 1951 byl založen pod vedením učitele Františka Šustky dechový pionýrský orchestr, který byl v roce 1953 pozván do Lázní Teplice nad Bečvou, kde hrál tehdejšímu prezidentu republiky s. Antonínu Zápotockému.

Jistebnická PS patřila rovněž mezi první na okrese. Byla založena v červnu 1950. Slib skládalo 56 pionýrů ze 4 oddílů. Prvním skupinovým vedoucím byl Lubomír Nátr,

student gymnázia v Bílovci, dnes RnDr. CSc ve výzkumném ústavu v Kroměříži. Asi ve stejné době byla založena PS ve Studénce na Butovické ulici. Byla založena dne 17. března 1950 a první pionýrský slib se konal dne 16. června 1950 v ZK Vagónky Studénka. V době založení pracovalo ve dvou oddílech 42 pionýrů, v dubnu 1950 byly v činnosti 4 oddíly s počtem 74 pionýrů. První skupinová vedoucí Libuše Pracná-Prouzová, učitelka (nyní v Luhojatech), byla zároveň oddílovou vedoucí spolu s Alenou Němcovou, Vilémem Zvoníkem a Vladimírem Kučerou.

V roce 1950 byla založena PS také v Bartošovicích. Bylo to 15. října 1950. Měla 8 oddílů s 98 pionýry. Prvním skupinovým vedoucím byl Zdeněk Demel a oddílovými vedoucími L. Vidomus, J. Radoň, J. Radová, V. Měsíčková, S. Janotová, J. Jurečková, F. Marušan a J. Hubáček. V této době vznikla také PS ve Fulneku na České ulici, kde začal pracovat jeden pionýrský oddíl. Skupinovým i oddílovým vedoucím byl Oldřich Válek, dnes důstojník ČSLA. V průběhu roku 1950 byla ještě založena PS v Sedlnicích. Blíže časový údaj o založení není zaznamenán. V pěti oddílech tehdy pracovalo 52 pionýrů. Prvním skupinovým vedoucím byl Štěpán Piskoř, studující gymnázia v Příboře, dnes pracovník Ústavu jaderné fyziky v Praze. Oddílovými vedoucími byli Jiří Vyval, student, dnes pracovník Tatry Kopřivnice, Jaroslav Hanzelka, člen místní skupiny ČSM a třídní učitelé. V roce 1951 postupně vznikaly další pionýrské skupiny. Podle zatímního stavu zjištění to bylo v Bílovci na Gottwaldově ulici, v Kuníně, Veřovicích, Ženklově, Trnávce, Vřesíně, Hájově a Olbramicích.

Neméně zajímavé je pátrání po tom, čím se první pionýři zabývali, kdo byli jejich vedoucí a kdo jim pomáhal. Dnes již je možno říci, že název PO ČSM nebyl jen formálním názvem. Členové ČSM v obcích, v závodech a ve školách byli velmi angažovanou silou ve vznikajícím pionýrském hnutí.

Byli nejen iniciátory při zakládání pionýrských oddílů, ale i jejich platnými vedoucími. Neméně významnou úlohu při zakládání a rozvoji Pionýrské organizace sehráli ředitelé a učitelé, kteří se stali neodlučitelnou a hybnou složkou pionýrské činnosti na všech školách. Na každé škole byl jeden ze zkušených učitelů pověřen funkcí pedagogického poradce PO. Tito poradci pracovali většinou neformálně a ústřední orgány PO ČSM pokládaly jejich úlohu za velmi významnou, což dokazuje i to, že nejen pro ostatní pionýrské pracovníky, ale i pro tyto poradce byla pořádána zajímavá a prospěšná školení. Pomáhala vedoucím a funkcionářům nově vzniklé dětské organizace, kteří vstupovali do činnosti bez zkušeností v pionýrské práci, čerpat z bohaté a mnohaleté tradice Pionýrské organizace V. I. Lenina v SSSR. Postupně byl tehdy uplatňován způsob „co třída, to oddíl“, což bylo pro tehdejší dobu nejoperativnější a nejosvědčenější. Je nutno brát v úvahu, že hlavně na vesnicích bylo nutno překonávat především náboženské předsudky v myšlení rodičů a obyvatel. První funkcionáři a vedoucí nalézali pak pochopitelně hlavní podporu u funkcionářů VO KSČ.

I. sjezd ČSM v roce 1950 vyhlásil hnutí „Pionýr příkladem všem“. Proto bylo logickým výsledkem, že prvními pionýry byli vesměs nejlepší žáci. Prvořadým úkolem tehdy bylo, aby se stali vzorem v učení a chování ve škole i na veřejnosti. Za pomoci PO bylo na mnoha školách zavedeno hnutí o udělení názvu „Vzorný žák“. V oddílech byl kladen důraz na ideově-výchovnou práci. Byly pořádány besedy, filmová představení a různá vystoupení, jejichž prostřednictvím byli žáci seznamováni s životem v SSSR. Ideově výchovné působení bylo zaměřeno na získávání mládeže pro myšlenku socializace vesnice a k ateistické výchově. Na školách navštěvovala náboženství v době založení PO 90—98 % žáků. Za několik let se toto procento snížilo na minimum a na některých školách, kde byla ideově výchovná práce v tomto směru zvláště výrazná a systematická, nebylo v době 10. výročí založení PO již náboženství vůbec vyučováno. Jako ukázkou tehdejší odpovědné ideově výchovné práce v PO je možno uvést výpis ze školní kroniky 1949/50 o založení PO SM ve Studénce-Butovicích: „Z úspěšné činnosti žakovské organizace na škole mohlo vzniknout ve škole i pionýrské hnutí. Pionýrské

hnutí má pomáhat škole v její práci. Chlapci a děvčata, vstupující do pionýra si svým sátekem dávají závazek, že chtějí být budovateli socialistické společnosti. Pionýrská organizace byla na škole založena dne 17. 3. 1950 po delších přípravných pracích za vedení odborného učitele Karla Makucha. Založeny byly 2 oddíly o 42 pionýrech. Vedoucími oddílů byly Libuše Pracná a Alena Němcová — tato žákyně IV. třídy byla 14 dní na školení vedoucích PO ve Frýdlantě. V dubnu byly založeny další 2 oddíly, jejichž vedoucími byli Vilém Zvoník a Vladimír Kučera. Oddíly měly celkem 74 pionýrů a ředitelství školy jim dalo k dispozici 1 učebnu, kterou si vkusně upravili na klubovnu. Slavnostní slib prvních pionýrů v obci Butovicích byl vykonán za přítomnosti široké veřejnosti, referenta ONV-SOT v Bilovci, závodní rady patronátního závodu Tatra, úderníků, zástupců armády a zástupce OV ČSM v Bilovci dne 16. června 1950.

Castou náplní schůzek byla také příprava kulturních vystoupení, sborových recitací, zpěvu revolučních písní, besídek, oslav k různým výročím, nácviků tanců a sportovních vystoupení. Již tehdy mnozí vedoucí oddílů zaměřovali práci na zájmovou činnost, zejména sportovní, turistickou, přírodovědnou a technickou. Veškerou pionýrskou činnost prolínala veřejně prospěšná práce. Byly to brigády na zvelebování obcí, sázení stromků, sběr odpadových surovin, sběr léčivých bylin apod.

Závěrem tohoto článku je potřebné znovu podotknout, že článek není výsledkem konečného zpracování „Historie Pionýrské organizace na našem okrese“, neboť, jak již bylo uvedeno, ve shromáždění dokumentace jsou ještě veliké rezervy, zvláště když ze 105 dotazníků rozeslaných na PS a ZDŠ 1.—5. r. bylo zpracováno a vráceno jen 59. Výsledkem toho je např. i fakt, že o počátcích pionýrského hnutí v samotném okresním městě je velmi málo objektivních informací. Je proto zcela možné a pravděpodobné, že v publikaci, která má příští rok vyjít, budou moci být uvedeny další PS, které bude možno zařadit mezi průkopníky pionýrského hnutí. K tomu by pracovní kolektiv potřeboval spolupráci všech pionýrských pracovníků, učitelů, rodičů, bývalých funkcionářů a pionýrů, zkrátka všech, kteří objeví jakoukoliv zmínku či informaci z pionýrských počátků, jako jsou staré kroniky, dokumenty, fotografie, průkazy, pozvánky, zkrátka vše, co by mohlo pomoci k co nejpodrobnějšímu a nej přesnějšímu zpracování. Všechny tyto historické materiály se shromažďují na metodickém oddělení ODPM v Novém Jičíně.

Díky patří všem, kteří se již podíleli na shromažďování informací a dokumentů. Je to jejich dar k 25. výročí založení PO, neboť také tento článek a plánovaná publikace jsou zpracovány k oslavě tohoto výročí. Pochť budiž vzdána hlavně všem žijícím pracovníkům a funkcionářům, kteří svou zodpovědnou a cílevědomou prací na počátcích i v dalším vývoji pionýrského hnutí vybudovali tradici, ze které mohou nyní čerpat další funkcionářské generace. Při této příležitosti je potřebí vzpomenout pionýrských pracovníků, kteří již nejsou mezi námi, kteří však v nesnadných začátcích postavili základy nynějšímu rozvoji pionýrské činnosti. Je třeba si uvědomit, že bez čerpání z jejich zkušeností a bez vlastních tradic v pionýrském hnutí by nemohly nahlázet takovou odezvu stěžejní celoroční akce, jakými bylo PIONÝRSKÉ PUTOVÁNÍ P 25, vyhlášené na počest 25. výročí založení PO a PIONÝRSKÁ EXPEDICE E 30, vyhlášená na počest 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou.

I když pátrání po historii pionýrského hnutí v našem okrese není zdaleka ukončeno, je možno s potěšením konstatovat, že dnešní pionýři a pionýřští pracovníci našeho okresu důstojně krácejí ve šlépějích svých předchůdců — zakladatelů, čehož je dokladem skutečnost, že naše okresní pionýrská organizace obdržela v letošním roce jako jediná v republice „Štít osvobození II. stupně“ a dokázala tak, že ve výchově nového, všestranně rozvinutého socialistického člověka postoupila o další významný krok, započatý právě před 25 lety.

VZNIK A VÝVOJ JZD V BERNARTICÍCH N. O.

(K 25. výročí vzniku JZD)

Ladislav Glogar

Rok 1974 je jubilejním rokem naší družstevní socialistické zemědělské velkovýroby, která prošla 25 léty budování a vývoje. Politický program socializace našeho zemědělství byl schválen na historickém IX. sjezdu KSČ v roce 1949, který vytyčil generální linii výstavby socialismu v naší zemi. Za uplynulých 25 let se uskutečnily v našem zemědělství takové proměny, které je zařadily na jedno z předních míst v celosvětovém měřítku. Naše dnešní socialistická zemědělská výroba je integrální součástí ekonomiky naší socialistické společnosti, v níž má zajištěn další rozvoj a vzestup. Nelze však zapomínat, že cesta k dosažení dnešní vysoké úrovně naší zemědělské výroby byla složitá a obtížná a že si vyžádala dlouhodobého úsilí orgánů KSČ, národních výborů, velké obětavosti a pracovního úsilí našich družstevních rolníků a všech pracovníků zemědělství. Jak komplikovaný byl tento proces, ukazuje i vznik a vývoj JZD v Bernarticích n. O.

Počátky vzájemné výpomoci při polní výrobě v Bernarticích nad Odrou je nutno klást na konec roku 1946. V listopadu bylo v obci založeno „Strojní družstvo“, které mělo 23 členů. Předsedou byl L. Glogar a pokladníkem M. Drlik. Členové Strojního družstva si zakoupili, buď samostatně, nebo společně, výkonné stroje. Traktor Zetor 25 A, tři traktory Zetor 15, traktor Svoboda 15, dvě mlátičí soupravy, samovaz, traktorový pluh aj. Společně si pak vypomáhali při vykonávání nejtěžších polních prací. Každá práce měla svou stanovenou sazbu. Peníze byly odváděny do společné pokladny a za ně se nakupovaly potřebné provozní potřeby.

Strojní družstvo s tímto strojovým parkem trvalo čtyři roky. V roce 1950 byly traktory Zetor 15 vykoupeny do jednotných zemědělských družstev, která byla v okolních obcích založena a traktor Zetor 25 vykoupila Strojní a traktorová stanice v Novém Jičíně.

Padesátá léta byla obdobím, kdy byla intenzivně zakládána JZD. I do naší obce přicházeli vedoucí političtí a hospodářští pracovníci, aby přesvědčili místní zemědělce, že období kapitalistické éry, t. j. soukromého hospodářského podnikání, je nenávratně za námi a že čím dříve zemědělci tuto skutečnost pochopí a založí JZD, tím budou na tom lépe. Drobných zemědělců bylo ale v obci málo a střední zemědělci, nedůvěřiví od přírody, neměli pro nové socialistické formy hospodaření pochopení a ani se v tu dobu nenašel nikdo, kdo by přístupnou formou dovedl přesvědčit váhající místní zemědělce, že to, co se nově tvoří, společně socialistické hospodaření, je lepší a nese s sebou mnoho výhod. Ani členové Strojního družstva nechtěli změnit název na Jednotné zemědělské družstvo a tím je založit. Jako důvod, čeho se zemědělci v obci obávali, bych snad mohl připomenout některé ne příliš dobré začátky JZD v okolních obcích.

Teprve rok 1953 přinesl první náznak, že ani zemědělci v Bernarticích soukromě dál hospodařit nebudou. Přihlásilo se 32 zemědělců, většinou středních rolníků, kteří podepsali členské přihlášky do JZD. Nenašel se však nikdo, kdo by byl postaven do čela, aby mohli začít společně hospodařit. Proto k založení družstva opět nedošlo, i když všechny předpoklady pro založení JZD byly splněny.

Ale čas vše mění a změnil. V červnu 1955 přišli do Bernartic dva političtí pracovníci, zaměstnanci ŽD Bohumín, s. ing. Liška a Kuboschek. Ti, po skutečném rozboru situace v obci po smrti největšího zemědělce v obci Ant. Bayera, se podíleli na zalo-

žení JZD a dne 19. září 1955 bylo JZD v obci založeno. Při jeho zakládání byl přítomen sám ředitel ŽD Bohumín s. Bilek, který slíbil, že jejich podnik si bere JZD pod patronát a bude všestranně nápomocný, aby rychle vzkvétalo. Družstvo bylo menšinové. Jeho členové hospodařili na 93 ha zemědělské půdy. Byla to půda obecní, půda Ant. Bayera a půda několika drobných kovozezemědělců. V následujícím roce vstoupili do družstva další drobní zemědělci a několik středních rolníků, takže plocha společně obhospodařované půdy vzrostla na 164 ha. Tak hospodařili členové další rok. Na podzim 1957 byla již v družstvu většina zemědělců v obci a JZD obhospodařovalo 497 ha zemědělské půdy. Úplná socializace po stránce zemědělské byla dokončena v roce 1958. To již JZD hospodařilo na 712 ha zemědělské půdy.

Při vstupování členů do JZD byl s každým sepsán zápis o převzetí živého a mrtvého inventáře, který družstvo ke svému provozu potřebovalo. Inventář byl ohodnocen v tu dobu platnými cenami. Podle stanov 20 % z této ceny připadalo nedělitelnému fondu a 80 % měl člen, podle finančních možností JZD, dostat proplaceno. I zemědělské budovy, které družstvo ke svému provozu potřebovalo, byly sepsány, družstvem převzaty a ohodnoceny, ale ty se neproplácely. Členům byl při vstupu do družstva ponechán záhumenek o výměře 0,50 ha pro rodinu, aby si mohli chovat drobné hospodářské zvířectvo a tím si přilepšit k počáteční poměrně nízké odměně za vykonanou práci. Členové byli za svou práci až do konce roku 1961 zálohováni 50 % a po provedení roční bilance jim byly vypláceny doplatky podle skutečných výsledků hospodaření. Jestliže se hospodařilo podle plánu, byl i celoroční doplatek v plánované výši proplacen. K této zálohované odměně v pracovních jednotkách byly dávány zdarma naturálie (pšenice, brambory) v hodnotě asi 1,50 Kčs na 1 PJ. Od roku 1962 byla již za vykonanou práci vyplácena pevná peněžní odměna, naturálie si člen musil odkoupit za nákupní cenu. Byl také stanoven naturální strop ve výši 4 q pšenice na jednoho člena. Za 100 Kčs odměny za vykonanou práci každý člen odkoupil 5 kg pšenice. V tu dobu byly odměny v našem družstvu, proti odměnám v průmyslu, poměrně nízké, ale určitý krok kupředu to byl.

Počátky družstva byly těžké, protože mnozí zemědělci, zvláště ti, kterým se po stránce hmotné vedlo dobře a měli ještě dostatek rodinných pracovních sil, nevěřili, že společně obhospodařování bude dobré. Mnozí byli pro zachování jednotlivých tratí soukromých polí. Vedoucí pracovníci byli však nuceni požádat o HTÚP (hospodářsko-technickou úpravu půdy). Ta byla provedena již v roce 1957. Byly provedeny dílčí úpravy na pozemcích členů, ale protože všichni zemědělci nebyli ještě členy družstva, došlo i k výměně pozemků soukromě hospodařících rolníků za pozemky náhradní tak, aby společně obhospodařovaná půda byla co možno nejvíce pohromadě. Při této úpravě byly rozorány meze, byly odstraňovány překážející stromy a postupně scelovány jednotlivé parcely ve větší hony za účelem snazšího obhospodařování. Při této HTÚP došlo i k dohodě o výměně pozemků mezi obcemi Bernartice, Hůrka a Starý Jičín, a tím i k vyrovnání hranic pozemků, které tato JZD obhospodařovala. Hranice katastrů však měněny nebyly. HTÚP vystačila 7 roků. S nastupující těžkou mechanizací bylo vedení družstva nuceno požádat o novou HTÚP. Ta byla provedena v roce 1964 a rozdělila katastr do osmihonného osevního postupu, kde velikost některých honů dosahovala 40 ha. Tato úprava a změna osevního postupu na orné půdě narušily částečně vzestupnou tendenci produkce rostlinné výroby, přesto však družstvo nijak nezakolísalo a bylo od 1. července 1964 jako jedno ze 7 družstev okresu prohlášeno za družstvo s vyšší úrovní hospodaření. Toto prohlášení mělo pak velký význam pro přiznávání důchodů členům družstva. Postupným vylepšováním výrobních podmínek a zvýšením úsilí většiny členů dosáhnout maximální produkce obdrželo družstvo v roce 1970 čestný titul „25 výročí osvobození Československa Sovětskou armádou“ a umístilo se ve své výrobní oblasti na 3. místě v okrese. V těchto letech se již hospodářsky natolik zkonsolidovalo, že začalo členům splácet vnesený živý

a mrtvý inventář a úplně jej splatilo v roce 1973. Tím zůstane jen malý investiční úvěr.

K 1. lednu 1973 obhospodařovalo naše JZD celkem 673,92 ha. Z toho bylo 502,33 ha orné půdy, 6,45 ha zahrad, 0,62 ha sadů, 142,98 ha luk a 16,97 ha pastvin. Celkem 669,92 ha zemědělské půdy. Mimoto obhospodařovalo 37,39 ha lesů, 0,89 ha vodní plochy, 1,04 ha zastavěné plochy a 23,46 ha ostatní plochy. Lesní půda byla v užívání JZD, ale pod odbornou správou Státních lesů v Krnově. To znamenalo, že JZD v těchto družstevních lesích provádělo těžbu, výsadbu i probírku podle příkazu lesní správy. Za tento dozor platilo JZD Státním lesům 1480 Kčs ročně.

Stavy zvířectva v JZD byly k 1. lednu 1973 následující: 507 kusů skotu, z toho 267 krav. Celkem 985 kusů prasat, z toho 68 prasnic. Koni bylo 7 kusů a slepic 1565 kusů.

K záhumenkům bylo k 1. 1. 1973 počítáno celkem 73,66 ha. Z toho bylo 34,95 ha orné půdy, 23,77 ha zahrad, 0,78 ha luk a 1,97 ha pastvin. Zemědělské půdy bylo celkem 61,47 ha. Zastavěné plochy 10,28 ha a ostatní plochy 1,90 ha.

V tu dobu bylo na záhumencích 34 krav, 10 kusů mladého skotu, 42 prasat, 2180 slepic, 48 hus, 10 kachen, 41 koz a 82 ovcí.

Družstvo odvodnilo během svého trvání tvrdou trubkovou drenáží 61 ha orné půdy v celkové hodnotě 500.000 Kčs. V roce 1962 Žebrákov 7 ha, 1963 Vlčnovsko 9 ha, 1967 Panské 16 ha, 1969 Kunínsko 13 ha, 1972 Vlčnovsko 16 ha.

Pro nevhodnost obdělávání části katastru zvané Dolní rybník, pro její časté záplavy a vysokou hladinu spodní vody, byla tato plocha, o celkové výměře 27,04 ha luk a 2,94 ha neplodné půdy, po HTÚP 24. 12. 1965 nabídnuta Státním lesům v Krnově k zalesnění. Zemědělský odbor ONV v Novém Jičíně dal 27. 1. 1966 souhlas ke změně kultury a 28. 3. 1966 byl odeslán i souhlas všech majitelů těchto pozemků. Dnes je již téměř celá plocha zasazena listnáči.

Výstavba provozních objektů JZD započala v roce 1956 stavbou kravína pro 98 dojníc. Byla to tehdy moderní stáj se skladovacím prostorem a oběžným škrábákem na odklizení chlévské mrvy. Přes pomoc patronátního závodu ŽD Bohumín pokračovala stavba pro nedostatek pracovníků pomalu a byla dokončena na počátku roku 1959. K prvnímu svádění dojníc do nového kravína došlo v únoru 1959. V téže roce byla adaptována stodola č. 4 na konínu. Skot byl ustájen ve všech větších usedlostech v obci. Pro vepře byla upravena stodola č. 46 a stáje č. 57 a pro prasnice stáje č. 42. Bylo také postaveno postupně 5 drůbežár pro asi 2000 slepic. Pro další novou výstavbu byly vyhlédnuty pozemky za č. 6. Upustilo se od pozemků u vystavěného kravína pro nevhodný a velmi těžký terén pro stavbu. Proto nová porodna pro 32 prasnic byla v roce 1960 postavena již za č. 6. V roce 1961 byla adaptována stodola č. 58 na odchovnu mladého dobytka pro 110 kusů. V dalším roce začala stavba čtyřřadého kravína pro 174 dojníc s přílehlou kolnou pro objemnou píci a dvěma silážními žlaby. Kravín byl dokončen v roce 1963. Byly tam svedeny téměř všechny dojnice. Zůstala pouze izolační tuberkulózní stáj v č. 19. I ta byla v roce 1963 zlikvidována tím, že všechny tuberkulózní dojnice byly dány na porážku. V roce 1964 byla vystavěna odchovna pro plemenné prasničky a přestavěny boudy pro kance. V roce 1965 byla zahájena a v roce 1966 dokončena stavba porodny pro 42 prasnic. V roce 1967 byla postavena kolna na stroje, 1968 ocelokolna na objemnou píci, 1969 sklad hnojiv a byla započata stavba teletníku pro 130 telat a v příštím roce dokončena. Zároveň byla započata a v roce 1971 dokončena výkrmna pro 600 prasat. Roku 1972 jsme zahájili stavbu dílny, kterou dokončíme v r. 1973 a plánujeme zahájit stavbu sociálního zařízení a provozní budovu. V roce 1971 se naše družstvo stalo členem OZVBD v Novém Jičíně a 1972 jsme zahájili stavbu 5 bytových jednotek. Jak je z výpočtu vidět, byla od založení družstva postavena celá řada provozních budov a zařízení.

Hlavní strojový park dnešního družstva se skládá ze dvou pásových a 16 kolových traktorů, vlastníme dvě sklízecí mlátičky E 512, jednu sklízecí mlátičku SK 4, řezačku na sklizeň kukuřice, kompletní sklízecí linku na brambory, sušičku na obilí, čističku osiva, 2 rotační lišty, 3 vysokotlaké lisy, 2 samosběrací vozy, 25 traktorových přívěsů a mnoho drobnějších strojů a nářadí. Než jsme se za 15 roků k tomuto strojovému parku dostali, nakoupili jsme tuny a tuny strojů, které byly přechodného významu a které zastaraly buď morálně, anebo svým malým výkonem.

Od roku 1958 je v čele družstva devítičlenné představenstvo, pětičlenná revizní komise a komise sociální. Komise normotvorná od roku 1967 a komise kulturní od roku 1969. Všechny tyto správní orgány mají dvouleté volební období.

První předsedkyní družstva byla Milada Šimíčková-Pohanková. Byla jí od založení družstva v roce 1955 až do května 1957, kdy po těžkém úrazu této funkce zanechala. Necelý rok byl předsedou František Horut a od února 1958 L. Glogar. V říjnu 1960 odešel na tři roky na VŠZ. Po tu dobu byl předsedou L. Bayer. Od srpna 1963 až do dnešních dnů je předsedou opět L. Glogar.

Funkce agronoma byla zřízena od roku 1958 a byl jím František Horut až do dubna 1969, kdy pro nemoc této funkce zanechal. Za svou dlouholetou úspěšnou činnost byl v roce 1966 a 1967 vyznamenán ministrem zemědělství a dostal titul „Budovatel socialistického zemědělství“. Po něm necelý rok zastával funkce agronoma i předsedy L. Glogar a od roku 1970 je agronomem Z. Pospíšilík.

Funkci zootechnika skotu vykonával od roku 1958 až do února 1961 Alois Kunetka. Potom byl zootechnikem Josef Bayer až do května 1963. Po něm nastoupila na oba zootechnické úseky absolventka ZTŠ Anna Bayerová - Šimíčková. V roce 1966 převzal funkci zootechnika skotu L. Bayer, který působil dva roky jako předseda JZD na Kletně a zootechnika skotu vykonává stále.

Zootechnikem u vepřů byl od března 1958 do října 1960 Ladislav Bayer. Po něm byl zootechnikem K. Zelenka st. až do května 1963. Od tohoto roku zastává tuto funkci Anna Bayerová-Šimíčková a v době jejich mateřských dovolených ji zastupuje K. Zelenka ml.

Účetním byl od roku 1957 do prosince 1959 Ot. Polák. Po něm od února 1960 je ve funkci ekonom L. Rýdlová. Mzdovou účetní vykonává od roku 1959 Z. Handychová. Finanční účetní je od roku 1965 Jar. Čecháčková.

Mechanizátorem byl od roku 1960 do roku 1961 Rudolf Dresler st. Po něm až do srpna 1963 Vojtěch Hanzelka. Od roku 1964 Antonín Blažke až do roku 1968. Po něm opět Vojtěch Hanzelka, který se jako traktorista probojoval svou dovedností přes vylučovací okresní a krajské kolo, až na mistrovství republiky v orbě, které se konalo v roce 1967 v Chrásfanech v Čechách. Byl to velký úspěch našeho traktoristy.

Skladníkem družstva je od roku 1958 Josef Klos a zastává tuto funkci stále.

Skupinářem byl od roku 1958 do roku 1960 Rudolf Dresler st., po něm do roku 1963 Zdeněk Pospíšilík, potom do roku 1966 Dana Grussmanová a po ní opět Zdeněk Pospíšilík do roku 1970. Na druhém úseku Alois Horut od roku 1958 do roku 1960, po něm Alois Hopp až do roku 1968. Nyní Josef Šustek, stále.

Prvním vedoucím stavební skupiny byl Karel Handrych, po něm od roku 1959 Karel Staněk st. až do roku 1970. Po jeho odchodu do důchodu na krátkou dobu po něm K. Handrych a po něm, od července 1970 Josef Maléf stále.

Předsedou revizní komise byl od počátku František Handrych až do roku 1966. Po něm Antonín Grussman stále.

Bezpečnostním technikem byl od počátku Josef Blažke st. až do roku 1972. Nyní tuto funkci zastává Josef David.

Nejvýznamnějšího úspěchu naší plemenářské práce v chovu prasat dosáhlo družstvo na celostátní výstavě v Přerově 1962. Za kance linie „Herodes“, otce a syna, zís-

kalo dvě zlaté medaile a za prasničku stříbrnou medaili. V příštím roce pak za prasničku bronzovou medaili.

Prvním patronátním závodem našeho JZD byly ZD Bohumín, po nich Důl Žofka z Orlové. V letech 1960-64 a 1966-67 to byl závod ČSAD Nový Jičín a od roku 1970 spolupracujeme s Opravárenským závodem 025 z Nového Jičína.

Je třeba také poznamenat, že jsme v roce 1960 navázali družbu s JRD Karlová z okresu Martin a že si s těmito srdečnými družstevníky velmi dobře rozumíme.

Celkový vzestup výroby našeho družstva od jeho počátků až do roku 1972 je nejlépe vidět z číselných údajů, které k celkovému posouzení hlavně zemědělské výroby přikládám. Zvyšování produkce je nutné posuzovat až od roku 1958, kdy byla socializace naší vesnice dokončena a kdy společně obhospodařovaná půda, nejdůležitější to základní prostředek, dosáhl svého maxima. Také úprava výkupních cen během celého období má částečný vliv na sledování ukazatele.

Viz tabulku na straně 22.

Závěrem je nutné snad ještě připomenout, že výsledek naší celoroční práce je stále ovlivňován rozmary přírody, že však v případě vysokých škod, které nejsou kryty pojištěním, jsou částečně uhrazeny ze zvláštního fondu ministra. Tedy po této stránce máme již dnes určitou jistotu.

Ale co je hlavní a nejdůležitější, že péče o zlepšení pracovního prostředí a o sociální zabezpečení pro členy družstva doznala proti počátečním létům nebývalého vzestupu. Rodinné přídatky, zpočátku žádné, později asi poloviční, uhrazené ze sociálního fondu družstva, jsou dnes v plné míře dotovány ze státních prostředků. Stejně tak i nemocenské dávky. Naši členové při svých každoročních zájezdech poznali již mnohé z krás naší vlasti a nyní mají zvýšenou možnost si vyjet i za hranice našeho státu. Stavějí si nové rodinné domky, upravují a vylepšují své byty, pomalu odbourávají svá doplňující záhumenková hospodářství. Měsíční příjem se již dnes vyrovnal příjmům pracovníků z jiných zaměstnání. Podle délky zaměstnání mají nárok až na čtyřtýdenní dovolenou. Tyto sociální a všechny jiné výhody, o kterých se členům před 15 roky ani nesnilo, jsou již dnes samozřejmostí.

Je jen třeba chtít dnes všechno vidět, všechny výhody, které socializace naší vesnice členům družstva dala, a že i přes počáteční těžkosti přinesla socializace zemědělcům nebývalé zlepšení a vyrovnání jak sociální, tak i společenské.

Fáze vývoje, na které jsme dnes, není však konečná. Stojíme na prahu dalšího scelování a zprůměňování zemědělské výroby.

Naše vzestupná tendence a cílevědomá práce na úseku zemědělské výroby od roku 1972 přinesla další zlepšení v roce 1973. V tomto hospodářsky velmi dobrém roce jsme se v živočišné výrobě umístili na druhém místě v celookresním měřítku zemědělských závodů, v rostlinné výrobě pak na čtvrtém místě a průměrným výnosem obilovin 39,29 q/ha na třetím místě. Produktivitou práce na jednoho družstevníka, 96.750 Kčs, jsme se umístili na místě prvním a průměrnou měsíční odměnou na jednoho průměrného člena družstva jsme na druhém místě.

Všech těchto dobrých výsledků bylo docíleno nejen příznivými povětrnostními podmínkami, ale především kladným přístupem našich členů k vykonávané práci v socialistickém zemědělství.

Výnosy v ha	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Pšenice	25,50	18,60	23,—	24,80	30,40	29,65	29,—	30,60	20,—	22,90	23,20	28,—	27,—	33,70	35,90	34,40	44,20
Žito	30,50	18,—	20,70	30,40	26,—	24,30	18,80	25,80	18,70	16,50	19,—	20,40	25,90	22,10	27,30	20,30	35,—
Ječmen	23,60	16,80	22,50	29,30	29,10	17,60	20,90	27,20	17,—	34,10	28,70	30,—	35,50	30,40	27,10	32,30	35,30
Oves	19,40	22,70	19,20	18,10	25,90	24,60	19,40	16,10	25,70	15,—	31,50	24,20	27,—	25,40	29,90	21,90	31,10
Reпка	16,30	7,20	20,60	18,40	19,10	17,40	18,60	14,60	15,80	22,—	24,50	19,20	12,80	16,50	23,—	18,80	20,90
Brambory	108	132	93	47	101	71	161	188	40	73	215	276	281	149	189	198	212
Cukrovka	325	355	169	119	273	222	259	377	113	161	425	298	310	297	—	—	—
Krmná řepa	380	520	270	220	385	403	877	976	237	325	815	650	549	490	710	331	1.049
Zemědělská půda	165	497	712	713	720	719	715	715	715	712	685	675	674	674	673	674	669
Stav skotu	136	437	593	603	610	589	626	584	560	540	545	482	494	533	499	507	566
Z toho krav	64	194	256	252	267	277	277	267	265	264	257	246	243	253	254	267	275
Výroba																	
hovzího masa q	75	366	583	401	466	463	553	623	590	582	726	726	632	847	729	685	744
Výroba mléka																	
v tisíci litrech	103	354	427	402	461	463	435	524	532	562	684	693	669	682	650	725	799
Dojivost																	
na 1 kravu	2.066	1.754	1.674	1.582	1.800	1.703	1.605	1.941	1.986	2.145	2.640	2.772	2.729	2.825	2.617	2.878	3.050
Stav prasat	229	391	537	669	570	676	615	728	579	588	595	499	573	561	977	985	1.113
Výroba																	
vepřového masa q	121	382	590	522	531	536	586	739	729	748	759	869	912	1.050	1.083	1.667	1.572
Hodnota základ-																	
ních prostředků																	
v tisíci Kčs	1.309	4.356	5.569	9.970	10.332	11.944	11.675	12.102	11.695	12.120	15.266	15.216	15.879	16.948	18.142	18.404	18.250
Tržby z rostlinné																	
výroby v tisíci Kčs	143	443	475	513	860	967	1.238	1.281	830	989	1.760	1.672	2.269	1.945	2.117	2.079	2.630
Tržby z živočišné																	
výroby v tisíci Kčs	441	1.308	1.704	1.815	1.997	1.956	1.941	2.682	2.983	3.145	3.649	4.384	4.181	4.554	4.879	5.689	5.940
Tržby za práce																	
a služby																	
v tisíci Kčs	20	32	122	298	306	230	231	196	150	106	274	232	348	408	702	745	769
Investiční zápůjčky																	
od členů v tisíci Kčs	258	1.006	1.259	1.259	1.246	1.246	1.246	1.246	1.244	1.244	1.244	1.244	1.244	1.056	927	355	—

K BOJI ČESKÉ MENŠINY V NOVÉM JIČÍNĚ PROTI GERMANIZACI PŘED I. SVĚTOVOU VÁLKOU

Jaromír Pavlíček

Na přelomu 19. a 20. století byl Nový Jičín průmyslově vyspělým městem s převážujícím textilním a kloboučnickým průmyslem, který poskytoval obživu několika tisícům dělníků a dělnic z širokého okolí. Zvláště kloboučnický průmysl svou koncentrací měl primát nejen v Rakousku, ale i v celé Evropě.

Po národnostní stránce byl Nový Jičín německým městem nebo lépe řečeno slovy soudobého tisku „typickým němčelým moravským městem“. Němci zde nebyli jen v roli zaměstnavatelů a majitelů veškerých továren, ale tvořili skutečnou většinu obyvatel, ať už jako úředníci v továrnách a ve státní službě nebo jako živnostníci, řemeslníci a dělníci. Podle rakouského sčítání z r. 1890 bylo ve městě s 11 562 obyvateli jen 964 Čechů (8,33 %). Od počátku 20. století ovšem přibývalo v Novém Jičíně českých dělníků hlavně z beskydského podhůří a národnostní situace se začala poznamenávat. Německá vládnoucí místa ve městě nebrala českou menšinu příliš na vědomí ještě v 80. letech 19. století. Především tato situace byla zapříčiněna hospodářskou slabostí obyvatelstva české národnosti, jehož většinu tvořili dělníci, nižší úředníci a drobní živnostníci, tedy lidé existenčně závislí na německé buržoazii. Nejpočetnější sociální skupinu v Novém Jičíně tvořilo dělnictvo, z velké části organizované v sociální demokracii. Jejich organizace až do r. 1897 sdružovala proletariát německé i české národnosti. I když v tomto roce byla v Novém Jičíně založena místní organizace československé sociální demokracie, dělnictvo stále postupovalo jednotně ve většině mzdových bojů a stávek. Představitelé sociální demokracie v Novém Jičíně na sklonku století nejevili příliš zájem o problémy české menšiny a jednali tak zcela v tehdejší politické linii své strany. Vždyť v měřítku celorakouském věnovala sociální demokracie otázce nacionalismu a internacionalismu jen okrajovou pozornost a převládala zde názor o automatickém internacionalismu s konečným vyřešením těchto problémů až v socialismu (tzv. naivní internacionalismus). Ovšem samotné národnostní složení monarchie a stále ostřejší národnostní zápasy ovlivňovaly i sociální demokracii; sociální rozpory v národnostně smíšených oblastech se měnily v nacionální konflikty a ideová laxnost v rakouské sociální demokracii se ukázala prakticky neudržitelná.¹⁾ Je pochopitelné, že anacionální stanovisko rakouské sociální demokracie nemohlo přimět sociální demokraty v Novém Jičíně, aby projevovali starost o povznesení české menšiny. Toto pojetí národnostní otázky nechávalo ovšem ve všeobecném měřítku prostor představitelům české buržoazie, pro které se prosazování základních požadavků českého národa stalo odrazovým můstkem k získání hospodářských a mocenských pozic právě na úkor německé buržoazie.

K určitému oživení českého národního života došlo s příchodem několika představitelů české buržoazie, nezávislých a zámožných lidí, jako byli např. v r. 1885 advokát dr. Špaček a po jeho odchodu v r. 1893 dr. Dostál a dr. Derka.²⁾ Na počátku 20. století již ve městě existovala solidní základna pro další rozvoj kulturního života české menšiny. Střediskem Čechů byl Národní dům se stále se rozrůstající tzv. Škodovou knihovnou a velmi iniciativně si počínal spolek Česká beseda, jehož vedoucí činovníci zajistili pro novojičínské Čechy řadu hodnotných přednášek a koncertů.³⁾ Velkou brzdou v dalším úspěšném rozvoji života české menšiny byla skutečnost, že v Novém Jičíně neexistovala jediná česká škola. Byli si toho vědomi i zod-

povědlní národní pracovníci při oslavách 100. výročí narození Františka Palackého v Hodslavicích v r. 1898, když se souhlasem a s příslibem další pomoci Ústřední matice školské v Praze začali sbírkou na českou školu v Novém Jičíně. Nově založený spolek Matice Palackého si vzal na sebe těžký úkol, jehož úspěšné splnění bylo ovšem pro existenci české menšiny životně nutné. Celkové hospodářské a politické poměry v německém Novém Jičíně těžko vytvářely představu o proniknutí českého kapitálu do tohoto města. Česká buržoazie sice propagovala Palackého heslo „Svůj k svému“ právě na poli hospodářském, ve stejném duchu vyznívalo jiné heslo, že „proti německým komínům je třeba stavět české komíny“, ovšem tyto úvahy snad platily pro oblasti českých měst s německou menšinou, ale nikoliv pro „moravský Liberec“, jak byl také někdy Nový Jičín v soudobém českém tisku nazýván. Podpora české menšiny se jevila jako reálná pouze po linii školské, kde mohlo být ještě podchyceno a zachováno české povědomí obyvatelstva.

Ke snahám české menšiny o své povznesení nepohlížela vládnoucí německá buržoazie na počátku 20. století již tak lhostejně jako v 80. letech 19. století. Příčiny zostřené postupy proti české menšině v Novém Jičíně musíme hledat v širších souvislostech alespoň předlitavských. Dovršující se proces emancipace českého novodobého národa vyostřil česko-německý problém v Předlitavsku do bezohledného nacionalismu, který se svými projevy stal průvodním jevem dožívající monarchie a v posledním desetiletí před I. světovou válkou těžištěm vnitřní rakouské politiky. Za neustálého politického lavírování se pokoušely jednotlivé rakouské vlády o vyřešení české otázky, ale vždy šlo jen o snahu formou kompromisů a „smířovaček“ mezi českou a německou buržoazií dosáhnout vnitřního klidu a rovnováhy ve státě. Pokud zašla např. Badeniho vláda až ke konkrétnímu řešení jazykové otázky, která jediná zbyla z rozsáhlého českého státoprávního programu, obrovské šovinistické bouře německého obyvatelstva ji smetly a vyvolaly nemenší odezvu mezi českým obyvatelstvem.

Novojičínská Němci byli mezi těmi horlivými, kteří zorganizovali velkou demonstraci proti jazykovému nařízení Badeniho vlády a městská rada se dokonce usnesla vyslat masovou deputaci k císaři do Vídně.⁴⁾ V Novém Jičíně nacházeli živnou půdu pro své myšlenky představitelé těch nejradikálnějších a nejnacionalistických německých stran. Nejextrémnější německý nacionalista v Rakousku Schönerer organizoval v květnu r. 1898 v okrese Nový Jičín petiční podpisovou akci, která žádala poslaneckou sněmovnu o uzákonění němčiny jako státní řeči.⁵⁾ V podobném duchu vyzněla schůze spolku „Der deutsche Volksverein für Neutitschein und Umgebung“ 17. 7. 1898, zorganizovaná německými extrémisty a hlavním řečníkem byl jeden z vůdců všenněmeckého hnutí, poslanec K. H. Wolf. Všechny tyto akce byly namířeny proti zrovnoprávnění (částečnému) českého jazyka a za odvolání Badeniho jazykového nařízení. Je rovněž typické pro toto období, že sociální demokraté dovedli ještě demonstrativně vystoupit proti nacionalistickým požadavkům svých soukmenovců, jako tomu bylo i na této schůzi německých radikálů.⁶⁾

Německá vládnoucí buržoazie v Novém Jičíně ani na okamžik nepřipustila možnost, resp. myšlenku, že by česká menšina ve městě se mohla dožadovat stejných práv jako měli Němci nebo snad aby někdo zapochyboval o německém původu města a celého okolí. V tomto ostatně jen reprodukovala názory soudobé německé vlastivědné, historické i politické literatury, která běžně psala o odvěkém německém charakteru Čech, Moravy i Slezska a o českém nacionalismu, který brání rozvoji národních a politických práv sudetských Němců. Jinými slovy - sudetští Němci byli původními obyvateli českých zemí a infiltrovaní Češi zčechizovali příbuzné slovanské kmeny Slováků, Valachů, Lachů, Hanáků a Slonzáků na Moravě. Tyto pavědecké názory byly jen součástí tažení německé nacionalistické buržoazie proti všemu slovanskému a snažily se svést široké vrstvy německého obyvatelstva pod prapor nacionálního šo-

vinismu. Vždyť tytéž myšlenky byly šířeny nacistickými ideology o 30 let později, aby ospravedlnily německé nároky na „životní prostor“ a pověstné „Drang nach Osten“.⁷⁾

Pod velkým tlakem byla Badeniho jazyková nařízení v r. 1899 odvolána, pochopitelně také k velké spokojenosti novojičínských Němců. Česká menšina se v Novém Jičíně nemohla odvážit protestovat proti zrušení jazykových nařízení, ale její zástupci se zúčastnili protestní schůze představených českých obcí soudního okresu Příbor, odkud byla také vyslána deputace k okresnímu hejtmanovi do Nového Jičína.⁸⁾ V této době si již začíná bedlivěji všimnout projevu a akcí české menšiny v Novém Jičíně i místní tisk, který se stal svým zcela nacionalistickým a šovinistickým postojem ke všemu českému pověstný. Příležitost ke svému štvání dostal na počátku roku 1901, kdy vešly ve známost výsledky sčítání lidu. Tento statistický úřední akt byl znám svou neobjektivností, především pro svou 13. rubriku, ve které byla národnost určována dle obcovací řeči. Nesčetněkrát diskutovaný pojem „Umgangssprache“ byl předmětem stálých protestů představitelů neněmeckých národností, protože umožňoval nejrozumnější podvody při sčítání obyvatelstva a připisování pro německou národnost.⁹⁾ Velké rozhořčení německých nacionalistů v Novém Jičíně vyvolala akce tří českých kněží, kteří při sčítání udali jako obcovací řeč českou. P. Srámek, P. Dostál-Lutinov (není totožný s dr. F. Dostálem, advokátem) a P. Goldman se stali terčem německých útoků a místní periodický časopis „Deutsche Volkszeitung für Neutitscheiner Kreis“ se snažil dokazovat, že kněží musí přiznat obcovací řeč německou, protože většina obyvatel města jsou Němci. Článek v listu dokonce vybízí k protizákonným činům, když vyzývá sčítací komisaře, aby zápis tří kněží v rubrice korigovali.¹⁰⁾ Napadání v tisku však nepřimělo jmenované kněze k „nápravě“. Nacionalistické štvání proti nim došlo tak daleko, že němečtí šovinisté zorganizovali veřejnou demonstraci před farou, kde provolávali hesla „pereat“, „Abzug“ a „los von Rom“. Ještě v březnu pokračoval „Deutsche Volkszeitung...“ ve štvání proti P. Srámkovi.¹¹⁾ V srpnu téhož roku se hladina německého nacionalismu opět pozvedla, když Češi ve městě učinili první krok k založení českého školství. Jednalo se sice jen o zřízení české mateřské školky, ale v tomto směru nenalezli čeští představitelé u zástupců města absolutně pochopení. Mateřská školka byla tedy otevřena v jedné místnosti Národního domu a tato troufalost vyvolala obrovský nářek německého tisku ve městě. Poukazoval na nebezpečí počestění Nového Jičína, kterému hrozí podobný osud jako Prostějovu nebo Litvli, protože po mateřských školách prý přicházejí školy národní a gymnasia. Nacionalisté burcovali proti českému nebezpečí a vyzývali k bojkotu českých obchodníků a živnostníků.¹²⁾ Ostravský deník, list pokrokářů v Moravské Ostravě, hodnotil německé argumenty jako směšné.

V letech 1902—1905 zdánlivě utichl zápas české menšiny o českou školu a navenek se její činnost projevovala mnoha hodnotnými kulturními a osvětovými akcemi. Ostravský deník 15. 1. 1904 přesto informuje české čtenáře na Ostravsku o tom, že novojičínský „Volksblatt“ neustává ve štvání proti Čechům, vybízí k násilí apod. Do popředí veřejného zájmu se ale dostávaly stále více záležitosti politického rázu, jako byl boj za všeobecné volební právo, v jehož čele stála sociální demokracie. Ta měla v Novém Jičíně velmi silné pozice a také manifestace za všeobecné volební právo 28. 11. 1905 byla důstojnou akcí německých i českých sociálních demokratů.¹³⁾ Krátce předtím byl ale Příbor svědkem velkých národnostních bouří, které původně začaly jako demonstrační tábor proti protičeským bouřím v Brně. Vliv ruské revoluce v r. 1905 a přílišná radikalizace dělnictva vystrašila totiž německou a českou buržoazii na Moravě do té míry, že zde došlo k určitým dohodám v jazykových otázkách, které jsou známy pod pojmem „Moravský pakt“. Výsledek těchto jednání byl značně problematický a ačkoliv znamenal pro Němce úspěch, vyvolal opět protičeské bouře v Brně. „Odveta“ v českých městech na sebe nedala dlouho čekat a tak se také Příbor stal od 9. do 15. října 1905 svědkem národnostních bouří, které se obrátily

proti německým továrníkům ve městě.¹⁴⁾ Že v Novém Jičíně bylo po stránce národnostní „vše v pořádku“, pocívali zřejmě zástupci českých obecních a městských úřadů v okrese při jednáních na okresním hejtmanském i jiných úřadech v N. Jičíně. Na hrubé a netaktní chování těchto institucí poukazovala interpelace poslanců říšské rady dr. O. Pražáka, L. Samohýla a dalších na místodržitelství v Brně z 21. listopadu 1905.¹⁵⁾

Po utišení vzdušné hladiny politického života v r. 1905 se opět v Novém Jičíně ozvala česká menšina, když po dlouhých tahačích s německými představiteli města byla v listopadu 1906 zřízena provizorní soukromá česká škola. Jednalo se pouze o jednotřídku, kterou vydržovala ze svých prostředků Ústřední matice školská, ale bylo již zřejmé, že český živel v Novém Jičíně „nabral dech“ a usilovně shromažďoval prostředky na otevření nové školní budovy. Pozemek pro budovu české školy byl zakoupen již v r. 1899, ale jeho majitelka A. Liewerová zrušila kupní smlouvu na nátlak německého představenstva na radnici. Následoval soudní spor, který Matice Palackého jako žalobce prohrála. O dva roky později její představitelé postupovali obezřetněji, protože jim byl jasný úmysl německého představenstva, zastrážit nebo přeplatit každého, kdo byl ochoten prodat stavení pro českou školu. V r. 1902 koupil pozemek (na dnešním náměstí Čs. armády) hraničský občan Helsner, který po definitivním uzavření koupě jej postoupil Matici Palackého. Když tedy po několikaletém zápase se podařilo založit provizorní školu, do které bylo získáno 35 českých dětí, musela zaplatit Ústřední matice školská a Matice Palackého 100 zlatých pokuty. Nic již nestálo v cestě tomu, aby 3. 11. 1907 byla slavnostně otevřena budova nové české školy, postavená za pomoci Ústřední matice školské a mnoha darů a příspěvků českého obyvatelstva v Novém Jičíně a okolí. Němečtí nacionalisté nepřihlíželi tomuto snažení české menšiny nečinně. Rozvinuli rozsáhlou akci, jejímž smyslem bylo nedovolit nábor českých dětí do nové školy. Vykonavateli tohoto tlaku se tentokrát stali novojičínské továrníci a zaměstnavatelé, využívající hospodářské závislosti většiny českého obyvatelstva a hrozili výpovědi českým dělníkům, kteří by poslali své děti do české školy. Naopak nutili tyto dělníky k zapsání dětí do německé školy.¹⁶⁾ Přes německý nátlak bylo přihláшено do nové české školy 270 dětí, které přivítali četní zástupci českého školství a politického života na Moravě. (Poslanci dr. Šramota, F. Tomášek z Vídně, dr. Fajfrlík za ostravské pokrokové, J. Skýpala jako zástupce ostravského učitelstva a zástupci mnoha korporací.) Němečtí šovinisté projevíli opět svou hlubokou nenávist, když v noci před slavností vybili v české škole okna, pomazali zdi barvou a rozfrazali vrata do budovy.¹⁷⁾

V průběhu r. 1908 vyvíjela česká menšina velmi aktivní činnost osvětovou a kulturní, pro děti nové školy byl uspořádán koncert a divadelní představení a již v únoru 1908 podala Ústřední matice školská žádost o povolení přístavby nové školní budovy pro velký zájem novojičínských Čechů a nedostatečné prostory v nedávno otevřené škole. Jak píše Ostravský deník v září r. 1908, nebylo snad nikde na Moravě tolik nenávisti proti české škole, jako v Novém Jičíně. „Proti ní (škole — pozn. J. P.) se spojila obec i s továrníky, místní školní rada za tichého souhlasu okresního hejtmána a ve spolupráci s německými učiteli nahání české děti do německé školy. Českým lidem jsou posílány letáky, kde se slibuje i hrozí, čeští dělníci jsou vyhazováni z práce.“¹⁸⁾ Při zápisech do české školy na podzim r. 1908 je však přihláшено 340 dětí a ještě do konce kalendářního roku 1908 stoupl jejich počet na 400.

To už se ale Nový Jičín dostal do viru nacionalistických protičeských demonstrací, které ovšem nebyly jen specifickým novojičínským. Neklidný podzim r. 1908 měl svůj základ v nevydařených česko-německých „smířovačkách“, které německá buržoazie torpedovala vyvoláním šovinistických demonstrací, pogromů a bouří nejen v Praze, ale i ve smíšených pohraničních oblastech. Vzhledem k tomu, že na poli školském došlo

v těchto oblastech přes zoufalý odpor Němců k otevření mnoha nových českých tříd a škol, vyústily tyto incidenty ve znásilňování českého obyvatelstva, plenění českých obchodů a škol a odmítání českých podání na úřadech. Po velké stávce asi 15 tisíc českých dětí v severních Čechách, demonstracích v Praze (kde bylo vyhlášeno „náhlé“ právo) a dalších manifestacích českých dětí na Duchcovsku a Teplicku přišly na řadu opět „odvetné“ akce německých šovinistů v podobě vytloukání a demolování českých škol v národnostně smíšených oblastech. Nejdříve na Moravě si pospíšili germanizátoři v Přívoze u M. Ostravy, kde šovinistické tažení 26. a 27. 11. 1908 vedl německý školní rada Petzelmann. Ani novojičínské Němci nenechali na sebe dlouho čekat a již 27. 11. městská rada násilím nechala vyvést učitele a děti z místnosti české školy a tuto uzavřela.¹⁹⁾ Od 1. 12. 1908 probíhaly ve městě stále výtržnosti německých nacionalistů, kteří po štvavém protičeském projevu starosty města Ulricha se konkrétně zaměřili na vytloukání oken a demolování české školy, Národního domu i bytů představitelů českého veřejného života v Novém Jičíně. Městská policie údajně nic nepozorovala a teprve četnická pohotovost zatkla několik výtržníků i hlavního iniciátora, posluchače práv Schmacha, za jejichž propuštění německá městská rada horlivě intervenovala.²⁰⁾ Výtržníci měli být odsouzeni krajským soudem v Novém Jičíně a nyní zase nasadili němečtí představitelé ve městě všechny páky, aby se tak nestalo. Vyšetřování německých násilníků měl vést český soudce dr. Glos, ale násilníci ve vazbě prohlásili, že českému soudci odpovídat nebudou. Na pomoc jim přispěchal až z Brna německý zemský poslanec dr. Freisler, po jehož „přimlouvách“ odebral prezident soudu dr. Stegman řízení vyšetřování dr. Glosovi a předal je německému soudci.²¹⁾ Ostravský deník celou záležitost u krajského soudu komentoval slovy: „... to tedy znamená, že se nic nevyšetří.“ Zatčení výtržníci byli skutečně již 12. 12. 1908 propuštěni bez jakéhokoliv trestu a bylo zjištěno, že po dobu vazby jim byly nošeny četné dárky a každodenní občerstvení za tichého souhlasu soudní správy.²²⁾ Nebylo se ani co divit, neboť v Novém Jičíně šla ruku v ruce germanizace městských úřadů se státními institucemi i s mocí hospodářskou. Krajský soud v Novém Jičíně byl ve své době znám jako jedno z center německé nacionální agitace a c. k. němečtí úředníci byli nacionálnějším ražením než městští úředníci na radnici.²³⁾ I po skončení německých nacionálních výtržností dokazovaly německé úřady ve městě, že jsou stále pány situace. Nejdříve okresní hejtmán Zwierzina zakázal v okrese Nový Jičín jakékoliv schůze odborů Národních jednot a hned krátce poté „neznámí pachatelé“ vybili 29. 12. 1908 opět okna na české škole. Německé nacionální excesy proti české škole pokračovaly ještě v lednu a v únoru r. 1909. Na základě interpelace českých poslanců došlo ve městě postupně k uklidnění a proti výtržníkům z prosince r. 1908 bylo dokonce obnoveno trestní řízení; samozřejmě byli zproštěni viny.²⁴⁾

Je třeba také připomenout, že v těchto letech se již dosti podstatně změnil přístup sociální demokracie k národnostní otázce. Ještě na konci 19. století jednotná sociální demokracie se rozpadla na národní organizace, které svou politikou přímo vybízely k pronikání nacionalismu. Němečtí sociální demokraté sice neustále proklamovali internacionalismus, přitom ale lpěli na zachování celistvosti habsburské monarchie a názory většiny jejich představitelů a teoretiků (Renner, Bauer, Adler) prokazovaly nepatrné pochopení i pro spravedlivé české národní požadavky. Jejich postoj přispěl také k tomu, že vedení československé sociální demokracie se zajímalo stále více o otázku nacionální než o úkoly třídní a sociální. Tento vývoj směřoval již velmi rychle k rozštěpení sociálně demokratického hnutí na centralisty a autonomisty (od r. 1910), z nichž druzí zabředávali stále hlouběji do oportunismu, reformismu a také nacionalismu. Na Ostravsku to bylo právě Prokešovo autonomistické křídlo, které podporovalo národnostní požadavky českého obyvatelstva a zcela proti třídním zásadám se ostravští autonomisté spojovali i s českými buržoazními radikály (pokrokaři). Buržoazní vedení českého národního hnutí v Novém Jičíně si bylo také vědomo,

že národní boj nemůže vést se skupinkou intelektuálů a živnostníků a nutně potřebovalo podporu dělnictva. Třebaže zde vládlo třídní kastovníctví, které například nedovolilo českému dělníkovi navštěvovat Národní dům, stále oportunističtější politika českých sociálně demokratických vůdců přiváděla dělnictvo na nacionální pozice české buržoazie, i když např. v záležitostech boje za českou školu šlo o pozice relativně pokrokové a demokratické. V průběhu národnostních bouří v Novém Jičíně vyvíjela sociálně demokratická organizace značnou iniciativu ve prospěch české menšiny. Došlo k několika manifestačním schůzím, kde svorně vystupovali představitelé sociálních demokratů s vedoucími činiteli buržoazního českého národního hnutí. Dvakrát hovořili společně dr. Derka a J. Prokeš o příčinách národnostních nepokojů na sociálně demokratické schůzi v N. Jičíně. Při první schůzi odmítla německá sociální demokracie propůjčit svůj spolkový dům — Arbeiterheim, ačkoliv to bylo původně Prokešovi přislíbeno. Na těchto momentech je zřejmé působení nacionalismu i v řadách německých sociálních demokratů, kteří při národnostních výtržnostech se snažili alespoň zůstat stranou. Schůze byla přeložena do Národního domu a o dva dny později se konala další schůze za účasti asi 700 lidí.²⁵⁾ Krátce předtím vedoucí ostravské sociální demokracie Prokeš jednotně vystoupil v Příboře s V. Klofáčem, hlavou národních socialistů, jinak strany založené jako opozice proti sociální demokracii.²⁶⁾ Další sociálně demokratická schůze na podporu českých požadavků v Novém Jičíně se konala v březnu 1909, kde ostravský sociální demokrat F. Smetana také napadal zhoubnou politiku klerikálů.²⁷⁾ Němečtí sociální demokraté se ovšem i při svém zdrženlivém postoji dostávali do konfliktů s německými nacionalisty. Některé sociálně demokratické schůze končily rvačkami a výtržnostmi mezi pořadateli a nacionalisty, kteří se snažili schůze narušit, z jiných schůzí německých nacionalů byli nuceni — někdy manifestačně, jindy násilím — odejít sociální demokraté.²⁸⁾

Jinak v Novém Jičíně pokračovala nezmenšenou mírou štvání proti Čechům a bylo by snad zbytečné vypočítávat všechny schůze, manifestace a návrhy na „vyčištění Neutitscheinu“ od Čechů. Již v této době se aktivně projevoval profesor německé zemědělské školy v blízké Žilině dr. Schollich, později v meziválečném období dlouholetý starosta Nového Jičína, který horlil na mnoha schůzích spolku „Deutscher Volksverein für Neutitschein und Umgebung“ proti Čechům ve městě a upozorňoval na nebezpečí „počešťování“.²⁹⁾ Na schůzi spolku „Deutsch-mährischer Arbeiterverein“ byl zase projednáván „podnětný“ návrh na přednostní zaměstnávání německých dělníků v továrnách v Novém Jičíně a podobných akcí byla spousta.³⁰⁾ Německost Neutitscheinu byla udržována strháváním a ničením německo-českých nápisů a zamazáváním českých textů. Přes všechnu snahu německých nacionalistů se česká menšina neustále rozrůstala a nepomohly ani obvyklé podvody a násilí při sčítání lidu v r. 1910, aby Čechů nebylo takřka dvakrát tolik, co v r. 1900. (1900 — 1088, 1910 — 2047.) Je pochopitelné, že v národní agitaci před sčítáním lidu nebyli ani čeští pracovníci beránky a využívali všech prostředků pro získání dalších Čechů.³¹⁾ Češi v Novém Jičíně se již hrdě hlásili ke své národnosti a vyžadovali také české úřadování na státních institucích, jako bylo např. okresní hejtmanství. Svědčí o tom stížnost představenstva města Nového Jičína na český úřední styk s okresním hejtmanstvím a posléze nařízení úředního styku v německé řeči. Tady byly snahy Čechů bezvýsledné a bylo na ně pohlíženo jako na zřejmé provokace.³²⁾

Nacionální zášť německo-česká vyvrcholila těsně před I. světovou válkou v r. 1914. Nacionální vypětí mezi jednotlivými národy v monarchii jako by charakterizovalo blízký se válečný konflikt, který v očích Němců, jak se později ukázalo, měl znamenat konečné zúčtování se Slovanstvem. Novojičínské Němci pohlíželi na každou akci české menšiny jako na útok proti německosti města a snahu o jeho čechizaci. Z tohoto hlediska bylo také nemožné prosadit ve městě zřízení české měšťanské školy, ačkoliv se o to Národní jednota několikrát pokoušela. Německý šovinismus se opět ukázal ve

své nahotě v červnu r. 1914, kdy zmařil uspořádání českého květinového dne. Národní jednota původně získala povolení k uspořádání květinového dne 7. 6. 1914 v prostoru Národního domu a dvou přilehlých ulic, za účasti všech českých spolků. Němci chtěli rovněž uspořádat svůj květinový den a žádali zákaz konání českých oslav. Když okresní hejtmanství nesouhlasilo s německými protesty, rozvinuli němečtí nacionalisté obrovskou protičeskou kampaň. V předvečer českého květinového dne vyšlo zvláštní vydání „Deutsche Volkszeitung für Neutitscheiner Kreis“, jehož obsah byl zcela zaměřen na protičeské štvání. Za pomoci tohoto zvláštního čísla a letáků svolali 6. 6. 1914 protestní shromáždění pod hlavičkou spolku „Volksverein für den Neutitscheiner Kreis“, kde demonstrativně žádali zákaz českých slavností a bouřili proti údajné čechizaci města a okolí. Rečníci dr. Schollich, poslanec dr. Brodírski a ing. Jung vybičovali plamennými projevy nacionální vášně více jak 700 osob, v čele demonstračního průvodu táhli městem a za prvolávání protičeských hesel rozbíjeli okna na českých budovách. Protičeské excesy pokračovaly nemenší silou 7. 6., kdy došlo rovněž k destrukci na českých budovách a ke strhávání dvojjazyčných nápisů. U českého obchodu J. Křížana němečtí šovinisté trhali a šlapali po českých novinách, na náměstí došlo k fyzickému napadení česky mluvících osob. Za těchto okolností bylo nemožné, aby byl květinový den pořádán a naopak do města byly staženy četnické posily, které demonstranty rozptýlily. Soustředění četnictva z celého okresu do města snad zabránilo dalším násilnostem, když nešťastnou náhodou dne 9. 6. zastřelil český učitel Heller německého chlapce. Tato událost působila jako olej do ohně ještě neuklidněné nacionální vášně a již 10. 6. vyběl „Deutsche Volkszeitung für Neutitscheiner Kreis“ opět hysterickým šovinistickým článkem k demonstracím a násilnostem proti Čechům.³³⁾

Dramatické události před 60. lety nebyly ojedinělé. 12. 7. 1914 došlo ke krvavému napadení účastníků české slavnosti v Opavě, které si vyžádalo na 22 zraněných a zásahu vojska proti nepříčetným a zfanatizovaným německým nacionalistům o tato tzv. „Krvavá neděle“ v Opavě měla několikadenní pokračování v různých obcích Ostravska, jako ve Vítkovicích, Mariánských Horách, Zábřehu, Slezské Ostravě a dalších, kde docházelo ke krvavým střetům mezi Němci a Čechy za příslušné asistence policie a četnictva. Snad jen vypuknutí I. světové války zabránilo dalším demonstracím a národnostním bouřím.

Celkové vztahy české a německé buržoazie v rakouské monarchii nacházely svůj odraz ve smíšených oblastech, ať už s českou nebo s německou menšinou. Ve většině míst se německý nacionalismus setkával s blahovůlí a tichým souhlasem státních a mocenských orgánů nad jejich počínáním. Příčina byla především v sociální skladbě a v třídním rozdělení obyvatelstva, kdy Němci většinou byli hospodářsky silnější a tudíž i politicky vládnoucí vrstvou a kapitálová moc jim dovolila uměle udržovat německý charakter i tam, kde se zákonných práv domáhala česká menšina či většina. Německá buržoazie bránila své pozice jak před českou buržoazií, tak před vlivem socialistických myšlenek. Proto také nejvhodnějším prostředkem pro odvedení širokých mas od třídních zájmů byl nacionalismus. Tento záměr se německé buržoazii v Rakousku před I. světovou válkou dařil, neboť silné nacionalistické tendence v jednotlivých národech monarchie paralyzovaly proklamovaný rakouský internacionalismus v sociální demokracii a přivedly Rakousko, alespoň německé obyvatelstvo monarchie, až k válečnému nadšení v r. 1914. Velké národnostní bouře v mnoha městech monarchie také ukázaly, nakolik se nacionalismus demokratizoval a pronikl do nejširších mas. Nejinak tomu bylo v Novém Jičíně, kde česká menšina přes nesporné úspěchy v boji proti germanizaci nemohla dosáhnout svého zrovnoprávnění. Prakticky tento boj musela vést i za I. republiky — i když na zcela jiné bázi a v jiných podmínkách. Třídně rozdělená kapitalistická společnost se ukázala zcela neschopná

vyřešit národnostní otázku, ať to bylo za Rakouska nebo za buržoazního Československa.

Poznámky:

- ¹⁾ Oficiálně byla národnostní otázka přijata do programu rakouské sociální demokracie na sjezdech v Brně r. 1899 a ve Vídni r. 1901. Program byl sice schválen, ale v zápětí se stal předmětem ostré diskuse, která začala v r. 1902 v Právu lidu, když v aktuálních otázkách se začaly požadavky národních skupin rozcházet a křížit.
- ²⁾ Podrobněji viz K. Otto, Přehled dějin Nového Jičína do r. 1938, Sborník k 650. výročí města, vydal MěNV v N. Jičíně 1963, strana 34.
- ³⁾ Mj. proběhly tzv. universitní extenze, kdy nejvýznačnější čeští umělci a vědci pořádali přednáškovou činnost na podporu uvědomění a vzdělanosti českého obyvatelstva. V N. Jičíně přednášel J. Vrchlický, cestovatel S. Vráz, profesoři české Karlo-Ferdinandovy university O. Srdínko, F. Cída, profesor české techniky v Brně V. Novák a další.
- ⁴⁾ Pres. spisy Okresního úřadu v Novém Jičíně 1898, OA N. Jičín, kart. č. 8, č. 48.
- ⁵⁾ Pres. sp. 1898, tamtéž, OA N. Jičín, kart. 8, č. 61.
- ⁶⁾ Pres. sp. 1898, OA N. Jičín, kart. 8, č. 76.
- ⁷⁾ K této literatuře patří např. práce: F. Lange, Mähren Mitteleuropas Mittel, Leipzig und Berlin 1940. J. Klitzner, Mährische Ostrau das Tor Mitteleuropas, M. Ostrau 1943. K. Witt, Die Teschener Frage, Berlin 1935, A. Bohmann, Das Sudetendeutschtum in Zahlen, München 1959 a další.
- ⁸⁾ Pres. sp. 1899, OA N. Jičín, kart. 8, č. 135.
- ⁹⁾ O této problematice píše širěji B. Pitronová ve studii Otázka národnosti v rakouských statistikách (1880—1910), Sl. sborník 1970/3, str. 242.
- ¹⁰⁾ Ostravský deník (dále jen OD) č. 19, 19. 1. 1901, Němci korigují sčítání.
- ¹¹⁾ Pres. sp. 1901, OA N. Jičín, kart. 9, č. 30.
- ¹²⁾ OD č. 197, 30. 8. 1901, Novojičínští Němci vyhrožují.
- ¹³⁾ Pres. sp. 1905, OA N. Jičín, kart. 10, č. 200—230.
- ¹⁴⁾ Tamtéž, kart. 10, č. 153.
- ¹⁵⁾ Tamtéž 1906, kart. 11, č. 155.
- ¹⁶⁾ Tamtéž 1907, kart. 12, č. 175, Interpelace poslanců dr. R. Fischera a J. Prokeše.
- ¹⁷⁾ OD č. 251, 4. 11. 1907.
- ¹⁸⁾ OD 28. 7. a 18. 9. 1908.
- ¹⁹⁾ Pres. sp. 1908, OA N. Jičín, kart. 12, č. 230.
- ²⁰⁾ Tamtéž, kart. 12, č. 232.
- ²¹⁾ Tamtéž, kart. 12, č. 234.
- ²²⁾ Tamtéž, kart. 12, č. 246.
- ²³⁾ V r. 1913 (5. 4.) se Ostravské listy pozastavovaly nad národnostním složením úředníků u krajského soudu v Novém Jičíně. Ačkoliv do obvodu soudu patřilo 13 okresů, z nichž jen 3 měly německou většinu, 1 měl převážnou českou většinu a 9 bylo zcela českých, národnostní složení tomu neodpovídalo. Ze 13 referentů bylo 9 Němců a 4 Češi, z 10 úředníků bylo 7 Němců a 3 Češi. Čeští úředníci přitom zastávali jen podřízená místa.
- ²⁴⁾ Pres. sp. 1908, kart. 12, č. 274, kart. 13, č. 201. Také OD č. 182, 21. 12. 1908, kart. 13, č. 140 obsahuje také odvolání vedoucích činitelů Národní jednoty proti zákazu schůzí na Moravské místodržitelství a Ministerstvo vnitra. Celková shrnující zpráva o národnostních bouřích v Novém Jičíně je také ve fondech Státního archivu v Brně, Pres. Mor. místodržitelství 1908, kart. 384, č. 4211.
- ²⁵⁾ Pres. sp. 1908, OA N. Jičín, kart. 12, č. 238, také OD č. 283, 10. 12. 1908.
- ²⁶⁾ Tamtéž 1908, kart. 12, č. 236.
- ²⁷⁾ Tamtéž 1909, kart. 13, č. 91. Schůze se zúčastnilo asi 180 osob.
- ²⁸⁾ Tamtéž 1909, kart. 13, č. 169.
- ²⁹⁾ Tamtéž 1910, kart. 14, č. 46.
- ³⁰⁾ Tamtéž 1910, kart. 14, č. 104.
- ³¹⁾ Tamtéž 1911, kart. 15, č. 74.
- ³²⁾ Tamtéž 1911, kart. 15, č. 52.
- ³³⁾ Tamtéž 1914, kart. 18, č. 150, 151, 165, 140 (záležitost učitele Hellera). Také OD č. 124, 9. 6. 1914 a č. 127, 12. 6. 1914. StA Brno, Mor. místodržitelství, pres. sp. 1914, kart. 404, č. 5717 — Souhrnná zpráva o bouřích v N. Jičíně.

PRUŠÁCI V ROCE 1866 NA NOVOJIČÍNSKU

Květoslav Kadlčík

Koncem června a začátkem července 1866 se odehrála nejkratší, avšak nejkrvavější válka 19. století. Trvala jen 7 dní a padlo v ní přes 50 000 rakouských vojáků. Válka vznikla mezi Rakouskem a Pruskem o vedoucí postavení v tehdejší tzv. „Německém svazu“, v němž chtěl pruský král Vilém získat vedoucí postavení mezi tehdejšími 34 německými státy. Rakouská severní armáda byla o 58 000 mužů slabší než pruská a byla hůře vyzbrojena, neboť pruské armády čítaly 273 000 mužů a byly vyzbrojeny puškami-zadovkami, zvanými jehlovky, které umožňovaly čtyřikrát rychlejší palbu než zastaralé rakouské zápalkové předovky.

Prušáci vnikli 23. června do Čech a během týdne, do 1. července, zahnali rakouské armády v důsledku jejich špatné bojové taktiky až k Hradci Králové. Zde u obcí Sadové a Chlumce došlo 3. července ke katastrofální porážce rakouského vojska. Během necelé půlhodiny padlo jen v tzv. „úvozu mrtvých“ na 10 000 rakouských vojáků z celkového počtu 23 500 padlých tohoto dne. Mezi 50 000 padlými Rakušany v této válce bylo mnoho Čechů a Slováků, neboť 13 pěších pluků, 16 mysliveckých praporů a 10 jezdeckých pluků tvořili čeští a slovenští branci.¹⁾ U Hradce Králové a v celé válce prusko-rakouské v r. 1866 bojovali tedy většinou vojáci slovanských národností. Je proto nesprávné, jestliže je tato válka nazývána německou válkou a dokonce, jak ji nacisté označovali za válku bratrskou. Již pouhé statistické údaje toto tvrzení vyvracejí, neboť v Rakousku tehdy žilo 19 mil. Slovanů a 7 mil. Němců. Rakouští vojáci se s lépe vyzbrojenými a vycvičenými Prušáky bili velmi statečně. Na Novojičínku bylo vyznamenáno 20 vojáků za statečnost, a to 4 vojáci stříbrnou medailí I. tř. a 16 vojáků stříbrnou medailí II. tř. Vyznamenání byli příslušníci obou národností, avšak velká většina z nich byli Němci.²⁾ Statečnost u vojáků české národnosti lze snad vysvětlit tím, že bojovali s odvěkým nepřítelem, i když tehdy to byl boj za cizí, jim nepřátelské zájmy. Myšlenka obrany vlasti se odráží i ve slovech českých vojenských písní z tehdejší doby, jako např.: „... půjdeme na ně, k severní straně tam, kde jsou pluky Němců rozestavené...“ nebo „... nespátíš jej nikdy více, on tam leží u Skalice, ach, on pro svou vlast bojoval, tam svůj život dokončil...“ Avšak ani Němci v Rakousku nesympatizovali s Prušáky, tím spíše je nepovažovali za své bratry. Svědčí o tom nejen jejich statečný boj proti nim, ale zejména chování německého obyvatelstva k pruským okupantům. U německého obyvatelstva byl motivem odporu rakouský patriotismus, podporovaný vedoucím postavením Němců v mnohonárodním konglomerátu rakouské monarchie. Nepodceňujeme ani loyální postoj německých a také mnohých českých občanů k dynastii Habsburků, jejíž kult byl lidu po staletí vnucován.

Po bitvě u Hradce Králové pronásledovala pruská vojska rakouskou armádu, která ustupovala na Moravu, kde vrchní velitel Benedek shromáždil v Olomouci na 150 000 mužů. K menšímu střetnutí došlo u Tovačova. Prušáci však směřovali rychlými pochody po hlavních silnicích za nemilosrdného provádění rekvizic ve všeobecném směru na jih k Vídni. Dne 22. července bylo sice uzavřeno v Mikulově příměří, avšak pevná demarkační čára byla stanovena až 9. srpna a pruské jednotky se na ni stáhly až 15. srpna. Na našem okrese probíhala demarkační čára přibližně podél pravého břehu řeky Odry a vedla kolem jižní části obce Kunína směrem na Hukovice, Barto-

šovice a dále. Státní silnice Příbor-Nový Jičín patřila Rakušanům, kdežto železnice Bohumín-Suchdol, která byla až do opravy Prusáky 27. července neschopna provozu, sloužila pak k přesunu pruských vojsk. I přes uzavřené příměří pochodovala pruská vojska našim okresem, hlavně po silnici Příbor-Nový Jičín a dále na Hranice. První pruské jednotky přišly na Novojičínsko od Těšina dne 27. července. Pochodovaly přes Příbor, nocovaly v Novém Jičíně a odešly k Hranicím.³⁾ Bilovecko a Odersko obsadily pruské jednotky z Opavy, kam dorazily 27. července.⁴⁾ U českých i německých obyvatel vznikl po porážce u Hradce Králové panický strach z postupujících Prusů. Na Bilovecku dokonce někde utíkali obyvatelé do lesů. Německé obyvatelstvo ve vesnicích obsazených Prusou přicházelo s okupanty často do konfliktu. Větší nesrovnalosti vznikly v Odrách, Butovicích, v Hladkých Životicích a ve Fulneku. Při ubytování pruských dragounů v Butovicích na č. 48 dostal se starosta obce od sporu s velitelem oddílu. Když pak příštího dne postrádali Prusáci 2 osedlané koně, zatkl pruský velitel starostu a radního a spoutané je nechal odvést do vojenského vězení ve Fulneku. I když se záhy oba koně našli až u Pohorílek, byli zatčeni propuštění až po přísném výslechu.⁵⁾ Dva dny před uzavřením příměří mezi Pruskem a Rakouskem zapálili dne 20. července rakouští vojáci Benedekova pluku oba dřevěné železniční mosty přes Odru u Mankovic. Nato přišli 27. července prusí ženisté v počtu 45 mužů a mosty znovu postavili. V důsledku toho přišlo do tohoto prostoru mnoho pruského vojska, které však bylo stále znepokojováno uprchlým rakouským četnictvem, zdržujícím se v okolních lesích, kde byli podporováni místním obyvatelstvem. Dne 30. července byl uprchlými rakouskými četníky, mezi nimiž byl i velitel četnické stanice z Oder, spálen dřevěný železniční most u Hladkých Životic, aby tak byl ztížen přesun pruského vojska po železnici. Ihned byli všichni starostové okolních obcí předvedeni k vojenskému veliteli v Suchdole, kde jim bylo uloženo hlídat všechny mosty v okolí jejich obcí, a to pod osobní zodpovědností. Kromě toho byla všem těmto obcím uložena vysoká vojenská kontribuce, od níž bylo později upuštěno.⁶⁾

Pruské velení sestavilo dne 17. července 1866 z uherských zajatců a emigrantů oddíl asi o 2000 mužích pod velením generál-majora Jiřího Klapky za tím účelem, aby ve vhodném okamžiku vtrhl do Uher a vyvolal tam povstání proti Rakousku. Oddíl měl název „Královská prusko-rakouská legie“ a byl 27. července připraven v prostoru Orlová-Karviná-Suchá k zahájení akcí v Uhrách. Když Klapka nedostal rozkaz k akci, dal se z vlastního rozhodnutí na pochod k Morávce, kde jej však zastihla zpráva o příměří s výzvou pruské vlády, aby se vrátil zpět. Klapka této výzvy nedbal a pochodoval přes Bílý Kříž na Turzovku. Byl však obyvateli upozorněn na blížící se rakouské hlídky a proto se vydal přes Makov směrem na Karlovice, kam po vyčerpávajícím pochodu dorazil 5. srpna. Odtud vyslal svého pobočníka, majora, k veliteli pruského vojska se zprávou, že jsa tlačěn přesilou, musel ustoupit a že překročí demarkační linii u Nového Jičína. U Hukvald byl však tento major rakouskou jízdou zajat a tím byl vyzrazen Klapkův plán. Rakouské velení přesunulo přes Mistek a Příbor k Novému Jičínu i k Rožnovu jednotky, aby Klapkův sbor zajaly. Velitelství rakouské brigády pro stíhání jeho sboru bylo v Příboře. Zprávu o blížícím se Klapkově vojsku přinesl do Nového Jičína frenštátský měšťan, který se vypravil jako spojka. V Životicích u Nového Jičína se obyvatelé ozbrojili kosami, cepy a motykami a čekali u jižního vchodu do obce na Klapku a jeho vojáky, kteří však postupovali jiným směrem. Klapka se k obyvatelstvu choval velmi slušně a všechno zboží dodané jeho vojákům platil hotově, na rozdíl od Prusáků, kteří bezohledně rekvirovali potřebné zboží pro zásobování svých jednotek. Mezitím zjistily Klapkovy hlídky, že v prostoru Frenštátu hlídkuje rakouská jízda. Klapka proto vydal rozkaz k pochodu na Valašské Meziříčí, kde po poradě s důstojníky upustil od úmyslu překročit demarkační čáru u Nového Jičína a rozhodl se, že ji překročí v prostoru Polomi. To se mu podařilo 6. srpna odpoledne, a to přes nebezpečnou blízkost rakouského vojska a otevřený terén. Při-

štího dne pochodoval již přes Vražné, Mankovice a Odry. Mírem ze dne 30. srpna stal se Klapkův sbor zbytečným a byl rozpuštěn.⁷⁾ Reakce českého obyvatelstva na příchod Prusáků byla různá. Někde před nimi ze strachu utíkali, jinde vznikaly nálady postavit se jim na odpor. Ze Štramberka a z Libhoště se zachovalo vyprávění, které nám líčí tažení Štramberáků a Libhošťanů na Prusy do lesa Roveň u Libhoště. Poslechněme si nejdříve vyprávění ze Štramberka:

V prusko-rakouské válce v roce 1866, kterou lidé nazývali také pruskou válkou, nastoupili k vojsku také někteří Štramberáci. Všichni je litovali, co na vojně zkusí, ale jak odešli, trochu se na ně zapomnělo. Brzy potom, když byli Rakušané poraženi u Hradce Králové, začaly se šířit zprávy, že Prajzi táhnou na Moravu a že už jsou u Hranic, snad dokonce až ve Fulneku. Ve Štramberku nastalo veliké vzrušení, ba pobouření. Lidé mudrovali, že by se chlapi měli ozbrojit na obranu rodného městečka Štramberka. Ihned se začaly shánět staré pušky a šavle, které zůstaly mezi lidmi po francouzské válce, a kdo je neměl, ozbrojil se starými pikami, které zůstaly zapomenuty někde na půdách. Ostatní se vyzbrojili různým domácím nářadím jako vidlemi, kosami, pantoky, kutáči a cepy. Všem se zdálo, že jsou dobře vyzbrojeni, avšak Prusáci nepřicházeli. Až kdosi přinesl zprávu, že Prajzi jsou ve velkém lese Rovni u Libhoště. Ozbrojení Štramberáci se uradili, že na druhý den potáhnou na Prajze do Rovně. Těm bojácnějším nařídili, aby vynesli na Trubu kamení, a když přijdou Prajzi do Štramberka, ať je napadnou kamením. Na druhý den ráno se všichni ozbrojenci shromáždili na Baště a jejich velitelem byl ustanoven obecní policajt. Když přišli pod Panskou zahradu, zavolal policajt: „Eha, prr! Včil vam neco povím: Jak ti Prajzi v tym lese budu, tož cuřněm, a jak tam něbudu, tož hurra na ně!“ Asi že se Prusáci dověděli, že na ně táhnou Štramberáci, a raději ustoupili k Fulneku. Když Štramberáci dorazili do Rovně a Prajze nenašli, tak posedali, snědli jídlo, které si z domu vzali, a pak se s velikou slávou vrátili domů.⁸⁾

Líčení o tažení Štramberáků na Prusy nepostrádá humoristické, až satirické komičnosti. Štramberské vyprávění doplňuje lidové vypravování o Prusácích v lese Rovni, uchované v Libhošti: Za prusko-rakouské války v roce 1866 přiběhli kdysi do obce nějací pasáci a celí zděšení vypravovali, že v lese Rovni jsou Prajzi, kteří chytají krávy a zabíjejí je. V Libhošti z toho byl náramný poplach. Ihned byli z obce vysláni posli do Závěšic a Štramberka, aby přivedli pomoc. Štramberáci vzali vidle a cepy a hnali se do Libhoště na Prusáky. Společně s Libhošťany obstoupili les Roveň a začali jej prohledávat. Po úmorném hledání však chytili jen tři vandrovníky, které ihned zavedli k libhošťskému starostovi. Po dlouhém vyšetřování vyšlo najevo, že to Prajzi nejsou. Jen starostové rozvážnosti měli vandrovníci co děkovat, že nepřišli o hlavu, neboť Štramberáci a Libhošťané byli velmi horkokrevní a po celou dobu výslechu mávali domnělým Prajzům cepy, vidlemi a šavlemi nad hlavou. Za několik dní táhli Prusáci opravdu Libhoštěm, aniž komu ublížili. Když přešli, tvrdilo se v obci, že Prusáci měli z Libhošťanů strach.⁹⁾

Pruské vojsko přineslo k nám cholera, na kterou mnoho lidí pomřelo. V Novém Jičíně mezi Prusáky vypukla tato nemoc 2. srpna a mezi civilním obyvatelstvem až 10. srpna. Od tohoto dne do 18. listopadu zemřelo ve městě 101 obyvatel.¹⁰⁾ V Příboře zemřelo na cholera přes 200 lidí¹¹⁾ a mnoho obětí si tato nemoc vyžádala i ve Fulneku.

Definitivně byla prusko-rakouská válka ukončena mírem v Praze dne 30. srpna 1866. Rakousko souhlasilo s rozpuštěním Německého svazu a s novým uspořádáním Německa v čele s Pruskem. Pruské vojsko však zůstalo na našem okrese do poloviny září. Bilovec opustil poslední pruský voják 20. září 1866.¹²⁾

Vítězstvím Pruska nad Rakouskem začala rozpínavost novodobého prusáctví, které brzy nato v prusko-francouzské válce získalo nejen území a velké reparace, ale vyhlásilo německé císarství v čele s pruskou dynastií Hohenzollernů. Prusáctví Bismarcko-

vo nalezlo později uplatnění v nenasytném, výbojném německém imperialismu, který vyvolal nejen I. světovou válku, ale sklouben později s nacismem chtěl v II. světové válce ovládnout celý svět.

Poznámky:

- ¹⁾ Luboš Březina, Bojiště nejkratší války, Dějiny a současnost, roč. VII., č. 6/66, str. 22—23.
- ²⁾ Heinrich Schulig, Meine Heimat, das Kuhländchen, Krnov 1908, str. 248.
- ³⁾ Alois Köhler, Neutitschein im Jahre 1866, Das Kuhländchen, roč. XIV., str. 116, dále str. 129—132.
- ⁴⁾ Frant. Wolf, Wagstadt, 1910, str. 11.
- ⁵⁾ Gedenkbuch der Gemeinde Botenwald, I. svazek, založ. 1924, str. 241.
- ⁶⁾ Antonín Rolleder, Geschichte der Stadt u. Gerichtsbezirkes Odrau, Stýrský Hradec 1902, str. 579—580.
- ⁷⁾ Viz poznámku č. 3.
- ⁸⁾ Podle vypravování Petra Sochy ze Štramberka zaznamenal v r. 1932 Oldřich Socha, žák reál. gymnasia v Příboře, Kravařsko, roč. I.
- ⁹⁾ Podle záznamu Zdeňky Hanzelkové, žákyně VII. tř. obecné školy v Libhošti z r. 1933, Kravařsko, roč. II., Dět. koutek, str. 15—16.
- ¹⁰⁾ Alois Köhler, Neutitschein im Jahre . . . , str. 146.
- ¹¹⁾ Ferdinand Pokorný, Příborský okres, Brno 1917, str. 147.
- ¹²⁾ Viz poznámku čís. 4.

FULNECKÁ RODINA STAVITELŮ - ARCHITEKTŮ THALHERRŮ

Bohumír Indra

V dějinách architektury pozdního baroka druhé pol. 18. století na Moravě, na Slovensku a v Uhrách je známa stavební činnost dvou členů této stavitelské rodiny, pocházející z Budína, fulneckého stavitele Mikuláše Thalherra a jeho syna Josefa Jana Thalherra, architekta činného ve Vídni, v Bratislavě a Budíně.¹⁾ Starší německá literatura umělecko-historická připisuje fulneckému staviteli Mikuláši Thalherovi autorství impozantní stavby kostela bývalého augustiniánského kláštera ve Fulneku a neméně vzosných staveb farních kostelů v Budišově a ve Šternberku.²⁾ Navějši umělecko-historické práce a popisy stavebních památek pochybují však o stavitelských schopnostech Mikuláše Thalherra jako projektanta a přisuzují mu jen provedení stavby kostela ve Fulneku a Budišově podle plánů vyhotovených jiným architektem. Jeho spoluúčast na stavbě kostela ve Šternberku je zcela vylučována pro pozdní provedení této stavby, několik let po jeho smrti.³⁾

Tyto pochybnosti se opírají jednak o slohovou kritiku rozdílnosti těchto staveb, hlavně však o vžitou představu, že domácí stavitelé druhé pol. 17. a první pol. 18. stol. podepisující se jako zedničtí mistři resp. stavitelé (Maurermeister, Baumeister) nebyli schopni projektovat význačnější stavby, a stavěli kostely, zámky a kláštery jen podle plánů italských a později vídeňských architektů, jejichž některá díla byla na Moravě zjištěna. Počet domácích stavitelů — architektů, resp. zde usazených a zdomácnělých, jejichž přínos pro vývoj barokní architektury na Moravě je uznáván, je stále omezen na několik jmen, např. brněnského stavitele — architekta Maříce Grima (1669—1757), jeho syna Františka Antonína Grima (1720 až 1784), architekta činného ve službách knížete z Dietrichštejna aj., jejichž projekty a stavební plány se dochovaly a činnost byla zjištěna a popsána již německými historiky umění, a to i staveb méně významných, jimi navržených. O zjištění a vysledování stavební činnosti dalších domácích stavitelů — architektů význačnějších staveb uvedeného období, autorsky dosud neurčených, především na základě studia archivního materiálu se pokusilo jen málo prací,⁴⁾ zpravidla jen pokud se mohly opřít o nalezené původní projekty a plány, podepsané architektem, příp. autorsky určitelné, o přímé zprávy v korespondenci apod. Většina prací se při zjišťování projektanta stavby spokojuje slohovým rozborem, hledáním vzorů a analogií bez snahy o vyhledání a využití dochovaných archivních dokladů, proto výsledky jsou problematické a zavádějí další výzkum často na scestí.⁵⁾

Pochybnosti a dohady o stavební činnosti Mikuláše Thalherra a jeho významu pro dějiny architektury na Moravě spočívají právě na přenášení představ rozdílnosti práce dnešního architekta a zednického mistra do zcela odlišných podmínek století 17. a 18., na nerozlišování kvalifikačních předpokladů práce a činnosti městského stavitele a stavitele venkovského (Stadtbaumeister, Landmeister) v té době. Už od konce 17. stol. a zejména po vydání generálních cechovních artikulí r. 1739 se domácí zedničtí mistři větších měst v českých zemích, organizovaní v samostatných ceších zedníků a kameníků, rozlišovali na městské a venkovské mistry. Venkovský zednický mistr nesměl samostatně provádět význačnější stavby, ačkoliv byl členem téhož cechu. V Opavě, Krnově, Olomouci např. nesměl být přijat nikdo za městského mistra (Stadtmeister, Stuckmeister), kdo napřed nezhotoval stavební rysy

honosného městského domu (třípodlažního rohového domu s točitým schodištěm), kostela nebo zámku, a to průčeli se štukovou výzdobou fasády, průřezu a nárysů všech pater s podrobnými propočty potřeby materiálu. Musel přitom prokázat, že byl přijat za venkovského zednického mistra, nebo že jako zednický tovaryš — polír usedlý ve městě po řadu let již stavěl význačnější stavby podle rysů jiného městského stavitele — architekta. Rysy podle určených dispozic musel kandidát zhotovit v bytě cechmistra nebo ve svém domě za časté kontroly dvou mistrů. Po dokončení byl rys posouzen a projednán cechmistrem a shromážděnými městskými mistry, zda je štuková výzdoba fasády provedena podle slohových zásad a stavba neobsahuje závažné stavební chyby v síle, nosnosti zdiva apod. Když byly nalezeny nedostatky, byl uchazeč odmítnut na pozdější dobu a musel pracovat dále jako polír, řídící a provádějící stavby podle cizích rysů. Teprve když se ve městech objevují první absolventi oboru architektury vídeňské akademie umění, podepisující se jako architekti — inženýři, usazují se tu, vstupují i do cechů a přejímají pak projektování všech význačnějších staveb města, šlechty i církve, upouštějí cechy zedníků a kameníků větších měst od povinnosti narysování projektu význačnější stavby. Podmínkou přijetí za mistra, usedlého ve městě stačil pak (kromě držby městského domu a stanoveného počtu mistrů) průkaz, že zednický tovaryš — polír rozumí a praxí dokázal, že dovede stavět podle odevzdaného mu rysu, zhotoveného stavitelem — architektem. Je samozřejmé, že stavbu podle vlastního projektu mohl řídit příp. i provést sám projektant — architekt. V druhé pol. 18. století jsou již také u nás případy, že např. architektem i stavitelem nového zámku, zámecké kaple v Horním Víkštejně i projektantem zámecké zahrady byl opavský stolařský mistr **Tobiáš Kleber**, řádný absolvent oboru architektury vídeňské akademie umění, který stavbu sám navrhl a provedl v letech 1774—1775 pro majitele velkostatku **Jana Julia z Frobela**.⁶⁾

Opomíjení druhotného archivního materiálu, zejména účetního, matričních záznamů apod. pro zjištění přesnějších údajů, ohraničujících dobu stavby, příp. životopisných údajů a dat stavitele, umožňujících poznání příbuzenských vztahů, vyloučení záměn osob stejného jména a tím i nesprávné závěry, přenášené pak bez kontroly dále, jsou stále velkým nedostatkem. Ve stavitelské rodině **Thalherrů** bylo z fulnecké větve v druhé pol. 18. stol. pět členů činných jako stavitelé — architekti, jejich činnost a práce jsou proto často zaměňovány stejně jako např. členů rozvětvené **krnovské stavitelské rodiny Gansů**, jejíž rozsáhlá a významná stavitelská činnost hlavně na území Horního Slezska zůstala dosud rovněž zcela nepovšimnuta.⁷⁾ V tomto článku chci proto načrtnout především životní osudy zakladatele fulnecké větve stavitelské rodiny **Mikuláše Thalherra**, jeho synů a vnuků, kteří byli činní jako stavitelé — architekti, nastínit vzájemné jejich vztahy a poskytnout tak spolehlivé podklady pro další výzkum a zhodnocení jejich stavitelské činnosti, přesahující svým významem daleko místní rámcem. V krátkém článku nepodávám soupis, tím méně rozbor a hodnocení staveb a projektů, provedených jednotlivými **Thalherry**, na několika konkrétních příkladech však chci doložit rozsah a význam stavební činnosti **Mikuláše Thalherra** jako projektanta a uvést doklady stavitelské činnosti i dalších členů této rodiny pro její zařazení do vývoje stavebního umění na Moravě a ve Slezsku.

První **Thalherr**, který se usadil ve Fulneku, **Mikuláš (Štěpán) Thalherr**, se narodil v Budíně v Uhrách 18/2 r. 1708. Jeho otec **Jan Thalherr** je r. 1737 při Mikulášově sňatku ve Fulneku uváděn jako stavitel v Budíně. Mladý **Mikuláš Thalherr** přišel do Fulneka jako 25 letý svobodný zednický tovaryš — polír nejpozději r. 1734 a již r. 1735 se tu oženil s **Alžbětou**, dcerou zeměděleho fulneckého měšťana a radního **Bernarda Hirtha**. V oddací matrice je zapsán jako „politor, Domini Joannis Tallherr, magistris ceamentariorum legitimus filius, Buda oriundus“.⁸⁾ Oddával je bratr nevěsty **Jan Nepomuk Hirth**, člen řádu augustiniánů ve Sternberku. Svědky mu byli fulnecký měšťan a velkoobchodník **sukny Jiří Rockert** a soukenický mistr **Inocenc Frdrich**. Je pravděpodobné, že právě

fulnečtí velkoobchodníci sukem, dovážející postavy sukna ve velkém na trhy do Budína byli prostředníky, kteří přivedli mladého stavitele do Fulneka, potmě na žádost fulnecké vrchnosti, hraběte **Josefa Františka z Vrbna**. V suplice o zvýšení deputátu dříví, kterou **Mikuláš Thalherr** podal r. 1761 při nástupu a převzetí správy fulneckého panství mladému hraběti **Josefu Václavovi z Vrbna**, uvádí, že byl ustanoven r. 1736 pradědem nového držitele panství hrabětem **Josefem Františkem z Vrbna** jako stavitel (quo Baumeister) pro město a fulnecké panství a bylo mu přislíbeno, že bude dostávat z vrchnostenských důchodů denní plat 45 krejcarů kromě příslušejícího mu tzv. tovaryšského groše od všech zednických tovaryšů, pracujících pod jeho vedením v panských službách. Stěžuje si, že ačkoliv pracuje již 24 let při městě a fulneckém panství a horlivě plnil všechny městské a vrchnostenské požadavky a potřeby a svou pílí prokázal bezplatným vypracováním nesčetných stavebních rysů a odbornými prohlídkami a posudky staveb (durch ohnentsgeltliche Ausarbeitung so vieler Riessen und in unzählbaren erforderlichen Besichtigungen), dostával slíbený plat jen po 2 roky, potom mu bylo vypláceno denně jen 30 krejcarů, avšak bez tovaryšského groše, který všude jinde mistrům přísluší. Za 22 let tím přišel jen na tovaryšském groši o 842 zlatých 47 krejcarů, neboť ročně pracovalo pod jeho vedením 25 až 32 zednických tovaryšů. Se svými žádostmi, které podával vrchnostenskému úřadu ve Fulneku, byl vždy odkazován na příjezd mladého hraběte **Václava Michala z Vrbna**, syna hraběte **Jana Františka** a spolumajitele fulneckého panství a utěšován, že mu budou všechny nedoplatky doplacený. Při návštěvě hraběte ve Fulneku bylo mu pak k 30 krejcarům (to byl plat stanovený generálními cechovními artikulemi) poskytnut bezplatně byt a přidáno zdarma potřebné dříví na topení, opět však jen po dobu 6 let, do smrti hraběte **Václava Michala** r. 1755. Vdova jeho mu na opětovnou prosbu přiznala ústně za přítomnosti vrchního úředníka ročně 25 sáhů dřeva z vrchnostenského lesa, nový vrchnostenský správce mu však dodávku opět omezil na 15 sáhů dřeva, a 10 sáhů, které dostával v letech 1759 a 1760 navíc, měl zaplatit. **Thalherr** prosil proto mladého hraběte, poněvadž z denního platu 30 krejcarů nemůže vyživit ženu a 9 většinou ještě nedospělých dětí, aby mu byl dáván opět tovaryšský groš a přiznán dřívější deputát dříví, poněvadž vyhotovuje bezplatně pro správu panství všechny potřebné rysy, vykonává odborné prohlídky, v naléhavých stavebních případech poskytuje radu vrchnostenským úředníkům a je jim vždy k dispozici ve stavebních záležitostech.⁹⁾ Jak byla tato žádost, podaná hraběti 2. dubna 1761 při jeho příjezdu do Fulneka, vyřízena nevíme, protože odpověď se nedochovala, nepochybně však kladně. Hrabě propustil **Thalherra** za dlouholeté věrné služby a zásluhy z poddanosti (podobně byl propuštěn z poddanství fulnecký malíř **Bohumír Herbert**)¹⁰⁾ a příštího roku dal mu 22. prosince 1762 zvláštní souhlas, aby jako svobodný člověk — libertín si mohl koupit a držet v poddanském městě Fulneku měšťanský dům. **Thalherr** koupil pak 13. února 1764 jako „zdejší libertín a stavitel“ šenkovní měšťanský dům (pozdější čp. 120), ležící mezi Klášterní ulicí a domem **Maximiliána Schindlera** po **Inocencovi Hoppovi** za 910 slezských tolarů. Kup byl potvrzen hrabětem s výhradou, že **Thalherr** a jeho dědici nesmějí dům prodat žádné jiné osobě svobodné, ale opět jen osobě poddanské.¹¹⁾ **Thalherr** dostal nepochybně od vrchnosti peněžní odškodné za naturální byt a splácel pak po složení závdavku 440 tolarů ročně stanovené domovní splátky kupního obnosu. Naposled je jmenovitě uveden 12. září 1768, v příštím roce platila roční splátku již jeho vdova **Alžběta**. **Mikuláš Thalherr** zemřel podle úmrtní matriky ve Fulneku 27. května 1769 ve věku 60 let a byl pochován jako význačná osobnost města do krypty farního kostela, který sám postavil.¹²⁾

Z manželství s **Alžbětou Terezií Hirtovou** se mu narodilo ve Fulneku 10 dětí, z nichž r. 1761 žilo 9. Nejstarším z nich byl **Josef Jan Nepomuk**, narozený r. 1737, později proslulý architekt vídeňský a budapeštský. Druhý syn **Václav Jan**

se narodil r. 1738 a působil později jako stavitel ve Fulneku. Třetí syn Jan Nepomuk Sarkander, narozený r. 1740, žil ještě r. 1790, avšak mimo Fulnek a blízkých zpráv o něm nemáme. Čtvrtý syn Mikuláš Jan Sarkander, narozený r. 1743, se věnoval lesnictví. Páté dítě byla dcera Marie Amálie, narozená r. 1745, šesté dítě Jan Sarkander, narozený r. 1747, je později proslulý architekt a stavitel olomouckého arcibiskupství. Z dětí, jež se narodily po r. 1750, zemřely v dětském věku Bernard Jan r. 1751 ve věku 1 a půl roku, Bernard Mikuláš r. 1756 ve věku 4 let a dcera Marie Thekla r. 1760 ve věku 6 let.¹³⁾ Další dvě děti, o nichž se zmiňuje Thalherr ve své suplice r. 1761, byli František Jan, narozený r. 1756, totožný nepochybně s pozdějším knězem Gregorem Františkem, původně členem řádu premonstrátského, narozeným r. 1756, o němž máme doloženo r. 1839, že byl bratrem architekta Jana Sarkandra Thalherra. Nejmladší syn Sarkander Florián, narozený r. 1758, odešel buď jinam, nebo zemřel po r. 1761 mimo Fulnek, r. 1790 však již nežil.

Vdova Mikuláše Thalherra Alžběta podržela šenkovní dům čp. 120 (dříve čp. 63) po manželovi do r. 1790, kdy jej prodala se souhlasem ostatních svých dětí a dědiců synu Janu Sarkandrovi Thalherrovi, tehdy fulneckému staviteli a inženýru za 1433 zlatých rýn. 10 kr. Dožila se vysokého věku 88 let a zemřela ve Fulneku 29. srpna 1801. Pochovával ji její syn Gregorius Thalherr, tehdy lokální kaplan v Dolních Kunčicích.¹⁴⁾

O vlastní stavitelské činnosti Mikuláše Thalherra ve Fulneku máme doklady již v r. 1736 v kronice konventu fulneckých kapucínů. Do sňatku pracoval Thalherr jako zednický tovaryš — polir ve Fulneku, Dne 8. února 1735 svědčí jako svobodný „polirius, oriundus Buda in Hungaria“ spolu s Alžbětou Hirtovou, tehdy rovněž svobodnou, kterou pojal pak téhož roku za manželku, při křtu dítěte kominika Valeria Baltasara. V roce 1736 však již stavěl jako usedlý zednický mistr novou zednou věž pro zvony místo dosavadní dřevěné při Loretské kapli u kostela kapucínů ve Fulneku. Stavba byla prováděna nákladem vrchnosti, která dala 2 zedníky, jinak pomáhali při stavbě kapucíni a dobrovolníci. Klášterní kronika se zmiňuje pochvalně o Thalherrovi, že nejen nebral tovaryšský groš od tovaryše, ale sám pomáhal vlastnoručně při stavbě. Kamenné sochy pro novou fasádu zhotovil olomoucký sochař Filip Sadler. Později přistavěl Thalherr ještě dvě boční věže s kaplemi, čímž získala Loreta velmi působivého vzhledu. Kapli Křížovou stavěl r. 1738, druhou sv. Magdaleny r. 1745. Obě byly vysvěceny r. 1750.¹⁵⁾

V letech 1750 až 1753 vystavěl Thalherr farní kostel sv. Trojice řádu augustiniánů ve Fulneku, dosud stojící, který polohou, umně členěnou fasádou a rozsáhlým interiérem patří k vynikajícím monumentálním barokním stavbám našeho kraje. Působivý účín kostela, stojícího nad městem na svahu zámeckého kopce, byl zvýšen ještě vysokým kamenným schodištěm, vedoucím z náměstí branou vzhůru ke kostelu. Podle pamětní listiny z r. 1760, vložené do věže, postavil kostel od základů Mikuláš Thalherr, měšťan ve Fulneku.¹⁶⁾ Poněvadž kostel stavěla vrchnost, Thalherr byl vrchnostenským stavitel — projektantem a v listině je výslovně uveden jako stavitel kostela, nelze pochybovat o jeho autorství navrhovatele stavby, když jsou doloženy i jiné vynikající stavby z této a pozdější doby jím navržené a provedené.

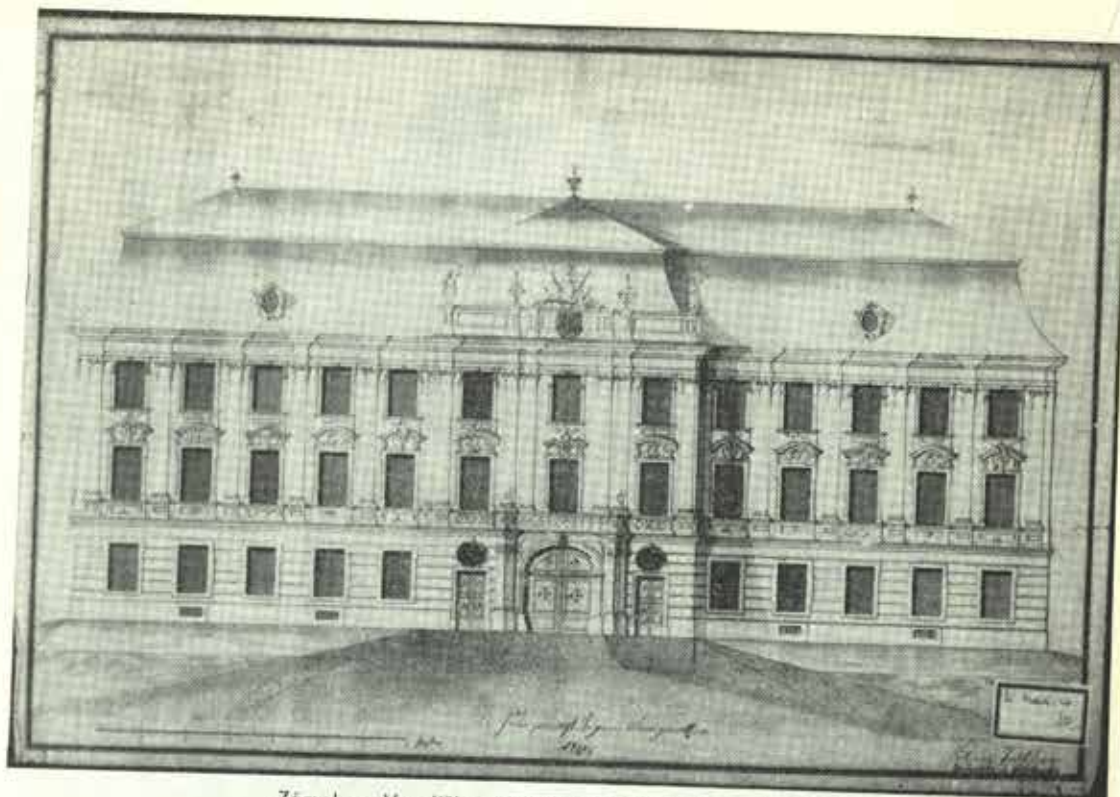
Autorství stavby farního kostela v Budišově nad Budišovkou, postaveného v letech 1750—1755, připisované v literatuře Mikuláši Thalherrovi,¹⁷⁾ bude nutno ještě prověřit archivními doklady, zejména vývoj současné podoby kostela, pozdějšími přístavbami značně změněné. Dnešní architektonická odlišnost budišovského kostela od fulneckého není důvodem, že by Thalherr nemohl být projektantem původního kostela. Šlo o kostel na biskupském panství, kde základní dispozice stavby určoval biskup a konzistoř podle rytin různých typů kostelů, které měla konzistoř i ar-

Barokní kostel ve Fulneku od Mikuláše Thalherra. Foto O. Zelenka.

chitekt k dispozici. Stavitel provedl pak jen detailní projekt a nákresy podle konkrétně stanovených podmínek a předkládal je spolu s rozpočtem materiálu a nákladů ke konečnému schválení biskupské konzistoří. To, že Thalherr byl vrchnostenským stavitel fulneckého panství, nevylučovalo, aby jako již známý stavitel — architekt kostelů nemohl vyhotovit plány význačnějších staveb i pro jiná okolní panství. Dokladem je např. zhotovení plánů přestavby starého zámku ve Veselíčku u Lipníka n. Bečvou pro hraběte Podstatského.

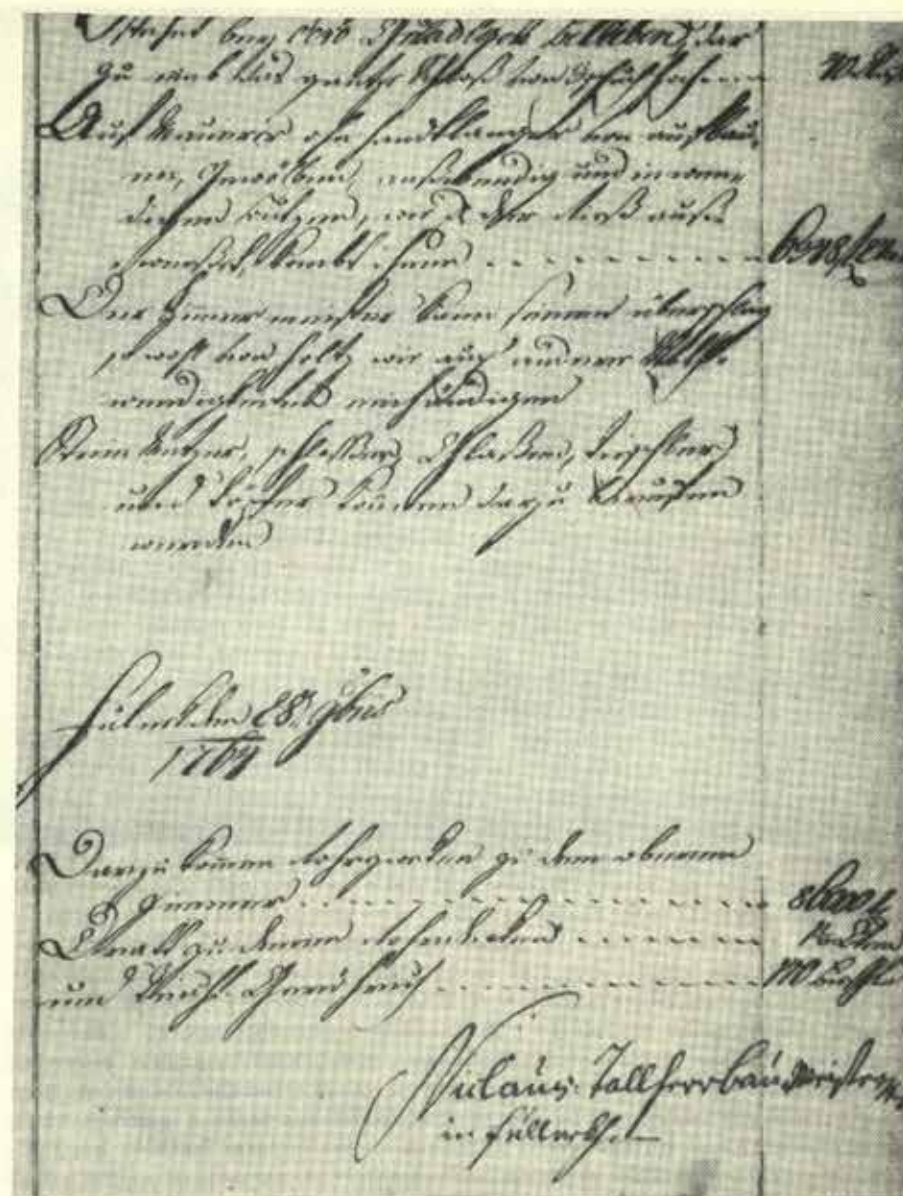
Ani autorství farního kostela ve Šternberku, postaveného v letech 1774—1783, není vyloučeno, i když Thalherr zemřel r. 1769.¹⁸⁾ Šlo rovněž o stavbu kostela řádu augustiniánů jako ve Fulneku a je možné předpokládat zde určité souvislosti, buď doporučení fulneckého preláta nebo i jiné vztahy, stojící často v pozadí.

Zámek ve Veselíčku od Mikuláše Thalhera z roku 1764.

Víme, že bratr Thalherovy ženy Jan Nepomuk Hirth byl členem konventu augustiniánů ve Sternberku a bude nutno zjistit, jakou řádovou funkci v klášteře v té době zastával, resp. zda ještě žil. Kostel má obdobnou stavebně působivou polohu na svahu kopce nad městem a široké schodiště, vedoucí z náměstí ke kostelu, jako kostel fulnecký. Ani pozdní provedení stavby není ještě důkazem, když víme, že např. stavba zámku ve Veselíčku projektovaná Mikulášem Thalherem r. 1764 byla provedena a dokončena podle jeho plánů až r. 1771, rovněž až po jeho smrti. Jedině průzkum archivního materiálu může prokázat, zda také stavební plány sternberského kostela zhotovil ještě za svého života Mikuláš Thalher a stavbu pak provedl některý z jeho synů, nepochází-li projekt stavby od Václava Thalhera nebo Jana Sarkandra Thalhera a byl jejich otci připisován jen proto, že se o jeho stavitelské činnosti v té době více vědělo, než o jeho synech teprve, začínajících. Musíme také oprávněně předpokládat, že Mikuláš Thalher i jeho synové byli v častém styku se synem resp. bratrem Josefem Janem Thalherem, inženýrem a architektem ve Vídni a později v Budíně a mnoho podnětů a vzorů dostávali a přejímali i od něho.

Mikuláš Thalher působil jako stavitel — architekt ve Fulneku pro město a vrchnost od r. 1735 až do své smrti r. 1769. Vyhotoval podle vlastního svědectví pro vrchnost a město nespočetný počet stavebních rysů a projektů a byl nepochybně autorem barokní přestavby mnoha významnějších městských domů (snad i barokní palácové úpravy fasády Knurova domu¹⁹⁾), později většinou zničených, i jiných staveb vrchnostenských na fulneckém panství

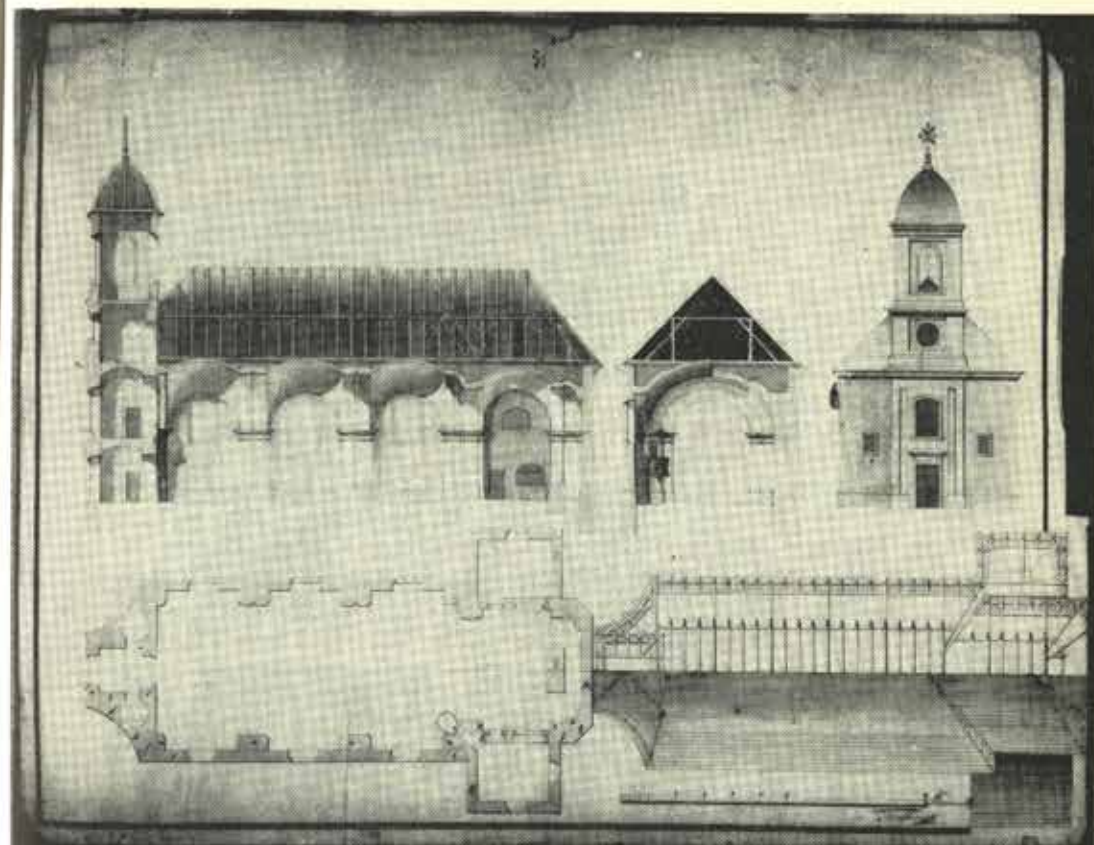
Poslední strana rozpočtu nákladů na stavbu ve Veselíčku s podpisem Mikuláše Thalhera.

a v okolí, provedených ve 40 tých až 70 tých letech 18. století. Průzkum archivního materiálu, především účetních knih a korespondence vrchnostenské, měst i far prokáže nejednu další stavbu fulneckého stavitele — architekta Mikuláše Thalhera. Konkrétním příkladem rozsáhlé jeho činnosti stavitele — projektanta jsou dochované stavební plány a propočty potřeb pro přestavbu zámku ve Veselíčku u Lipníka nad Bečvou v reprezentační šlechtické sídlo, pořízené Mikulášem Thal-

herrem pro hraběte Karla Podstatského z Prusinovic r. 1764, realizované však až v letech 1768–1771. Dochovaný nárys barokního průčelí dvoupatrového zámku do zámecké zahrady je Mikulášem Thalherrem vlastnoručně podepsán, půdorys přízemí, prvního patra se zachováním staré kaple, i druhého patra jsou popsány jeho rukou. Projekt průčelí zámku a vlastnoruční podpis Thalherrův na čtvrté straně rozpočtu nákladů z r. 1764 reprodukuje. Přípisek pod Thalherrovým podpisem, provedený pozdější rukou „stavitel ve Fulneku 1771“ je mylný a dostal se i do literatury.²⁰⁾ Mikuláš Thalherr toho roku již nežil, zámek byl však toho roku skutečně dostavěn jeho synem, fulneckým stavitelem Václavem Thalherrem (schodiště) a vysvěcena i zámecká kaple.²¹⁾ Bohatý archivní materiál, dokládající postup celé stavby zámku v reprezentační fideikomisní sídlo rodu Podstatských a jeho vnitřního vybavení nabízejí zpracování monografie o veselickém zámku. Hrabě Karel Podstatský, který držel také statek Bartošovice blízko Fulneka a další statky Novou Ves a Slavkov u Opavy, světil vypracování projektu nového zámku Mikuláši Thalherrovi ve Fulneku nepochybně pro jeho věhlas vynikajícího architekta na celé severovýchodní Moravě.

Mikuláš Thalherr udržoval styk s otcem v Budíně i s Vidní a byl si dobře vědom významu teoretické výuky architektury na vídeňské akademii výtvarných umění pro praktickou potřebu stavitele — architekta, proto umožnil svým synům její absolvování. Již r. 1758 dal svého nejstaršího syna **Josefa Jana Thalherra**, narozeného 1. ledna 1737, po vyučení zednického řemesla zapsat 9. března do seznamů posluchačů oboru architektury vídeňské akademie umění. Po jejím absolvování zůstal mladý Thalherr již ve Vidni, oženil se tu a byl po několik let ve službách dvorního stavebního úřadu jako stavební kreslič a správce skladu materiálů při stavbě letního císařského sídla v Schönbrunnu u Vídně. V této době byl však také již činný jako architekt a navrhoval reprezentativní stavby šlechtických paláců v Bratislavě, ve Vidni i v Budapešti. V Bratislavě navrhl např. r. 1770 stavbu paláce hraběte Aspremonta (dnes děkanát lékařské fakulty) i jiné paláce. Od r. 1782 byl činný jako architekt královské uherské komory v Bratislavě. R. 1790 při prodeji otcovského domu ve Fulneku je uveden jako c. k. dvorní architekt (při jednáních ve Fulneku jej zastupoval zpravidla fulnecký obchodník Josef Abendroth), r. 1792 žil však již v Budíně, kde také r. 1807 zemřel. Za své zásluhy dvorního architekta byl jmenován císařským radou a diplomem z 23. 3. 1804, daným ve Vidni, povýšen císařem do stavu uherské šlechty.²²⁾ Výčet jím projektovaných paláců, kostelů v Bratislavě, Budíně, Pešti, Báňské Stávnici, Győru aj. dosud zjištěných uvádí s neúplnými životopisnými údaji slovník výtvarných umělců W. Thieme — F. Beckera.²³⁾ Poněvadž jeho otec Mikuláš Thalherr přišel do Fulneka z Budína, kde se narodil a kde žil i jeho děd, stavitel Jan Thalherr a otcovi bratři a příbuzní, bude muset životopisec architekta Josefa Jana Thalherra věnovat pozornost i těmto rodovým svazkům a vztahům, které měly nepochybně značnou úlohu pro jeho rozhodnutí usadit se a pracovat trvale v Budíně. Také starší syn budínského architekta Josefa Thalherra **František Jan Thalherr**, od r. 1779 žák vídeňské akademie oboru architektury, pracoval od r. 1783 u královského stavebního ředitelství a zemřel r. 1827 v Uhrách.²⁴⁾

Druhý syn Mikulášův **Václav Jan Thalherr**, narozený 24. září 1738 ve Fulneku, se tam oženil r. 1770 s Magdalenou Wallburgerovou, vdovou po soukenickém mistru Matěji Abendrothovi. R. 1774 koupil ve Fulneku od ovdovělé tchyně měšťanský šenkovní dům čp. 44 (dříve čp. 19) se zahradou na Dolním městě za 900 tolarů, když rok předtím zakoupil již jinou zahradu na Dolním předměstí za 127 zlatých hotově zaplacených. Byl zednickým mistrem a stavitelem ve Fulneku a za života otce pracoval společně s ním a pod jeho vedením. Ve Fulneku žil až do své smrti 13. října 1788.²⁵⁾ Šenkovní dům držela po jeho smrti vdova Magdalena s dětmi. Z manželství vzešlo 7 dětí, z nichž 3 do roka zemřely. Nejstarší z jeho synů **Augustin Jan Nepomuk**, narozený r. 1771, byl později rovněž zednickým mistrem a usadil se

Plán novostavby kostela od Sarkandra Thalherra z roku 1800.

jako stavitel v Novém Jičíně, syn **Josef Gregor**, nar. 26. 2. 1785, se vyučil soukenictví, r. 1811 se oženil s dcerou soukenického mistra, zemřel však již r. 1815 na souchotiny ve věku 30 let.²⁶⁾ dcera **Aloisia Magdalena**, nar. 1787, se vdala r. 1809 do Uher za hospodářského správce Ignáce Loserta, pocházejícího rovněž z Fulneka. O synu Janu Václavu Ignáci, nar. 1781, nemáme dalších zpráv. Vdova Václava Thalherra držela dům po manželovi do r. 1809, kdy jej prodala spolu se synem Augustinem Thalherrem, který byl tehdy usedlý již jako stavitel v Novém Jičíně, fulneckému lékaři MeDr. Valentinu Laminetovi se 4 měřicemi pole za 6000 zlatých rýnských. Současně mu prodali i zahradu a pole za 2000 zlatých.²⁷⁾

O stavitelské činnosti Václava Thalherra víme zatím jen, že vedl stavbu zámku ve Veselíčku, projektovanou otcem, kterou po jeho smrti také dokončil. R. 1770 vyhotovil plány pro stavbu vnitřního zámeckého schodiště do všech pater zámku včetně rozpočtů. V r. 1779 klenutí kostel a kapli kostela v Bravantících. Z r. 1786 je dochován písemný odhad zrušené kaple sv. Josefa na hřbitově ve Fulneku, kterou ocenil na 20 zl. Odhad podepsal jako stavitel a přitiskl na listinu svou heraldickou pečeti. Z téže doby pochází nedatovaný, jím však podepsaný stavební plán přestavby přízemí a 1. poschodí fary ve Fulneku po zrušení kláštera.²⁸⁾

O třetím synu Mikuláše Thalherra Janu Nepomuku Sarkandrovi, nar. 17. 9. 1740, víme jen, že byl r. 1790 při určování podílů z prodeje otcova domu ve Fulneku již mrtvý, zanechav dědice, nikoliv však ve Fulneku. Čtvrtý syn Mikuláš Jan Sarkander, nar. 11. 2. 1743, který se při jednání ve Fulneku r. 1790 podepsal jako lesník, byl později polesným v Odrách. Jeho vdova Alžběta zemřela ve Fulneku 11. 11. 1829.²⁹⁾

Další syn Mikulášův Jan Sarkander Thalherr se narodil ve Fulneku 29. 4. 1747. Vyučil se u otce a r. 1788 byl cechmistrem cechu zedníků, kameníků a tesařů ve Valašském Meziříčí, r. 1790 se však podepisoval jako stavitel a inženýr ve Fulneku. Téhož roku převzal od matky ve Fulneku otcovský dům, který r. 1789 přestavěl. Dům koupil se souhlasem ostatních sourozenců. Z kupní částky mělo být 1000 zlatých rozděleno mezi 7 dědiců Mikuláše Thalherra, a to syna Josefa Jana, dědice zemědělských synů Václava a Jana Nepomuka, dále syna Mikuláše, dceru Amálii, syna Gregora a kupitele domu Jana Sarkandra. Sarkander Thalherr, jak se později podepisoval, se oženil mimo Fulnek s Aloisií, dcerou obchodníka Bernarda Voigta z Pštíny. Patrně pracoval také v pruské části Slezska, protože r. 1791, když křtil ve Fulneku syna Jana Antonína, byli mu za kmotry Antonín hrabě Gošín s manželkou Josefou, vrchnost v Prudniku. Syn však za 10 týdnů zemřel. Ani ostatní děti, z nichž se 5 narodilo ve Fulneku, se nedožily vysokého věku, tři zemřely již v dětství. Při jeho odchodu z Fulneka r. 1803 žili jen syn Karel, nar. 1793, dcera Juliana, nar. 1799 a Vilemína, nar. 1802, ale ta později také zemřela. V Kroměříži se mu narodili r. 1805 syn Rudolf, r. 1808 dcera Augustina (která zemřela téhož roku) a r. 1809 dcera Eufemie.

R. 1803, když se stal architektem olomouckého arcibiskupství, prodal 19. března šenkovní dům čp. 120 ve Fulneku za 5000 zlatých Janu Hegerovi a v dubnu i zahradu za 700 zlatých hotově zaplacených. V prodejní smlouvě je uveden již jako „olomoucký arcibiskupský inženýr a architekt“.³⁰⁾ Už r. 1789–1790 a patrně i později působil jako stavitel a inženýr v komisi pro úpravu pozemkové daně při krajském úřadě přerovského kraje v Hranicích a je dochováno několik polnohospodářských map a zaměření lesních porostů, vrchnostenských pasek, které vyhotovil na velkostatkách Nový Jičín, Kunín aj., později zaměřoval i rybníky a jiné vrchnostenské objekty a stavby na panství hranickém, tovačovském aj.³¹⁾ Jako stavitel ve Fulneku navrhl stavbu mnoha venkovských kostelů na Fulneku, Oděru i jinde. Tak např. navrhl a provedl v letech 1788–1792 stavbu nového kostela ve Věsce u Oder, r. 1792 postavil kostel ve Valtěřovicích na Fulneku, r. 1795 klenutý kostel s 3 oltáři v Mankovicích na Oděru, téhož roku novou školu v Hynčicích, r. 1799 postaven podle jeho plánů kostel v Dolním Vražném, r. 1802 zhotovil plány novostavby školy v Odrách aj.³²⁾ V městských knihách fulneckých je v letech 1795–1802 zapsáno mnoho odhadů a ocenění městských domů jím provedených, jež si dávali jejich majitelé zapsat do městských knih, protože cena objektů neobyčejně rychle stoupala. Thalherr je všechny podepisoval jako stavitel a inženýr a byl i vrchnostenským stavitelem pro fulnecké panství. R. 1810 byl vrchnostenským stavitelem ve Fulneku již František Biela, opavský rodák, rovněž absolvent školy architektury vídeňské akademie, známý dnes více svými obrazy a kresbami mizející Opavy, v níž působil později jako stavitel.

Sarkander Thalherr působil pak až do své penze jako arcibiskupský stavitel a inženýr v Olomouci a Kroměříži. Zemřel v Kroměříži 22. 7. 1835. Počet církevních a hospodářských staveb na arcibiskupských statcích, jejichž stavbu nebo opravu navrhl, je značný a archiv Ústředního ředitelství arcibiskupských statků v Kroměříži a olomoucké konzistoře uchovává na 60 plánů a dokladů rozsáhlé jeho činnosti arcibiskupského architekta.³³⁾ Na žádost olomouckého arcibiskupa hraběte Colloreda († 1811) vyhotovil návrh na přestavbu průčelí olo-

mauckého domu sv. Václava, podle něhož měly být staré postranní věže zbořeny až pod štit a střední věž nad průčelím značně zvýšena jako osmiboká. Plány musely být pozměněny a věž postavena čtyřboká. Později v r. 1883 bylo však celé průčelí domu přestavěno v pseudogotickém stylu podle návrhu arcibiskupského architekta Gustava Meretty.³⁴⁾

Jeho nástupcem ve funkci architekta olomouckého arcibiskupství a inženýra v Kroměříži se stal od 30 tých let nejstarší jeho syn Karel Thalherr, nar. r. 1793 mimo Fulnek (patrně v Pštíně), který po ukončení studií architektury pracoval v Kroměříži už od r. 1818 jako ženijní adjunkt na zaměřování polí, lesů, rybníků a vyhotovování stavebních plánů hospodářských budov arcibiskupství a po otcově penzionování r. 1826 byl ustanoven za jeho nástupce. V r. 1831 již 38 letý se oženil v Kroměříži jako arcibiskupský architekt a inženýr s 34 letou Terezií, dcerou Maxmiliána Sommera, správce panství v Šardicích. R. 1832 se jim narodil syn Karel Julian, který však r. 1835 zemřel. V archivu Ústředního ředitelství arcibiskupských statků v Kroměříži se dochovalo přes 40 plánů z let 1819–1840, jím zpracovaných a podepsaných. Pozdější jeho osudy nejsou známy, údajně zemřel r. 1863 v Krasově v Polsku. V té době byl architektem arcibiskupství a inženýrem v Kroměříži již Karel Biefel, syn známého frýdeckého stavitele Floriána Biefela.

Z třetí generace fulneckých Thalherrů zůstal zednickému řemeslu věren též Augustin Thalherr, syn fulneckého stavitele Václava Thalherra, nar. 5. září 1771. Vyučil se zednickému řemeslu nepochybně u svého strýce Jana Sarkandra Thalherra, který podepsal r. 1788 jeho výuční list jako představený cechu zedníků, kameníků a tesařů ve Val. Meziříčí. Pracoval pak v Novém Jičíně, kde se také oženil s Amálií, dcerou šenkovního měšťana Augustina Reinera. Měšťanský slib složil 14. října r. 1796 a byl přijat za měšťana.³⁵⁾ V Novém Jičíně se mu také narodily děti Karolina r. 1801, syn Ferdinand r. 1803, které však do roka zemřely, a po r. 1808 pak dcera Vilemína.³⁶⁾ Poněvadž se usadil v Novém Jičíně, prodal r. 1809 po dohodě s matkou otcovský dům ve Fulneku. Po systemizování komisařského místa krajského zednického mistra — stavitele r. 1811 při krajském úřadě přerovského kraje v Hranicích byl Thalherr ustanoven do této funkce a vykonával ji pak v letech 1812–1814. Jeho povinnosti byly úřední prohlídky a posudky o stavbách v celém kraji, což bylo značně obtížné a namáhavé, proto se funkce vzdal. R. 1815 byl krajským zednickým mistrem již Antonín Korompay a Thalherr působil opět v Novém Jičíně jako stavitel. Když r. 1824 zemřel 4. května v Novém Jičíně na tuberkulózu ve věku 53 let, na kterou umírali i ostatní členové rodu, zůstaly po něm vdova a 16 letá dcera Vilemína. Podle pozůstalostního spisu nezanechal žádný majetek, zařízení bytu patřilo v domě čp. 21 manželce, která je zdědila po rodičích. Kromě šatů zanechal jen rýsovací desku s příslušnými lineály v ceně 12 krejcarů. a mosazné kružítko v ceně 15 krejcarů. Z blízkých příbuzných nežil v té době podle pozůstalostního spisu již nikdo.³⁷⁾

Jako poslední ze synů fulneckého stavitele — architekta Mikuláše Thalherra zemřel nejmladší jeho syn Gregorius Thalherr, nar. 1756, původně kněz rozpuštěného kláštera premonstrátů na Hradisku u Olomouce, kde přijal i řádové jméno Gregorius, pak lokální kaplan v Dolejších Kunčicích a později farář v Třemešné na panství Osoblažském, který žil na odpočinku ve Fulneku. Když r. 1839 zemřel 26. června ve věku 83 let, žily z jeho příbuzných již jen děti po zemřelém bratru Sarkandru Thalherru, arcibiskupském architektu a inženýru v Kroměříži, Rudolf, Julie a Eufemie, jímž odkázal nábytek obývacího pokoje s prádlem a šatstvem, dále Josef Thalherr, revírník v Horních Valtěřovicích, patrně syn zemřelého bratra Mikuláše, polesného v Odrách, jemuž odkázal stříbrné hodinky. Také syn architekta Sarkandra Thalherra Rudolf, tehdy 30 letý, se věnoval lesnictví a byl lesním adjunktem na arcibiskupském panství hukvaldském, 35 letá jeho sestra Eufemie byla provdána za Ludvíka z Thelen,

hejtmana batalionu pěšího pluku 1, ležícího v Lipníku a 40 letá její sestra Julie žila u ní. R. 1840 žili však Thelen s ženou a Julií Thalherrovou již v Přerově.³⁸⁾

Ze čtyř generací stavitelské rodiny Thalherrů známe nyní životní osudy 8 jejich členů, kteří jako stavitelé mají své místo v dějinách moravské a uherské architektury. Kromě Jana Thalherra, budinského stavitele, působícího tam v první pol. 18. století, jehož životní osudy ani osudy ostatních jeho dětí budapeštské větve neznáme, stal se jeho syn Mikuláš Thalherr (1708—1769) zakladatelem fulnecké větve stavitelské rodiny. Z ní nejstarší syn Josef Jan Thalherr (1737—1807) byl inženýrem a dvorním architektem ve Vídni a Budíně, druhý syn Václav (1738 až 1788) stavitelem ve Fulneku, třetí syn Jan Sarkander (1747—1835) inženýrem a architektem olomouckého arcibiskupství. Z třetí generace fulnecké větve pracovali jako stavitelé budinský architekt Jan František Thalherr († 1827), syn budinského architekta Josefa Jana Thalherra a Karel Thalherr (nar. 1793), syn Sarkandra Thalherra, rovněž arcibiskupský architekt a inženýr v Kroměříži a novojičínský stavitel Augustin Thalherr (1771—1824), syn fulneckého stavitele Václava Thalherra, činný dříve jako krajský stavitel přerovského kraje.

Upřesnění životních osudů a příbuzenských vztahů přispěje k lepšímu poznání a hodnocení stavitelské činnosti jednotlivých členů Thalherrovského rodu a jejího přínosu pro vývoj moravského stavitelství. Pro připravovanou monografii o dvorním architektu uherském Josefu Janu Thalherrovi, narozeném ve Fulneku, poskytuje příspěvek údaje o celé fulnecké větvi stavitelské rodiny, z níž vyšel, a osvětluje i příbuzenské svazky, které jej poutaly k Fulneku.

Poznámky:

- 1) Mikuláš Thalherr se podepisoval důsledně Nicolaus Tallherr i jeho synové, od poč. 19. stol. se však členové rodu (i nobilitovaná větev) podepisovali již trvale Thalherr. Také Ul. Thieme — F. Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler sv. XXII, 597 uvádí je pod tímto jménem.
- 2) Jos. Ullrich: Die Pfarrkirche in Fulnek, Mitteilungen des Museums für Kunst und Gewerbe, Brno 1913 č. 1 str. 3—9, Jul. Liesching: Kunstgeschichte Mährens, Brno str. 22, 105, 133—135, Aug. Prokop: Die Markgrafschaft Mähren in kunsthistorischen Beziehung sv. 4, 997, 1026, 1032, 1059, Ul. Thieme-F. Becker I. c.
- 3) Alena Königová-Kudělková, Soupis stavebních památek v Ostravském kraji, Opava 1953, str. 23—25.
- 4) V naší oblasti bylo např. přiznáno autorství stavby farního kostela ve Velkých Hošticích z r. 1773 na základě zpráv dochované hraběcí korespondence Jakubovi Pánkovi, zednickému mistru z Veselí nad Moravou, když již dříve byla doložena jeho činnost projektanta stavebně zcela odlišného děkanského kostela v Ústí nad Orlicí.
- 5) D. Martinová, Nástin činnosti stavitele Jakuba Pánka na severní Moravě, Sborník památkové péče v Severomoravském kraji 1/1971, str. 120 a d. přisoudila na základě pouhé shodnosti některých stavebních prvků Pánkovi i projekt nového zámku ve Velkých Hošticích a upozorňuje opět na základě slohového rozboru na možnost, že Pánek byl i projektantem stavebně pozoruhodného farního kostela v Senově na Frýdecku-Místecku.
- 6) Tobáš Kleber, rodem z Günzburgu ve Švábsku se usadil v Opavě jako stolář a byl přijat za měšťana r. 1755. Měl zde dům a pracoval jako stolářský mistr ještě r. 1777. Při sporu o uznání mistrovského rysu zednického políra Antona Schindlera v Opavě, který cechmistri zamítli údajně pro stavební chyby, byl Kleber požádán královským administrátorem města Opavy jako znalec, absolvent

oboru architektury vídeňské akademie umění k podání odborného posudku k předloženému stavebnímu rysu. Kleber vyhotovil písemně podrobný odborný posudek, vyznívající kladně pro Schindlera a podepsal se jako „in der Zeichnung Architekt“ (Král. úřad Opava sign. 13/23) Klebrovu činnost architekta potvrzuje i pamětní listina z r. 1776, uložená v báni zámekové věže v Horním Víkštejně (dnes Dubová), podle níž Kleber projektoval novostavbu zámku, kaple i zámekovou zahradu (Jos. Ullrich, Geschichte der Stadt Wigstadt, 239).

- 7) Z tohoto značně rozvětveného stavitelského rodu, o němž pojednám na jiném místě, uvádím z krnovské větve stavitele Ondřeje Ganse (1672—1723) a jeho syna Jiřího Fridricha (1697—1763), kteří vystavěli v letech 1722—1729 poutní kostel na Cvilíně u Krnova, vyhotovili plány nového kláštera na Hoře svatě Anny, kostela v Pšově, nového kostela v Městě Albrechticích, kostela v Dolních Velkrubech u Bruntálu, postavili radnici v Krnově atd. Druhý syn Ondřejův Franc Anton Gans se usadil v Bytomi a byl tam stavebně činný. Další člen rodu, Jan Fridrich Gans postavil r. 1755 kostel sv. Mikuláše v Bílsku, Jiří Gabriel Gans, zednický mistr z Krnova, stavěl r. 1730 zámek v Kravařích aj.
- 8) Matrika oddací města Fulneka III, 35. P. Toman: Nový slovník československých výtvarných umělců II, 587 uvádí mylně, že se Mikuláš Thalherr narodil ve Fulneku, ostatní životopisné údaje přetiskuje z Thieme-Beckerova slovníku. Za zjištění data narození Mikuláše Thalherra v matrikách fary Budapešti — Budavár děkuji řed. Magyár országos léveltár (Filmarchív A 14 RK 1/1 s. 87).
- 9) Žádost podepsal jako „stavitel a zednický mistr při fideikomisním stavovském panství Fulneckém“ (Volná akta, nalezená r. 1973, zařazená do fondu Vs Fulnek).
- 10) Obšírněji B. Indra, Fulneckí malíři 17. a 18. století. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, svazek 12/1973, str. 5.
- 11) Kniha kupů městských domů XI 1759—1851, fol. 41.
- 12) V zápise úmrtní matriky je uveden jako „aedilis hujas“ (matrika úmrtní města Fulneka IV, fol. 98).
- 13) Bernard Jan se narodil 18. 1. 1752 a byl pochován 31. 5. 1752, Bernard Mikuláš zemřel 29. 4. 1756, Marie Thekla, nar. 21. 3. 1754 zemřela 29. 12. 1760 (matrika Fulneka IV fol. 14, 51, 211).
- 14) Úmrtní matrika města Fulneka V, 15.
- 15) Protocolum conv. Fuln. 1749 str. 381 o tom zaznamenává „Accessit etiam aedificio tam celeriter parando indefessus labor fratrum nostrorum et industria aedilis, qui erat quidam Nicolaus Thaller, qui etiam qua magister grossum illam, quem quotidie a murario pendendum habuisset, liberaliter remissit, imo et propriis manibus laboravit.“
- 16) Základní kámen byl položen 19. 10. 1750, hrubá stavba dokončena r. 1752 a zastřešena, vnitřní práce zednické a řemeslnické pokračovaly však dále. Bání na věž byla nasazena 29. 9. 1760 a 22. 10. byl kostel vysvěcen. Při restauraci kostela v letech 1901—1903 byl zvýšen štít fasády a architektonicky obohacen podle návrhu restaurátora prof. Hrachy, který vyhotovil pro Centrální komisi pro památky ve Vídni celkové nové zaměření kostela, rekonstrukci stavebního plánu i výzdoby kostela.
- 17) První zprávu o tom má Josef Ullrich I. c. J. Malý, Libavský okres Vlastivědy moravské (1931), 126 neuvádí stavitele budišovského kostela, poznamenává jen, že mohutné kostelní věže byly přistavěny v letech 1847—1912 místním stavitelem Janem Kunzem.
- 18) W. Stief, Geschichte der Stadt Sternberg, 1934, str. 290 uvádí zřejmě podle známých kronik augustiniánského kláštera ve Sternberku, z níž odtiskuje celé partie o válce s Pruskem, že prelát Augustin dal vyhotovit plány novostavby kostela r. 1774 fulneckému staviteli Mikuláši Thalherrovi. Se stavbou bylo však započato až r. 1775 po stržení starého kostela a stavba dokončena zhruba r. 1783. Zrušení kláštera r. 1784 narušilo dokončení stavby podle původních dispozic a kostel byl proto vysvěcen až po dokončení všech prací r. 1792.
- 19) Knurovský dům o 2 poschodích, bývalý bratrský dům, stál v této podobě již ve dvacátých letech 18. stol., jak lze doložit podle kresby Herbertova pohledu na město Fulnek z r. 1728. Bohatá fasáda s palácovými okny a bohatou štukovou výzdobou pochází patrně až z 40.—50. tých let 18. stol. Poněvadž dcera Františka Knura († 1729), bohatého fulneckého obchodníka, člena rozvětvené fulnecké rodiny Knurů, Mariana se provdala r. 1745 za Františka Anto-

nina Grimma, syna brněnského architekta Mořice Grimma, který byl rovněž architektem, byla by oprávněna domněnka, že palácovou úpravu fasády Knurova domu ve Fulneku navrhl František Antonín Grimm. Sňatek byl uzavřen 1. 9. 1745 v proslulém tehdy poutním kostele mariánském v Dubu. Nelze sice prokázat, že by František Knur nebo jeho vdova dům drželi (Knurovský dům byl veden jako dominikální ve vrchnostenské pozemkové knize, která se nedochovala), bylo by však možné pokusit se řešit otázku navrhovatele palácové úpravy domu prohlídkou sbírky stavebních plánů Grimmových, která je majetkem Umělecko-průmyslového muzea v Brně. Marně jsem se však o to pokoušel. Sbírkou si zapůjčil kol. r. 1940 univ. prof. dr. V. Richter, který až do své smrti si vyhrazoval výlučné badatelské právo a nikomu nedovolil její prohlídku. Sbírkou, zapůjčená již 35 let mimo ústav je uložena dosud na katedře dějin umění brněnské university a není přístupná studiu.

- ²⁰⁾ Thalherr pořídil plány přestavby zámku a propočty již r. 1764 na žádost hraběte, se stavbou se však započalo až r. 1768, kdy si Podstatský opatřil peníze na stavbu půjčkami. Druhý rozdílný propočet materiálů pořídil pak až před započetím stavby. Na plánech jím podepsaných nebo popsaných jeho rukou jsou pokoje tři podlaží číslovány od 1 až 31 (číslem 31 je však označeno více hostinských pokojů v 2. poschodí zámku) a dochovaný popis označuje, čemu měly pokoje sloužit. Přizemní pokoje byly určeny pro kuchyni a zámecký personál, pokoje prvního poschodí byly vyhrazeny hraběcí rodině, pokoje v 2. poschodí byly pokoje pohostinské. V 1. poschodí byla také zámecká kaple. V dochovaném konceptu smlouvy z r. 1768 pro ručitele vypůjčených peněz o postupném splácení dluhu uvádí Karel Podstatský, že stavba byla započata r. 1768 a podle propočtu potrvá 4 roky. Splácení dlužné částky mělo započít po dokončení stavby od r. 1771. (Vs Veseličko sign. 201, 393, 1424).
- ²¹⁾ Vlastní stavební práce vedl syn Mikulášův stavitel Václav Thalherr, kter. v lednu r. 1771 pořídil také plány a propočet potřeb materiálů na postavení hlavního schodiště, vedoucího z přízemí až do 2. poschodí zámku. Stavební deník, vedený o celé stavbě, se nedochoval. Z ročního dílčího účtu za rok 1769 se však dovídáme, že mistr resp. polír dostával denní plat 30 kr., tovaryši 27 kr. a nádeníci 12 kr. Kromě původních plánů byly při vnitřních úpravách zámku pořízeny další dochované plány. Podle rejstříku drobných vydání bylo např. 18. 1. 1769 placeno poslu z Fulneka 36 kr., že přinesl od stavitele plán. Kámen na kamenické práce byl dovážěn z Valašského Meziříčí a všechny kamenické práce prováděli kameníci z Val. Meziříčí. Průčelí zámku maloval přerovský malíř Jan Hoffman, kterému bylo za to zapláceno 80 zlatých, hodiny na štít zámeckého průčelí dodal velkolosinský hodinář. Podle Thaherova návrhu, respektujícího přání hraběte Podstatského, který byl generálem polním podmaršálkem, majitelem a velitelem pluku kyrysníků, byly na průčelí zámku upevněny válečnické emblémy kyrysu, helmice a zbraní, zhotovené ze železného plechu. Po dokončení vnitřních úprav zámku vymohl hrabě r. 1771 vysvěcení zámecké kaple a povolení konání pobožností v kapli za přítomnosti poddaného lidu (Vs Veseličko sign. 203, 206, 394).
- ²²⁾ Rytířský znak mu udělený byl čtvrcený, v prvním poli zlatý sloup s patkou a hlavicí, obtočený vavřínovými listy, v druhém poli turnajový límeč a 3 zlaté hvězdy, v třetím poli šíp v tekoucí řece, ve čtvrtém poli vyskakující chrt se zlatým obojkem. Podle nobilitačního diplomu přišel rod Thalherrů do rakouských zemí jako rytířská rodina za 30 leté války z Koblenze a později se usadila v Uhrách. Z manželství Josefa Jana Thalherra s Zofii Barborou Schantzlovou narodilo se více dětí, jež však zemřely v mladším věku. Nejmladší jeho syn Michael Jan Thalherr, nar. 1773 ve Vídni, dal se na vojenskou dráhu a zemřel r. 1856 v Salzburku jako generál polní podmaršálek, byv povýšen 6. 7. 1843 císařem do stavu magnátů uherské šlechty a polepšen mu znak. Jeho popis s přesným popisem barev rytířského znaku, uděleného jeho otci r. 1804 uvádí Genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser auf d. J. 1854 (Gotha), str. 533. Stal se zakladatelem magnátského rodu svobodných pánů z Thalherrů, který však počátkem 20. stol. vymřel. Jeho rodokmen a životopis otiskuje C. Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich (Viedeň 1882), díl 44, str. 144–147, kde jsou uvedeni i jeho sourozenci, děti architekta Josefa Jana Thalherra.
- ²³⁾ Thieme-Becker I. c. a podle něho i P. Toman I. c. neznají datum narození Josefa Jana Thalherra, zapsané ve fulneckých matrikách, tj. 1. leden 1737. (Matrika nar. Fulneka III, 196). Monografii o stavitelské činnosti architekta Josefa Jana Thalherra připravuje podle sdělení Historického ústavu Slo-

venské akademie věd již po několik let dr. Arnold Schön v Budapešti, kde je nejvíce dokladů jeho působení. V městském muzeu v Bratislavě je uložena lavírovaná kresba Aspremontského paláce v Bratislavě z r. 1770, signovaná jím „Jos. Joh. Thalherr, Ingenieur“.

- ²⁴⁾ O něm Thieme-Becker I. c.
- ²⁵⁾ Matrika křtů města Fulneka III, 387, sňatků IV, 46, úmrtí IV, 5. Kniha kupů městských domů XI fol. 87, 91.
- ²⁶⁾ Matrika křtů Fulneka IV, 32, 44, 84, 123, 135, 168, sv. V 1.6. Z manželství soukenického mistra Josefa Thalherra se narodily 4 dcery, které však zemřely v mladém věku (Matrika sňatků V, 15, křtů V, 21, úmrtí V, 50, 87).
- ²⁷⁾ Kniha kupů městských domů Fulneka XI fol. 351 a d.
- ²⁸⁾ Vs Veseličko, sign. 216. Propočet materiálu pro stavbu schodiště zámku je datován ve Fulneku 29. 1. 1771 a Václav Thalherr jej podepsal jako stavitel. V inventáři kostela v Bravantcích z r. 1834 je uveden jako stavitel kostela V. Maller z Fulneka, patrně jde o omyl. Také stavbu kostela ve Velké Bystřici z r. 1779 a ve Sternberku provedl buď on nebo jeho bratr Jan Sarkander, tehdy rovněž stavitel ve Fulneku. Plán přestavby klášterní budovy ve Fulneku je uložen v archivu fulnecké fary (OA Nový Jičín, AF Fulnek sign. I a).
- ²⁹⁾ Matrika křtů Fulneka III, 207, 316, úmrtí V, 63.
- ³⁰⁾ Matrika křtů Fulneka III 225, V 10, 19, 21, 22, úmrtí V 10, 12, 14. Syn Alois, nar. 1794 zemřel 1795, dcera Marie Terezie, nar. 1796, zemřela 1798, dcera Amálie Františka, nar. 1801, zemřela téhož roku. Kniha kupů městských domů Fulneka XI 156, 216 a d.
- ³¹⁾ Z r. 1789 je dochován jím podepsaný plán zaměření suchdolského lesa, z r. 1795 plán nenaklonického jezu na tovačovském panství, z doby před r. 1800 porostní mapa Černého lesa velkostatku Nový Jičín, mapa vrchnostenských pasek a klučí v katastru obce Veřovic, r. 1802 vyměřoval a pořídil mapy býv. rybníků Slavičského a Jezernického na panství Hranickém aj. (Vs Kunvald sign. XIV, 7, Vs Nový Jičín sign. 3595, 3698, Vs Tovačov č. 3469, Vs Hranice č. 4082). Vyměřoval i pozemky vrchnostenské a poddanské vsi Podhradní Lhoty ve sporu s vrchnostenským úřadem biskupského statku Kelč v letech 1798–1821 (URAS Kroměříž sign. 7329, 7477).
- ³²⁾ A. Rolleder, Geschichte der Stadt und Gerichtsbezirkes Odrau (Speyer 1903), 405, 406, 419, 497, 500. Nepochybně pochází od něho i nárys a půdorys zatím nezjištěného kostela na fulneckém panství z doby kol. r. 1800, podepsaný jen „Thalherr“, uložený ve fondu Vs Fulnek č. 2293, který reprodukuje. V r. 1799 vyhotovil stavební plán na opravu filiálního kostela v Jerlochovicích, uložený v archivu fulnecké fary (OA Nový Jičín, AF Fulnek sign. XI).
- ³³⁾ Např. r. 1804–1805 vyhotovil stavební plány kostela v Maletíně u Mahebnice, r. 1806 plány pro novou synagogu v Osoblaze, krátce předtím zbořenou, kterou pak stavěl krnovský stavitel Jan Mihatsch. R. 1815 opraven podle jeho návrhů kostel ve Smilově na Libavsku, k němuž r. 1821 přistavěna věž (J. Malý: Libavský okres Vlastivědy moravské, 193 píše jej však mylně Thalberg) aj. Matrika úmrtí Kroměříže, fara u sv. Mořice, p. 151. Z význačnějších stavebních plánů jeho z let 1804–1831, uložených v Kroměříži, uvádím aspoň stavební plány zámku v Kroměříži, zámku v Chropyni, kostela v Brušperku aj.
- ³⁴⁾ A. Nowak-J. Kachník: Církevní památky umělecké z Olomouce (Olomouc 1859) II, 39 s vyobrazením Thaherova návrhu.
- ³⁵⁾ Pokřtěn byl jako Augustin Jan Nepomuk (matrika křtů města Fulneka IV, 32), kniha měšťanů Nového Jičína, 238. R. Schünke v článku Aus Neutitscheiner Vergangenheit, otiskném v novojičínských novinách uvádí mylně dva stavitele téhož jména, působící v Novém Jičíně, Augustina Thalherra sen., zemřelého r. 1801 a juniora zemřelého r. 1824.
- ³⁶⁾ Matriky křtů Nového Jičína I-14, fol. 19, 229.
- ³⁷⁾ Matrika úmrtí Nového Jičína I-15, fol. 112. Pozůstalostní spisy magistrátu města Nového Jičína č. 5307.
- ³⁸⁾ Matrika zemřelých Fulneka V, 87. Pozůstalostní spis je uložen ve fondu Zemské právo opavsko-krnovské sign. III D 295 (StA Opava).

Stavitelé, sochaři a malíři, uvedení v článku:

Biefel Florián, stavitel ve Frýdku
 Biefel Karel, arcibiskupský architekt
 a inženýr v Kroměříži
 Biela František, stavitel ve Fulneku,
 Opavě a Brně
 Gans Ondřej, stavitel v Krnově
 Gans Jiří Fridrich, stavitel v Krnově
 Gans František Antonín, stavitel
 v Bytomí
 Gans Jan Fridrich, stavitel v Bilsku
 Gans Jiří Gabriel, stavitel v Kravařích
 Grimm Mořic, architekt v Brně
 Grimm František Antonín, architekt
 v Brně
 Hoffmann Jan, malíř v Přerově
 Kleber Tomáš, stolařský mistr
 a architekt v Opavě
 Korompay Antonín, stavitel
 krajského úřadu přerovského kraje
 Meretta Gustav, arcibiskupský
 architekt v Olomouci

Mihatsch Jan, stavitel v Krnově
 Pánek Jakub, stavitel ve Veselí
 na Moravě a ve Velkých Hošticích
 Sadler Filip, sochař v Olomouci
 Schindler Antonín, stavitel v Opavě
 Thalherr Jan, stavitel v Budíně
 Thalherr Mikuláš, stavitel ve
 Fulneku
 Thalherr Josef Jan, dvorní
 architekt ve Vídni a Budíně
 Thalherr Václav, stavitel ve Fulneku
 Thalherr Sarkander, arcibiskupský
 architekt v Olomouci a Kroměříži
 Thalherr František Jan, architekt
 v Budíně
 Thalherr Karel, arcibiskupský
 architekt a inženýr v Kroměříži
 Thalherr Augustin, stavitel
 v Novém Jičíně

Z HISTORIE POHANKY

Emanuel Opravil

V historii zemědělských plodin pěstovaných na našem území a ve střední Evropě vůbec představuje pohanka obecná (*Fagopyrum vulgare* Hill.¹⁾) velmi zajímavý a vpravdě exotický element. Postup jejího šíření do Evropy je pro nedostatek archeologických nálezů i písemných zpráv velmi málo známý, nehledě ke skutečnosti, že dosud není zcela objasněn její původ. Neznáme oblast jejího původního výskytu v přírodě — kde také došlo kdysi k její domestikaci. Hegi klade domovinu pohanky obecné do střední Asie — severní Číny, jižní Sibiře a stepí Turkestanu. Tyto údaje přejímají všichni další autoři odborných i populárně zaměřených statí o pohance obecné. Navějš se otázkou původu pohanky obecné zabýval Jelagin (1959), který vychází z ekologických nároků této rostliny. Poměrně vysoký požadavek na dostatečnou minerální výživu ukazuje na původnost výskytu na úrodných a živinami bohatých půdách. Dosti slabý a nehluboký kořenový systém v počátečním období jejího růstu svědčí o provzdušněné a kyslíkem bohaté půdě — později tyto nároky klesají. Připočteme-li k tomu zvýšené nároky na draslík, předpokládáme původ na lehkých aluviálních půdách s vysokou hladinou spodní vody. Vyzvedání děloh při klíčení nad povrch půdy (epigeické klíčení), špatná klíčovost na těžších půdách, dobrý vzrůst na lehkých půdách s provzdušněnou svrchní vrstvou potvrzují tento předpoklad. Potřeba vysoké klíční teploty (vysévá se až poměrně nebezpečí pozdních mrazů) a velká citlivost ke kolísání teploty vzduchu v době zrání semen svědčí o mírném a teplém klimatu s létem bez velkých výkyvů. Ze snadno lámavých lodyh můžeme usuzovat na původnost výskytu této rostliny v chráněných závětrných polohách. Jelagin proto klade domovinu pohanky obecné do Himálají, kde nalézáme polohy odpovídající výše uvedeným požadavkům a kde se také vyskytuje velké množství příbuzných druhů z tohoto rodu. Tam také došlo k její domestikaci a začala se šířit v okrajových oblastech jižní Sibiře, v pontokaspickém území a pronikla do severní Číny. Jelagin se sice zmiňuje o zprávách o jejím pěstování u národů severní Indie před 2500 lety, avšak bez bližších podrobností.

Srovnáme-li s uvedeným původní a klimatické poměry našeho Valaška a jeho podhůří, pak vidíme, že jsou tam pro pěstování pohanky dosti dobré předpoklady. Kdy se ale v našich zemích pohanka objevila, na to se pokusíme dát odpověď v následujících řádcích.

Příchod pohanky do Evropy je v písemných materiálech nesnadno postižitelný; ve střední Evropě pochází první písemná zmínka asi až z 15. stol. Rovněž v archeologických nálezech je málo známá a pokud se v nich vyskytla, omezuje se především na území východní Evropy. Jak dokazují nálezy zuhelnatělých nažek v archeologických výkopech (Jelagin 1959), objevila se pohanka obecná nejdříve na území Sovětského svazu. Nejstarší nález kladený na počátek doby železné pochází od Jelabugy a ze 6.—7. st. př. n. l. od Něprova. Zhruba stejné starý nález skytskosarmatské nádobky se semeny pohanky od Azova rovněž ukazuje na její brzký příchod do východní Evropy. Sarmati pěstovali na vývoz především pšenici (do Recka) a pro sebe používali proso, pohanku a konopí. Pěstování pohanky přetrvávalo v těchto oblastech až do středověku, pravidelně se vyskytuje v mohylách Severjanů a Poljanů z 10.—12. stol. Ze 12. stol. je známá od Charkova, z 10.—12. stol. z hradíště Bělaja Věža, z 11.—13. stol. z hradíště Doněckoje, z Grodna na Němenu a z Litvy (Levaševa 1956); z 15. stol. je známá z Novgorodu (Kirjanov 1959). Ze sousedního Polska se uvádí pohanka z ná-

měli na stravu (v originále záznamů jest uváděná jako „Heidenkasch“). S přihlédnutím k našemu nálezu můžeme u Starého Jičina mluvit o velmi staré tradici pohankové kaše.

Archeologické nálezy i písemné prameny dokazují, že ve středověku byla pohanka obecná na Moravě dobře známá. Východní Morava je patrně v českých zemích oblastí s nejstarší minulostí pohanky, s největší pravděpodobností vlivem blízkého sousedství tehdejších Uher.

Jako požívatina se u nás téměř vůbec neuplatnila příbuzná pohanka tatarská (*Fagopyrum tataricum* (L.) Gärtn., *Polygonum tataricum* L.). Její původní vlastí je jižní Sibiř a střední Asie, kde se stala plevelnou příměsí v kulturách pohanky obecné. Pro svou větší odolnost však nahrazuje ve vysokých horách pohanku obecnou; tato se např. v Himalájích pěstuje ve výškách od 1200 do 3000 m, výše do 4500 m se pěstuje pohanka tatarská (Maurizio 1937). O zaplevelení porostů pohanky obecné rostlinami „tatarky“ na Valašsku se zmiňuje i Cedidla (o. c.). Na větších plochách jako monokultura se začala v Evropě pohanka tatarská pěstovat mnohem později, např. v bývalé Haliči (Maurizio o. c.). Nedošla však ani v našich zemích zvláštní obliby, neboť je méně chutnější než pohanka obecná a pěstuje se většinou jen na zelené krmení.

Poznámky:

- ¹⁾ Synonyma: *F. sagittatum* Gilib., *F. esculentum* Moench, *Polygonum fagopyrum* L.
- ²⁾ Výzkum provedl nedávno zesnulý archeolog dr. L. Jiřel.
- ³⁾ Ve školní kronice v Horní Lidči je o tom záznam pro léta 1834 a 1845 (Trávníček 1968).

Literatura:

- Buschan G. (1895): *Vorgeschichtliche Botanik*. — Breslau, 1—268.
- Cedidla J. (1951a): Pohanka. — *Naše Valašsko*, Brno, 14:169—170.
- Cedidla J. (1951b): Popis výroby kaše (krupek) z pohanky. Jídla z pohančené kaše. — *Naše Valašsko*, Brno 14:171.
- Cervinka K. J. (1894): Kašářství na Novojičínsku. — *Český lid*, Praha, 3:224—228.
- Dušek V. (1932): Kašářství v Hostašovicích. — *Kravařsko*, Nový Jičín a Příbor, 2:104 až 108.
- (V. F.) Fialová V. (1951): Pohančená kaše jídlem rytířským. — *Naše Valašsko*, Brno, 14: 171.
- Fojtík F. (1953): Od vesna do vesna. — *Valašsko*, Brno, 2:70—79.
- Hartyányi P. B., Nováki G., Patay A. (1968): *Növényi mag- és termésleletek magyarországon az újkőkortól a XVIII. századig*. — *Mag. mezőgazdasági múzeum közlöményei* 1967—1968, Budapest: 5—84.
- Hegi G., *Illustrierte Flora von Mitteleuropa*. Bd. III. — Wien.
- Chvatík F. (1951): Pohanka. — *Naše Valašsko*, Brno, 14:170.
- Jelagin N. I. (1959): K voprosu o proischoždenii grečich. — *Bot. žur.*, Moskva, 44:1177—1181.
- Kirjanov A. V. (1959): Istorija zemledělja novgorodskoj zemli X — XV vv. — *Trudy novgorodskoj archeologičeskoj ekspedicii* 2. — *Mat. isled. archeol. SSSR*, Moskva, 65:306—362.
- Klas M. (1959): K otázce vývoje a výnosu velkého pozemkového patrimoniu na hranici Moravy a Slovenska a jeho styků a vztahů se Slovenskem koncem 17. a v první polovině 18. století. — *Disertace*, Brno.
- Levaševa V. P. (1956): *Selskoe chozjajstvo. Očerki po istorii ruskoj derevni X — XIII vv.* — *Trudy gos. ist. muz.*, Moskva, 32:19—105.

Mathioli P. O. (Daniel Adam z Veleslavína edit.) (1596): *Herbář aneb bylinář*. — Praha.

- Maurizio A. (1937): *Die Geschichte unserer Pflanzennahrung*. — Berlin 1—480.
- Mikulénčák J. (1949): Huslenky — nová obec. — *Dolina Urgatina*, Velké Karlovice 3:45.
- Moravské Kravařsko. — *Příbor* 1898, 1—364.
- Nesázal V. (1951): O pohance. — *Naše Valašsko*, Brno, 14:170.
- Opravil E. (1961): Botanické nálezy z archeologického výzkumu středověku města Opavy, 1350—1500. — *Přírod. čas. slezský*, Opava, 22:361—366.
- Opravil E. (1963): Rostlinné nálezy z archeologického výzkumu Opavy prováděného v roce 1961. — *Čas. Slezs. muz.*, Opava, Ser. B 12:18—29.
- Opravil E. (1965): Rostlinné nálezy z archeologického výzkumu středověké Opavy prováděného v roce 1962. — *Čas. Slezs. muz.*, Opava, Ser. A 14:77—83.
- Opravil E. (1968): Rostlinné nálezy středověké Opavy z archeologického výzkumu prováděného v roce 1963. — *Čas. Slezs. muz.*, Opava, Ser. A 17:45—48.
- Opravil E. (1969a): Rostlinné nálezy z archeologického výzkumu středověké Opavy prováděného v roce 1957. — *Čas. Slezs. muz.*, Opava, Ser. A 18:175—182.
- Opravil E. (1969b): Synantropní rostliny dvou středověkých objektů ze SZ Čech. — *Preslia*, Praha, 41:248—257.
- Opravil E. (1974a): Archeobotanické nálezy z městského jádra Uh. Brodu. — *In litt.*
- Opravil E. (1974b): Zajímavý nálezy rostlinných pochutin a drog z poč. 17. stol. z Uherského Brodu. — *Český lid*, in litt.
- Srott A. (1946/47): Jak karlovjané stavěli chalupu. — *Dolina Urgatina*, Velké Karlovice, 1:14—16.
- Štefl J. (1951): Pohanka — zdroj rutinu. — *Naše Valašsko*, Brno, 14:172—174.
- Štika J. (1971): Lidová strana na Valašsku v první polovině 19. století. — *Vlastivědný věstník mor.*, Brno, 23:44—49.
- Trávníček J. (1968): Život Lidčanů před 140 lety ve světle testamentů a pozůstalostních inventářů. — *Valašsko*, Vsetín, 12:30—39.
- Václavík A. (1930): *Luhačovské Zálesí*. — Luhačovice, 1—673.
- Wasylikowa K. (1958): *Szczatki roślinne ze średniowiecznego zabytku Krakowa*. — *Monographiae bot.*, Warszawa, 7:135—146.

NOVÝ HROMADNÝ NÁLEZ BRONZOVÝCH PŘEDMĚTŮ ZE ŠTRAMBERKA

Emanuel Grepl

Při rekonstrukci rodinného domku č. p. 150 ve Stramberku v trati „Hroničky“ našel dne 21. 8. 1973 Bohuslav Olejník nové depo bronzových předmětů. Ležely v hloubce 30 cm pod úrovní nynějšího terénu, v silně korozivním prostředí, jež způsobilo, že předměty byly patinovány divokou patinou, jen místy se udržela patina ušlechtilá. Tento již šestý bronzový poklad ze Stramberka obsahuje:

1. bronzový nezdobený náramek z vnitřní strany zploštělý, s rozevřenými konci, o $\varnothing$ 10 x 5 mm, váha 48 g (obr. č. 1);
2. bronzový nezdobený náramek z vnitřní strany zploštělý, s konci těsně u sebe, o $\varnothing$ 9 x 4 mm, váha 42,5 g (obr. č. 2);
3. nezdobený bronzový prsten z hladkého drátu o $\varnothing$ 1 mm, se čtyřmi závit, váha 2 g, $\varnothing$ prstenu 20 mm;
4. zlomek nezdobeného prstenu s jedním závit, o $\varnothing$ drátu 1 mm, váha 1 g, $\varnothing$ prstenu 18 mm;

5. tordovaný nákrčník se zlomem oka na jedné straně, druhá strana nákrčníku je mírně zdvižená, d. nákrčníku 153 mm, $\varnothing$ drátu 1 mm, váha 45 g (obr. č. 3);

6. jehlice s válcovitou hlavicí s vrchlíkem a zdobeným krčkem o $\varnothing$ drátu 4 mm. Hlavice jehlice je zdobená po obvodu třemi vodorovnými rýhami, hrany hlavičky jsou zdobeny šikmými vrypy. Krček jehlice je zdoben třemi plochami se stromečkovitým motivem a prostor mezi nimi je zdoben vodorovnými rýhami (třikrát se opakující), váha jehlice je 23 g (obr. č. 4).

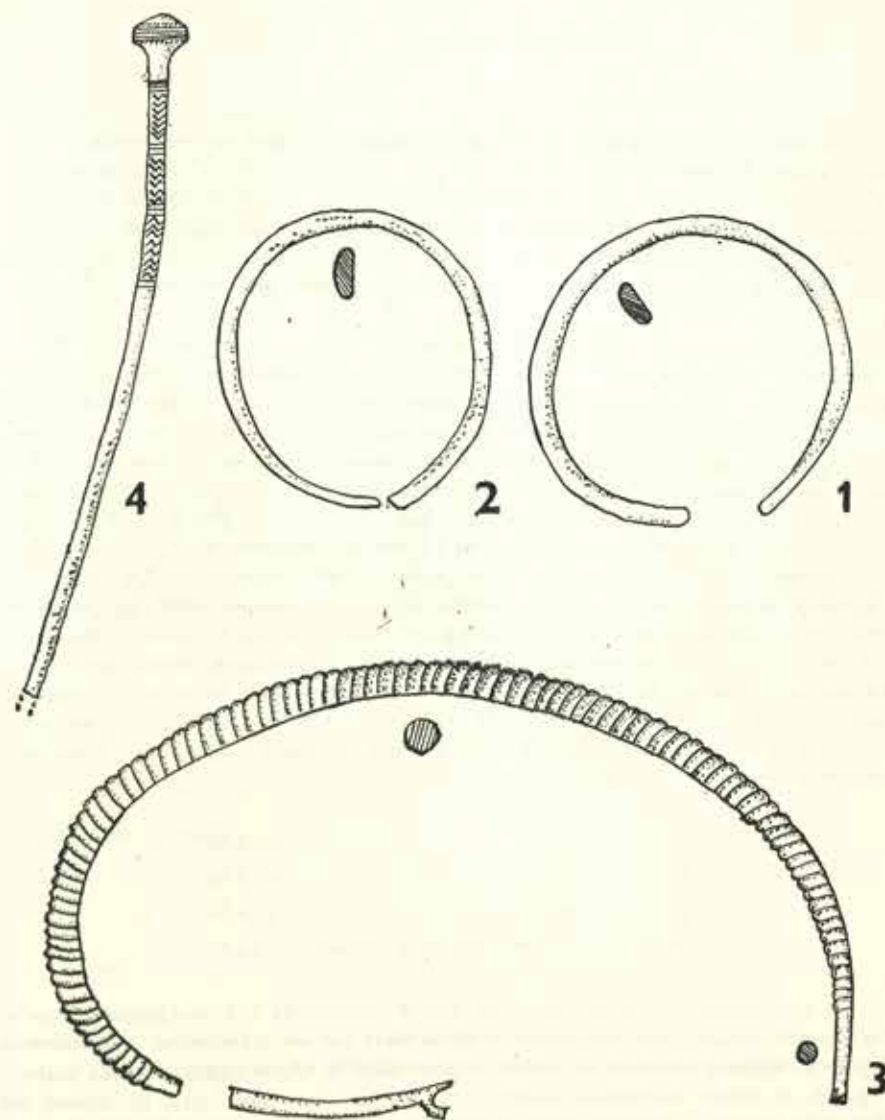
Stručně zhodnocení nálezu.

Hladké nezdobené bronzové náramky se zploštělými vnitřky nelze použít pro chronologické závěry stejně jako oba prsteny z hladkého drátu, jsou průběžnými typy. Jehlice s válcovitou hlavicí s vrchlíkem má analogie z pohřebiště slezské kultury (Moravská Huzová a Krumsín) (VI. Podborský 1970, 27, 128). Tordovaný nákrčník s očkem je ve štramberském materiálu ojedinělý. V českých depotech horizontu Jenišovice bývají tordované nákrčníky s očky. Ve štramberských depotech z roku 1927 a 1956 se vyskytují nákrčníky s háčky na zapínání, patřící do II. stupně slezskoplátnické kultury, který je současný s V. Monteliovou periodou (HB1) (L. Jisl 1967, 30). Nověji je však tato V. perioda současná až se stupněm HB2-3. Tordovaný nákrčník se zachovaným očkem je na Moravě paralelní s koncem doby bronzové a je možno jej klást rovněž do stupně HB1 i přes rozdílnost synchronizace s V. Monteliovou periodou.

Nový depot ze Stramberka je možno přiřadit k již známým štramberským pokladům z roku 1927, 1943/44 a 1956. Nový poklad je zároveň prvním pokladem nalezeným mimo areál lužického a slezského hradiště Kotouče.

Literatura.

- Jisl L. 1967, Hromadné nálezy bronzových předmětů na Kotouči u Stramberka, ČSM XVI, 14—36, Opava.
Podborský VI. 1970, Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit, Spisy Univerzity J. E. Purkyně v Brně, Filosofická fakulta č. 142, 1—237, Brno.

Bronzový poklad ze Stramberka, nalezený roku 1973.

LEDOVCOVÉ ULOŽENINY U LIBHOŠTĚ

Zdeněk Gába — Antonín Kahánek

Uložení severoevropského pevninského zalednění, které ve čtvrtohorách dvakrát zasáhlo i k nám, nacházíme také na území okresu Nový Jičín. Zásah ledovce do Moravské brány byl vůbec jeho nejjižnějším zásahem ve střední Evropě, a proto studium jeho pozůstatků v této oblasti je z hlediska kvartérní geologie velmi zajímavé. Při svém výzkumu jsme se zaměřili na odkryv, který je situován těsně při okraji někdejšího zalednění (podle dosavadních poznatků nejvýše několik km od čáry největšího rozsahu ledovce).

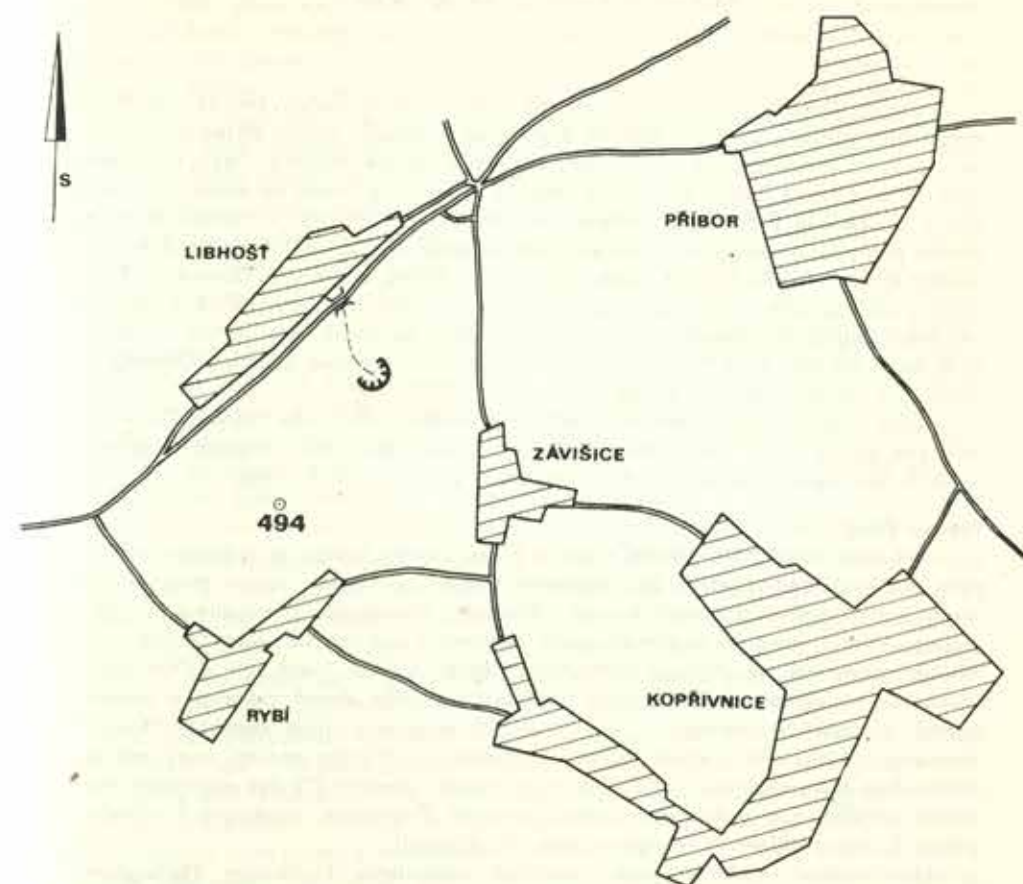
Je to štěrkopískovna JZD Libhošť, otevřená při bezejmenném potůčku asi 400 m východně od obce (viz náčrt). Pískovna je stěnová a částečně zahluobená, nejvyšší výška stěny činí 12 m. Jsou v ní odkryty zvrstvené písčité a štěrkové uloženiny ledovcářičního (glacifluviálního) a ledovcojezerního (glacilakustrinního) původu. Podloží těchto uloženin není v odkryvu zastíženo, jejich skutečná mocnost je tedy určitě větší než 12 m. Uložení patří předposlednímu (sálskému) zalednění, které k nám zasáhlo zhruba před 200 000 lety. Povrch terénu v okolí pískovny se pohybuje kolem 300 m n. m. Orograficky náleží studovaná lokalita k Příborské pahorkatině.

Zajímala nás zejména otázka, jaké procento ze štěrkových valounů, které se v pískovně nacházejí, tvoří nesporně severské souvky, t. j. kameny, které byly ledovcem přisunuty ze Skandinávie, Finska, případně z polského území. V severním Německu a v Polsku jsou prakticky všechny štěrkové částice v ledovcových uloženinách severské souvky. U nás, při okraji zalednění, vždy převládají domácí horniny, tak např. na Jesenicku tvoří nesporně severské souvky průměrně jen 10 % všech valounů. Výsledky rozboru 279 valounů z pískovny u Libhoště byly poněkud překvapující. Jsou procentuálně vyjádřeny v následující tabulce:

Severské souvky	1,4 %
Křemen	27,5 %
Domácí horniny	67,6 %
Neurčitelné a nezařaditelné valouny	3,5 %

Ze čtyř severských souvků ve vzorku byly 2 růžové žuly a 2 narůžovělé pískovce. Z domácích hornin zcela převládaly křídové pískovce, mnohem méně bylo rohovců a jílovců. Valouny křemene (převážně mléčně bílé) je třeba podle výsledků rozborů v jiných oblastech považovat převážně za domácí, jen malá část by mohla být severského původu. Z hornin, které není možno podle původu přesněji zařadit, jsme zjistili rohovce, bulžníky a železité konkrce. Celkový výsledek analýzy lze tedy uzavřít tak, že jen nepatrné procento štěrkových částic na lokalitě tvoří severské souvky a že zcela převládají domácí horniny, které vycházejí na povrch v okolí.

Tim však není řečeno, že při sběru by se zde severské souvky nacházely vzácně. Vzhledem k hojnosti štěrků v pískovně lze tu sbírat ve velkém množství nejen pazourky, ale i četné typické souvky vyvěřelých hornin. Zjistili jsme zde horniny, pocházející

Náčrt topografické situace pískovny.

ze Švédska a z Baltského moře i z polského Dolního Slezska. Zvláštností je jeden nalezený úlomek zkřemenělého dřeva, o jehož původu se není zatím možno přesněji vyjádřit.

Bude zajímavé připomenout, že na námi popisované lokalitě sbíral v prvních letech tohoto století P. J. Slaviček, tehdejší farář v Libhošti. Z bezprostředního okolí Libhoště sebral více než 2500 zkamenělin z pazourků a rohovců, což je zcela mimořádné množství, svědčící o neobyčejně pilné sběratelské činnosti. Roku 1904 je na tehdejší dobu velmi správně popsal jako převážně severský materiál, přisunutý ledovcem. Bylo by záslužné zjistit, zda se někde dosud nacházejí alespoň zbytky jedinečné Slavičkovy sbírky.

KVĚTENA PŘI HORNÍM TOKU ŘEKY ODRY

Bohumil Šula — Josef Duda

Květena Oderských vrchů je poměrně málo známa, neboť značně rozsáhlá oblast byla zvláště v dřívějších dobách dopravními prostředky špatně přístupná a zase při dnešních komunikačních možnostech je výzkum časově náročný. Jiným důvodem bylo, že toto území (stejně jako Nizký Jeseník) je relativně chudé na vzácnější druhy rostlin a nelákalo k průzkumu květeny jako jiné oblasti Moravy. V dřívějších letech uveřejnili poznámky ke květeně Oderských vrchů J. Hruby, H. Laus, J. Oborny, J. Podpěra a zejména pak J. Otruba, i když v řadě svých prací píše jen obecně o výskytu některých druhů. V posledních letech zpracovávají soustavně tuto oblast J. Duda a B. Šula; na širší okolí Oder se zaměřila také M. Sedláčková a okrajů Oderských vrchů se v některých pracích dotýká V. Pospíšil.

Tento příspěvek se zabývá vegetací podél horního toku řeky Odry, zhruba od pramene až po město Odrý, včetně některých přítoků řeky Odry. Průzkum v těchto úsecích Oderských vrchů byl prováděn intenzivně v letech 1964 až 1968.

Pramen Odry,

nad nímž stával dříve dřevěný altánek, blízko vesnice Kozlov, je obklopen smrkovými lesy s chudou vegetací. Na otevřených místech, pasekách rostou zcela běžné druhy, kterým dominuje metlice trsnatá i křivolaká (*Deschampsia caespitosa*, *D. flexuosa*) spolu se starčkem hojným (*Senecio nemorensis* ssp. *fuchsii*); jinde, avšak i na vlhčích stanovištích, se objevuje smilka tuhá (*Nardus stricta*), která není v Oderských vrších tak hojná, jak by bylo možno předpokládat, dále plavuň vidlačka a plavuň pučivá (*Lycopodium clavatum*, *L. annotinum*) a porůznu i sítina kostrbatá (*Juncus squarrosus*), která patří v dané oblasti k výraznějším rostlinným prvkům, místy mokřýš střídavolistý (*Chrysosplenium alternifolium*) a vstavač plamatý (*Orchis maculata*). Na lesních okrajích a u cesty roste věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*) a některé ostřice (*Carex pilulifera*, *C. montana*, řídce i *C. digitata*).

Lesní mokřiny, rozlohou malé, zarůstají rašeliníkem kostrbatým (*Sphagnum squarrosum*), statným (*S. robustum*) a člunkolistým (*S. palustre*) spolu s ostřicí zaječí (*Carex leporina*) a hvězdičkovitou (*C. stellulata*). Poměrně hojným druhem v okolním lese je papratka samice (*Athyrium filix-femina*), kapraď rakouská ostnitá (*Dryopteris austriaca* ssp. *spinulosa*), méně též bukovinec kapraďovitý (*Phegopteris dryopteris*).

Rašelinné louky

Někde zachovalé, ale povětšinou již degradované, jsou častým jevem v povodí horního toku Odry. Pěkná společenstva byla zaznamenána např. nedaleko silniční křižovatky u Nové Vsi n. O. Ráz zde udává ostřice zobánkatá (*Carex rostrata*), z mechorostů je častý rašeliník křivolistý (*Sphagnum recurvum*), dále vlasolistec vlhkomilný (*Tomenthypnum nitens*), klamonožka bahenní (*Aulacomnium palustre*), drabík stromkovitý (*Climacium dendroides*), károvka hrotitá (*Calliergonella cuspidata*) a vlahovka prameništěvní (*Philonotis fontana*); kromě ostřice zobánkové jsou přítomny ještě ostřice prosová (*Carex panicea*), hvězdičkovitá (*C. stellulata*), obyčejná (*C. vulgaris*) a rusá (*C. flava*), z jiných rostlin suchopýr širolistý (*Eriophorum latifolium*), kozlík dvoudomý (*Valeriana dioica*), škarda bahenní (*Crepis paludosa*), violka bahenní (*Viola palustris*), vstavač širolistý (*Orchis latifolia*), svízel slatinný (*Galium uliginosum*) aj.

Rašelinná společenstva jsou vyvinuta také mezi Údolnou a Olejovicemi. Charakteristickým prvkem je opět ostřice zobánková (*Carex rostrata*). Mechorosty jsou za-

stoupeny rašeliníkem křivolistým (*Sphagnum recurvum*) a člunkolistým (*S. palustre*) a ploníkem obecným (*Polytrichum commune*).

Dalšími průvodními druhy jsou ostřice prosová (*Carex panicea*), hvězdičkovitá (*C. stellulata*) a obyčejná (*C. vulgaris*); spolu s nimi škarda bahenní (*Crepis paludosa*), kozlík dvoudomý (*Valeriana dioica*), violka bahenní (*Viola palustris*), svízel slatinný (*Galium uliginosum*), štirovník bažinný (*Lotus uliginosus*), suchopýr úzkolistý (*Eriophorum angustifolium*) i širolistý (*E. latifolium*), rdesno hadí kořen (*Polygonum bistorta*), šišák vroubkovaný (*Scutellaria galericulata*), vrba plazivá pravá i rozmarýnolistá (*Salix repens* ssp. *repens*, *S. r. ssp. rosmarinifolia*).

Poněkud odlišné rašelinné loučky jsou v prameništích mezi Starými a Novými Oldřůvkami: převládá zde ostřice obyčejná (*Carex vulgaris*) a spolu s ní ostřice šedavá (*C. canescens*) a prosová (*C. panicea*), z mechorostů je zde rašeliník jednostranný (*Sphagnum subsecundum*), dále pak sítina klubkatá a nitkovitá (*Juncus conglomeratus*, *J. filiformis*) — první druh sítiny je v celé oblasti obecným prvkem, kdežto sítina nitkovitá patří k význačnějším druhům Oderských vrchů. Takovým prvkem je i sítina kostrbatá (*Juncus squarrosus*), violka bahenní (*Viola palustris*) a všivec lesní (*Pedicularis silvatica*), které byly zaznamenány opodál uvedeného společenstva rašelinné loučky; kromě těchto druhů stojí za zmínku ještě smilka tuhá (*Nardus stricta*), bezkolenec modrý (*Molinia coerulea*), dále pak zase svízel slatinný (*Galium uliginosum*), šišák vroubkovaný (*Scutellaria galericulata*) a další. Ve stojaté vodě mokřiny prameniště roste žabník jitrocelovitý (*Alisma plantago-aquatica*).

Podobné rašelinné útvary se vyskytují v údolí od Velkostřelenského mlýna k místu U bělidel a v lese (Brand) u Velké Střelné. Většinou se na obou lokalitách opakují již uvedené druhy. Tak v údolí od Velkostřelenského mlýna to jsou: ostřice zobánkatá, prosová, obyčejná, rusá (*Carex rostrata*, *C. panicea*, *C. vulgaris*, *C. flava*), suchopýr širolistý (*Eriophorum latifolium*), svízel slatinný (*Galium uliginosum*), violka bahenní (*Viola palustris*), kozlík dvoudomý (*Valeriana dioica*), vstavač širolistý (*Orchis latifolia*), šišák vroubkovaný (*Scutellaria galericulata*) aj., také druhy obvyklé na loukách a okrajích vod — třeslice prostřední (*Briza media*), medyněk měkký (*Holcus mollis*), přeslička lesní (*Equisetum silvaticum*), vrbina obyčejná (*Lysimachia vulgaris*), tužebník jilmový (*Filipendula ulmaria* ssp. *pentapetala*). Uvedené druhy přesličky, vrbiny a tužebníku patří vůbec k nejobecnějším prvkům květeny Oderských vrchů. Z mechorostů zde rostou: vlasolistec vlhkomilný (*Tomenthypnum nitens*), rašeliník křivolistý (*Sphagnum recurvum*), měřík Seligerův (*Mnium seligeri*) apod.

V obdobném společenstvu situovaném něco málo níže se vyskytuje bařinatka obrovská (*Calliergon giganteum*), porostnice mnohotvárná (*Marchantia polymorpha*), z květin vrbovka bahenní (*Epilobium palustre*), sítina článkovaná (*Juncus articulatus*) a na okraji pěkné trsy ostřice trsnatá (*Carex caespitosa*).

Ostatní louky

Údolní louky podél toku Odry jsou z velké části využívány pro pastvu dobytka a jejich vegetace je tedy druhově velmi chudá; ostatní louky mají charakter luk polokulturních, které jsou koseny a místy i přihnojovány. Zajímavější druhy rostlin lze proto nalézt hlavně při okrajích luk a lesů. Zhruba téhož rázu jsou i louky v bočních údolích a svahové loučky pasekové, ve kterých na výslunných polohách rostou ojediněle také teplomilnější druhy.

Zbytky kyselých údolních luk mezi Starými a Novými Oldřůvkami hostí ostřice štíhlou (*Carex gracilis*), prosovou (*C. panicea*) a zaječí (*C. leporina*), bezkolenec modrý (*Molinia coerulea*), suchopýr úzkolistý (*Eriophorum angustifolium*), tužebník jilmový (*Filipendula ulmaria* ssp. *pentapetala*), šťovík tupolistý a kyselý (*Rumex obtusifolius*, *R. acetosa*), rdesno hadí kořen (*Polygonum bistorta*), vstavač širolistý (*Orchis*

latifolia), mátu vodní (*Mentha aquatica*) aj. S podobným typem na květeny chudých mokřadních luk se setkáváme i v jiných úsecích sledovaného území.

V olšině a na loukách u Odry poblíž Velkostřelenského mlýna roste úpolín evropský (*Trollius europaeus*); je to jedna z mála lokalit tohoto druhu v Oderských vrších vůbec. K ještě vzácnějším nálezům patří lilie cibulkonosná (*Lilium bulbiferum*), která ve dvou exemplářích roste na svahu v údolí od Velkostřelenského mlýna ve směru k místu zvanému U bělidla. V údolí od Vojnovic k Údolné je na severozápadních svazích hojný orlíček planý (*Aquilegia vulgaris*), spolu s ním pak na okraji lesa růže převislá (*Rosa pendulina*), zimolez pýřitý (*Lonicera xylosteum*), kokořík mnohokvětý (*Polygonatum multiflorum*), ostřice měkkoostenná sblížená (*Carex muricata* ssp. *contigua*). Orlíček (*Aquilegia vulgaris*) je vzácným prvkem v Oderských vrších; kromě uvedených lokalit roste v našem území ještě v údolí Něčinského potoka a v údolí Valchy ve směru ke Klokočovu.

V údolí Olejovic k Údolné najdeme kamzičnick rakouský (*Doronicum austriacum*), kuklík potoční (*Geum rivale*), biku ladní mnohokvětou (*Luzula campestris* ssp. *multiflora*). V údolí od Dobešova k Odrám roste zvonečník klasnatý (*Phyteuma spicatum*), kdežto zvonečník hlavatý (*Phyteuma orbiculare*) byl zjištěn jen v údolí Něčinského potoka.

Ve společenstvu bezkolence modrého (*Molinia coerulea*) v údolí Odry k Novoldřůvskému mlýnu roste vrba plazivá (*Salix repens*), rdesno hadí kořen (*Polygonum bistorta*), ostřice prosová i obyčejná (*Carex panicea*, *C. vulgaris*), mochna nátržník (*Potentilla tormentilla*) aj. V sousedství se vyskytuje pak udatná lesní (*Aruncus vulgaris*), řeřišnice křivoloká (*Cardamine flexuosa*) a růže převislá (*Rosa pendulina*).

V údolí potoka Hádku — od řeky Odry k Rudoltovicím — na svahových loukách udává ráz krabilice chlupatá (*Chaerophyllum hirsutum*) spolu s psárkou luční (*Alopecurus pratensis*), třezalkou tečkovanou (*Hypericum perforatum*) a smolníčkou obyčejnou (*Viscaria vulgaris*); dále zde byly zjištěny vemeník dvoulistý (*Platanthera bifolia*), strmobýl lysý (*Turritis glabra*), jetel horský (*Trifolium montanum*), ojediněle kozlík lékařský bezový (*Valeriana officinalis* ssp. *sambucifolia*).

Okraje lesů a pobřežních křovinných porostů,

kde se neprojevuje vliv pastvy nebo jiné zásahy, jsou stanovištěm řady více či méně význačných druhů. Jsou to zejména horské prvky, např. růže převislá (*Rosa pendulina*) — poblíž ústí Něčinského potoka do řeky Odry, u Spálovského mlýna (častější na pravém břehu), u Skály P. Marie, naproti Staroldřůvskému mlýnu, na pravém břehu Odry u Jakubčovic n. O. a v údolí Něčinského potoka; udatná lesní — (*Aruncus vulgaris*) — na pravém břehu Odry u Jakubčovic n. O.; věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*) — u ústí Něčinského potoka, nad Spálovským mlýnem; kokořík přeslenitý (*Polygonatum verticillatum*) — na okraji lesa směřujícího k Velké Střelné.

Z dalších zajímavějších druhů rostlin těchto útvarů je to konopáč sadec (*Eupatorium cannabinum*) při údolí ke Spálovu a na svazích k Odře u Jakubčovic n. O., ojediněle oman hnídák (*Inula conyza*) na svazích směřujících k Odře u Jakubčovic n. O., čičorka pestrá (*Coronilla varia*) v postranním údolí mezi Loučkami a Českou Vsí, svida krvavá (*Cornus sanguinea*) v údolí Něčinského potoka, silenka níci (*Silene nutans*) na levém břehu Odry mezi Starými a Novými Oldřůvkami, kde rostou ještě chebdi (*Sambucus ebulus*), rmen barvířský (*Anthemis tinctoria*) a strdivka níci (*Melica nutans*).

V pobřežních křovinách Odry, podél železniční trati, najdeme u Heřmáněk chmel otáčivý (*Humulus lupulus*), silenku nadmutou (*Silene cucubalus*), vrbku bahenní (*Chamaenerium palustre*), vrbku bahenní (*Epilobium palustre*), trnku (*Prunus spinosa*), která roste ještě na svahu pod Klokočovem a v údolí Čermenského mlýna proti toku Budišovky.

Lokalita pod Klokočovem je zajímavá ještě hojným výskytem řebríčku bertrámu (*Achillea ptarmica*), violky bahenní (*Viola palustris*) a spolu s trnkou zde roste na sušším místě hloh ostronný (*Crataegus oxyacantha*), dobromysl obecná (*Origanum vulgare*), strmobýl lysý (*Turritis glabra*), zeměžluč okolikatá (*Centaurium umbellatum*), starček přímětník (*Senecio jacobaea*). Na okraji lesa mezi Staroldřůvským mlýnem a silnicí, spojující Rudoltovice s Podlesím, se vyskytuje plavuň pučivá (*Lycopodium annotinum*).

Při železniční trati u Heřmáněk roste hojně na devastovaných plochách mochna pětistek (*Potentilla reptans*) a hlediček menší (*Chaenorhinum minus*). Ze zajímavých druhů (třebaže jde s největší pravděpodobností o zplanělý výskyt) je třeba ještě uvést podražec křovištní (*Aristolochia clematitis*), rostoucí v plotě poblíž koupaliště v Odrách.

Lesy

Většinou kulturní smrkové lesy jsou místy střídány smíšenými porosty a jen ojediněle lesem listnatým. Květena smrčin je zde obvyklého rázu, např. u Vojnovic jsou v křovinatém patru smrkového lesa zastoupeny i mnohé jiné druhy dřevin: jeřáb, buk, klen, bez černý; z bylin naznačuje přítomnost mařinky vonné (*Asperula odorata*), bažanky vytrvalé (*Mercurialis perennis*) a dalších některých druhů, že původním lesem porostem byl ještě v historických dobách les smíšený. V horní části této lokality je hojná plavuň vidlačka (*Lycopodium clavatum*), dále pak zimolez černý (*Lonicera nigra*), hrstička prostřední (*Pirola media*), lýkovec obecný (*Daphne mezereum*) a na okraji lesa udatná lesní (*Aruncus vulgaris*), věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*), vemeník dvoulistý (*Platanthera bifolia*) a zdůraznění zasluhuje přítomnost pcháče bělohlavého (*Cirsium eriophorum*).

V levobřežním údolí od Vojnovic k Údolné rostou ve smíšeném lese (buk, smrk): mařinka vonná (*Asperula odorata*), bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), pryšec sladký (*Euphorbia dulcis*), lýkovec obecný (*Daphne mezereum*), vrani oko čtyřlísté (*Paris quadrifolia*), samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), šťavel kyselý (*Oxalis acetosella*), bukovinec kapradovitý (*Phegopteris dryopteris*) a při okraji bezkolence modrého (*Molinia coerulea*) a mečík střežovitý (*Gladiolus imbricatus*), dále na výslunném místě opět pcháč bělohlavý (*Cirsium eriophorum*) a strmobýl lysý (*Turritis grabra*).

V lesích mezi Starými a Novými Oldřůvkami — kromě běžných druhů, jako jsou bika chlupatá (*Luzula pilosa*), vrani oko čtyřlísté (*Paris quadrifolia*), čistec lesní (*Stachys silvatica*), papratka samice (*Athyrium filix-femina*), kaprad samec (*Dryopteris filix-mas*), vrbina hájní (*Lysimachia nemorum*) a další — stojí za zmínku výskyt ostřice prstnaté (*Carex digitata*), která v naší oblasti není nijak častá.

V údolí potoka Hádku, k Rudoltovicím ve smíšeném lese (buk a smrk), je v podrostu lýkovec obecný (*Daphne mezereum*), pryšec sladký (*Euphorbia dulcis*), plicník lékařský tmavý (*Pulmonaria officinalis* ssp. *obscura*), strdivka níci (*Melica nutans*), samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), zimolez černý (*Lonicera nigra*), bukovinec kapradovitý (*Phegopteris dryopteris*), plavuň vidlačka (*Lycopodium clavatum*), kruštík široolistý (*Epipactis latifolia*), hlístník hnězdák (*Neottia nidus avis*); na pravém břehu potoka Hádku je statný buk ve stáří nejméně 150 let dokladem rázu porostu v dřívějších dobách.

Podobné poměry vegetační v lesním porostu jsou s větší či menší odchylkou v bočním údolí mezi Loučkami a Českou Vsí: žindava evropská (*Sanicula europaea*), vrbina hájní (*Lysimachia nemorum*), samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), zimolez černý (*Lonicera nigra*), kokořík mnohokvětý (*Polygonatum multiflorum*). V horní části údolí patří k význačnějším druhům rozrazil horský (*Veronica montana*), kapradina laločnatá (*Polystichum lobatum*), ječmenka evropská (*Cuviera europaea*).

Lesní porost v části údolí při silnici do Jakubčovic n. O. tvoří buk, klen, jedle, smrk a jasan a v podrostu se vyskytující kyčelnice devítilistá i cibulkonosná (*Dentaria ennephylos*, *D. bulbifera*), kopytník evropský (*Asarum europaeum*), strdivka níci (*Melica nutans*), meruzalka srstka (*Ribes grossularia*) aj.; na protilehlé straně silnice a podél údolí je v podrostu přítomna také strdivka jednokvětá (*Melica uniflora*), židava evropská (*Sanicula europaea*), okrotice dlouholistá (*Cephalanthera longifolia*), čistec alpský (*Stachys alpina*), kapradina laločnatá (*Polystichum lobatum*), pryšec mandloňovitý (*Euphorbia amygdaloides*), kostřava obrovská (*Festuca gigantea*). Na jiném místě, v údolí od Jakubčovic n. O. k řece Odře je na svahu lesní porost tvořen bukem, habrem, klenem, lipou a v něm roste opět okrotice dlouholistá (*Cephalanthera longifolia*), pryšec mandloňovitý (*Euphorbia amygdaloides*) a kapraď rakouská ostnitá (*Dryopteris austriaca* ssp. *spinulosa*).

Zajímavým hájovým útvarem je porost při údolí Valchy u Klokočůvku směrem ke Klokočovu: rostou zde obě strdivky, a to níci a jednokvětá (*Melica nutans*, *M. uniflora*), pryšec sladký (*Euphorbia dulcis*), kostřava obrovská (*Festuca gigantea*), jarmanka větší (*Astrantia major*), prvosenka vyšší (*Primula elatior*), ojediněle kapradina laločnatá (*Polystichum lobatum*), pšeničko rozkladité (*Milium effusum*), jaterník podléška (*Hepatica nobilis*), který je řídkým jevem v Oderských vrších.

Východně od Starodřívského mlýna na strmých svazích, kde jsou staré břídlíkové lomy a haldy, i menší skalky na povrchu terénu, se objevuje jedlobukový les; některé exempláře buků jsou starší než sto let. Rostou zde typické prvky bučin — mařinka vonná (*Asperula odorata*), bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), lecha jarní (*Lathyrus vernus*), kopytník evropský (*Asarum europaeum*), samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*) i meruzalka srstka (*Ribes grossularia*).

Skály

Skalni útvary jsou v Oderských vrších i v Nízkém Jeseníku poměrně vzácné. Vyskytují se zpravidla poblíž řek a potoků, na jejich březích apod. Na našem území jsou malé skalky podél levého břehu Odry u Údolné, kde je zajímavý výskyt několika druhů, jsou to: rmen barviřský (*Anthemis tinctoria*), mochna našedlá (*Potentilla canescens*), rozchodník veliký největší (*Sedum telephium* ssp. *maximum*), čistec alpský (*Stachys alpina*), kakost dlanitosečný (*Geranium dissectum*), svízel lesní (*Galium silvaticum*) a sleziník severní (*Asplenium septentrionale*).

Na skalách nad pramenem u Skály P. Marie jsou časté: měsíčnice vytrvalá (*Lunaria rediviva*), udatna lesní (*Aruncus vulgaris*), puchýřník křehký (*Cystopteris fragilis*), osladič obecný (*Polypodium vulgare*) a při úpatí skal zvonek okrouhlolistý (*Campanula rotundifolia*). Měsíčnice vytrvalá (*Lunaria rediviva*), udatna lesní (*Aruncus vulgaris*), porůznu vstavač širolistý (*Orchis latifolia*) jsou výraznějšími jevy v údolí Odry — až k silnici na Potštát.

Závěr

Třebaže není tedy horní Poodří, tj. oblast od pramene až k městu Odry, místem výskytu vzácných druhů rostlin, přece jenom i zde nacházíme porůznu a rozptýleně řadu geobotanicky významných druhů. Celkové zhodnocení květeny Oderských vrchů a Nízkého Jeseníku je však možno provést až po ukončení průzkumu celého území.

Doklady rostlin jsou uloženy ve sbírkách Vlastivědného ústavu v Olomouci a částečně ve Slezském muzeu v Opavě.

Literatura

- Duda J., Šula B. (1964): Rašelinné louky v pramenné oblasti řeky Odry. — *Časopis Slezského muzea, scientiae naturales*, 13:1—10, Opava.
Hruby J. (1914): Die Ostsudeten. Eine floristische Skizze — 1—136, Brünn.

Laus H. (1933): Die Vegetationsverhältnisse der Gegend um die Oderquelle.

— *Heimatblätter für die Olmützer Sprachinsel und das Odergebirge* 1.

Oborny J. (1876a): Zur Flora von Mähren. — *Verhandlungen naturforsch. Vereines*, 14: 67—68, Brünn.

— (1876b): Zur Flora von Mähren. — *Oesterreiche botanische Zeitschrift*, 26: 23—24, Wien.

Otruba J. (1925, 1926): Úvod ku květeně československého Slezska. — *Vlastivědný Sborník slezský* 1, 2: 35—50, 283—296, Opava.

— (1925): Čtvrtý příspěvek ku poznání květeny moravské. — *Sborník Klubu přírodovědeckého*, 7:38—43, Brno.

— (1931): Rostlinstvo a zvířena okolí libavského. — *Vlastivěda moravská*, 6—16, Brno.

— (1938a): Rozšíření *Festuca silvatica* Vill., kostřavy lesní v Jeseníku a Oderských horách. — *Časopis vlasteneckého spolku muzejního* 51: 170, Olomouc.

— (1938b): Zajímavé rostliny Oderských vrchů. — *Časopis vlasteneckého spolku muzejního*, 51: 171, Olomouc.

Podpěra J. (1921): Úvod ku květeně na československém Poodří. — *Sborník přírodovědecké společnosti*, 1:1—71, Mor. Ostrava.

Pospíšil V. (1964, 1965): Die mährische Pforte, eine pflanzengeographische Studie, I, II. — *Časopis Moravského muzea, scientiae naturales*, 49, 50:103—190, 129—170, Brno.

Sedláčková M. (1969): Zajímavé botanické nálezy z jihovýchodních svahů Oderských vrchů v povodí Odry. — *Časopis Slezského muzea, scientiae naturales*, 18: 81—96, Opava.

K CHARAKTERISTICE BUKOVÝCH LESŮ CHRÁNĚNÉ KRAJINNÉ OBLASTI BESKYD V OKRESE NOVÝ JIČÍN

Marie Sedláčková

Vliv člověka na přírodní prostředí se v období technicky vyspělé společnosti neustále stupňuje. Záměrně uskutečňované zásahy do kulturní krajiny s cílem racionálního využívání zemědělství a lesnictví, rozvinutá výstavba sídlišť, průmyslová zástavba a komunikace převyšují vliv přirozených ekologických činitelů. Násilné a neuvážené zásahy přinášejí s sebou porušení zákonitých vztahů mezi živou a neživou přírodou — dochází k porušení biologické rovnováhy krajiny. Socialistická společnost řeší tento rozpor vědeckým plánováním na podkladě nových výzkumů, účelnou racionální a především důslednou ochranou přírody a přírodních zdrojů.

Zatímco v minulosti vývoje ochranných myšlenek a snah se soustředila pozornost na zachování významných, avšak v přírodním prostředí izolovaných objektů (chráněné druhy rostlin, solitery stromů, vzácní živočichové, pozoruhodné geologické tvory), začínají se v současných tendencích ochrany přírody uskutečňovat požadavky na ochranu rozsáhlejších územních celků (státní přírodní rezervace, chráněné lokality), případně území s geograficko-orografickou celistvostí, která dobře reprezentují přirozené hodnoty krajiny jako celku. Jako výsledek těchto nových progresivních ochranných tendencí vznikala postupně na území ČSSR chráněná území vyššího řádu,

jejichž posláním je ochrana všech hodnot krajiny, jejího vzhledu, typických znaků, přírodovědeckého bohatství i přírodních zdrojů, především však možnosti pro vytváření vyváženého životního prostředí.

K vyhlášeným chráněným krajinným oblastem na území ČSSR přibyla v roce 1973 nově vyhlášená krajinná oblast Beskydy, která byla zřízena výnosem ministerstva kultury ČSR a která svou rozlohou 1340 km² reprezentuje druhé největší chráněné území tohoto typu v ČSSR.

Hranice chráněné krajinné oblasti Beskydy (CHKOB) je dána přibližně orografickým vymezením pohoří Moravskoslezských Beskyd a na ně ve směru k jihu navazujících Vsetinských vrchů. K typickým znakům, charakterizujícím tuto oblast, patří především reliéfové utváření povrchu, hustá síť vodních toků s významnými rezervoáry vodních ploch, fyziognomie vegetačního krytu v návaznosti na převažující zalesnění, výskyt volně žijících živočichů, zřetelná převaha využívaného lesního fondu nad stávajícím zemědělským půdním fondem, urbanistická skladba sídlišť se zřetelem k architektonické zástavbě lidového rázu.

Administrativně se na celkové rozloze oblasti podílejí tři okresy Severomoravského kraje — Vsetín, Frýdek-Místek a Nový Jičín, z nichž na oba první jmenované připadají více než 3/4 zájmového území. Z okresu Nový Jičín je součástí CHKOB celé katastrální území (k. ú.) obce Trojanovice a jižní části k. ú. obcí Lichnov, Bordovice, Veřovice, Mořkov, Hodslavice, Hostašovice. Orograficky se jedná o severně exponované nejzápadnější výběžky tzv. Radhošských Beskyd a celé pásmo Veřovských hor. Území představují zaoblené hřbety a jejich přilehlé svahy, z nichž nejznámější jsou Noříčí, Okrouhlý, Zmrzlý vrch, Tanečnice, Pustevny, Radegast a Radhošť ze skupiny radhošské, dále Kyčera, Zadní Javorník, Velký Javorník, Kamenárka, Dlouhá, Krátká, kóta 769, Huštýn, Trojačka a kóta 627,2 ze skupiny Veřovských hor.

Převážná část vymezeného území CHKOB je zalesněna. Souvislé komplexy horského pásma západních Beskyd dotvářejí a zvyšují význam přírodovědeckých hodnot zejména na těch lokalitách, které zůstaly vlivem špatně přístupných komunikačních možností mimo dosah kulturních zásahů člověka. Jedná se především o vysoce hodnotné porosty stávajících státních přírodních rezervací Noříčí, Radhošť I, II a Trojačka, s dobře zachovalou ekologií stanovišť, která odpovídá z hlediska geobotanického přístupu a klasifikace lesních typů porostům přirozeného charakteru.

Fyziognomicky nejvýznačnější dřevinou zalesněných částí CHKOB na území okresu Nový Jičín je buk lesní (*Fagus sylvatica*). V souvislosti s vertikálním členěním vegetace a v těsné spojitosti s edafickými poměry jednotlivých stanovišť se buk lesní významně uplatňuje ve všech zastoupených vegetačních jednotkách tohoto území.

V nejnižším stupni pohoří spolu s javorem klenem (*Acer pseudoplatanus*), jasanem ztepilým (*Fraxinus excelsior*) a jilmem horním (*Ulmus glabra*) tvoří buk lesní dominantní složku stromového patra květnatých bučin. Vegetační jednotka květnatých bučin zaujímá podhorní zónu pohoří, rozšířenou nejvíce v oblasti Veřovských hor přibližně do 800 m n. m.; tato jednotka reprezentuje floristicky nejbohatší složení bučin s dobře vyvinutými jarními květnatými aspekty a je výrazně odlišná od ostatních typů bukových porostů. Keřové patro, pokud je zastoupeno, je zpravidla málo zapojené (do 30 %) a tvoří je převážně zmlazující dřeviny stromového patra. Vzácněji se vyskytují zimoléz černý (*Lonicera nigra*), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*), růže převislá (*Rosa pendulina*) a lípa srdčitá (*Tilia cordata*). Z celé řady typicky bučinných elementů bylinného patra se nejčastěji vyskytují mařinka vonná (*Galium odoratum*), bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), hluchavka pitulník (*Galeobdolon montanum*), samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), kyčelnice devítilistá (*Dentaria enneaphyllos*), kyčelnice cibulkonosná (*D. bulbifera*), kyčelnice žlaznatá (*D. glandulosa*), kapraď samec (*Dryopteris filix-mas*), starček hájní (*Senecio fuchsii*), věsenka nachová (*Prænanthes purpurea*), ječmenka evropská (*Cuviera europaea*), čistec lesní (*Stachys syl-*

Svahová horská bučina v chráněné krajinné oblasti Beskyd. Foto M. Hlavinka.

vatica), fialka lesní (*Viola reichenbachiana*), rozrazil horský (*Veronica montana*) a další.

V montánním stupni radhošské skupiny přibližně od 800 m n. m. vytváří buk lesní jakožto výrazně dominující dřevina porosty horských acidofilních bučin. Ve stromovém patře se též místy začíná uplatňovat smrk ztepilý (*Picea abies*), vzácně jedle bělokorá (*Abies alba*); keřové patro, které je vytvořeno mimořádně, je tvořeno výlučně z přítomných náletových dřevin.

Horské bučiny, tvořící převažující porosty vyšších horských poloh, se od květnatých bučin nižších poloh odlišují jednak přítomností některých horských elementů, ale především z hlediska floristického nápadnou uniformitou bylinného podrostu, který tvoří populace několika málo význačných druhů — třtina rákosovitá (*Calamagrostis arudinacea*), bika lesní (*Luzula sylvatica*), metlička křivolaká (*Deschampsia flexuosa*), kapraď osténkatá (*Dryopteris dilatata*), šňavel kyselý (*Oxalis acetosella*) a borůvka obecná (*Vaccinium myrtillus*). Z horských prvků jsou přítomny kokořík přeslenitý (*Polygonatum verticillatum*), mléčivec alpský (*Cicerbita alpina*), bukovinec osladičovitý (*Phegopteris connectilis*), čarovník alpský (*Circaea alpina*), hořec tolitový (*Gentiana asclepiadea*), velmi vzácně plavuň pučivá (*Lycopodium annotinum*), kapraď horská

(*Lastrea limbosperma*) a kamzičník rakouský (*Doronicum austriacum*). V menší míře se též vyskytují některé průvodní druhy květnatých bučin — věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*), starček hájní (*Senecio fuchsii*), kaprad' samec (*Dryopteris filix-mas*).

Pouze na několika stanovištích (Zadní Javorník, východní svahy Velkého Javorníku) byl sledován třetí typ bukových lesních formací, tzv. bikové bučiny. V souladu s půdními poměry, které jsou dány mimořádně chudým a výrazně kyselým substrátem, odpovídají tyto porosty degradačním fázím květnatých bučin. Vzhledem ke své vyšší submontánní poloze tvoří zde přechod k acidofilním horským bučinám. Stromové patro vytváří čistá kultura buku; v bylinném podrostě je podstatnou složkou druhová garnitura ve složení biky hájní (*Luzula albida*), biky chlupaté (*L. pilosa*), metličky křivolaké (*Deschampsia flexuosa*), provázené jestřábníkem lesním (*Hieracium murorum*), šfavelem kyselým (*Oxalis acetosella*), věsenkou nachovou (*Prenanthes purpurea*), pstročkem dvoulístým (*Maianthemum bifolium*).

Jako průvodní dřevina se buk lesní uplatňuje v zapojených porostech hluboce zaklesnutých údolí horských potoků a bystrin (Bystrý potok, Lomná, Radhošnice, Lubina, Jičinka, Zrzávka), kde mikrorelief charakterizují kamenité půdy budované na sutích flyšových hornin s prudkými spádovými poměry. Ve stromovém patře se významněji uplatňují výrazné suťové dřeviny — jako javor klen (*Acer pseudoplatanus*), jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*), vzácněji lípa srdčitá a širolistá (*Tilia cordata* a *T. platyphyllos*) a jilm horní (*Ulmus glabra*). Porosty začleněné do širokého okruhu tzv. suťových lesů vynikají bohatým floristickým složením v několika fázích květnatých aspektů, počínaje předjařím a konče pozdním létem. Z prvních jarních geofytů jsou to sněženka podsněžník (*Galanthus nivalis*), dyminvka dutá (*Corydalis cava*), dyminvka plná (*C. solida*), zápalice žlufochovitá (*Isopyrum thalictroides*), sasanka hájní (*Anemone nemorosa*), sasanka pryskyřníkovitá (*A. ranunculoides*), pižmovka mošusová (*Adoxa moschatellina*), křivatec žlutý (*Gagea lutea*). Z charakteristických jarních druhů jsou zastoupeny plícník lékařský (*Pulmonaria officinalis*), kopytník evropský (*Asarum europaeum*), fialka lesní (*Viola reichenbachiana*), popenec břečtanolistý (*Glechoma hederacea*). Ze skupiny nitrofilních druhů příznačně charakterizující tuto jednočku to jsou měsícnice vytrvalá (*Lunaria rediviva*), bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), kakost smrdutý (*Geranium robertianum*), kopřiva dvoudomá (*Urtica dioica*), hluchavka pitulník (*Galeobdolon montanum*). Význačnými prvky suťových lesů jsou kapradina laločnatá (*Polystichum aculeatum*) a místy masový výskyt udatny lesní (*Aruncus sylvestris*). Z botanicky významnějších druhů stojí za zmínku přítomnost lilie zlatohlavé (*Lilium martagon*), žlufochy orlíčkolisté (*Thalictrum aquilegifolium*), oměje šalomounku (*Aconitum napellus*), čarovníku pařížského (*Circaea lutetiana*), arónu plamátého (*Arum maculatum*), orlíčku planého (*Aquilegia vulgaris*), vstavače plamátého (*Orchis maculata*) aj.

Obecný charakter popisovaných formací bukových lesů odpovídá údajům geobotanického mapování na území CSSR z roku 1968 (textová část) a roku 1972 (kartografická část). Z podrobných podkladů terénního průzkumu v této části území budou zpracovány výsledky regionálního fytoecologického členění zastoupených formačních lesních typů.

Literatura:

- Dostál, J. (1958): Klíč k úplné květeně CSR. Ed. 2. — Praha.
 Mikyška, R. (1968): Geobotanická mapa CSSR. — 1. České země. — Vegetace CSSR A 2. — Praha.
 Rothmaler, W. a kol. (1973): Exkursionsflora für die Gebiete der DDR und der BRD (2). Gefäßpflanzen. — Berlin.
 Šimeček, V., Kuchař, S. (red.) (1972): Geobotanická mapa ČSSR — Ostrava, Strahovice, (kartografická část); Academia a Kartografie, Praha.

Vrcholový bukový porost Moravskoslezských Beskyd. Foto M. Hlavinka.

ZPRÁVY

**K výstavám sochařské tvorby
Karla Vašuta
v Novém Jičíně a ve Frenštátě p. R.**

Akademický sochař Karel Vašut je výraznou uměleckou osobností našeho kraje. Narodil se ve Frenštátě p. R., kde také žije a tvoří. Jeho díla se uplatňují na veřejných prostranstvích a přispívají tak k utváření našeho životního prostředí. Je tvůrcem památníku osvobození ve Frenštátě pod Radhoštěm a památníku osvobození v Kopřivnici, v současné době pracuje na památníku družby pro Nový Jičín, památníku dělnických revolučních bojů pro Studénku a památníku pro Bílovec. Již z tohoto výčtu je zřejmé, že výstavý jeho sochařské tvorby byly mimořádnou společenskou událostí. Výstava v Novém Jičíně byla zahájena ve velké výstavní síni Žerotínského zámku 8. května 1974, v předvečer oslav osvobození. Společenský význam tvorby Karla Vašuta zhodnotil ve svém zahajovacím projevu Jaromír Čerbák, tajemník OV KSČ v Novém Jičíně. Na vernisáži účinkovalo Novojičínské kvarteto, které svým vystoupením zdůraznilo její slavnostní atmosféru. Výstavu, soustředující vybrané práce od rané tvorby autora, vytvářené ještě před studii na Akademii výtvarných umění v Praze, až po společensky významnou tvorbu posledních let, připravil ve spolupráci s autorem a Domem kultury ve Frenštátě p. R. Vlastivědný ústav v Novém Jičíně. Její dominantou byly návrhy památníků, ale Vašutovo mistrovství prokázala i portrétní tvorba a návrhy i realizace četných medailí a plaket. K výstavě byl vydán katalog v rozsahu osmi stran a pro dokumentaci umělecké tvorby v regionu byl pořízen soupis dosavadní tvorby Karla Vašuta. Po ukončení v Novém Jičíně byla výstava převezena do Frenštátu p. R., kde byla instalována ve dvou výstavních sálích, a to v Domě kultury a v muzeu. Vernisáž ve Frenštátě p. R.

byla dne 23. června 1974 v Domě kultury. Výstava byla přístupná do 4. srpna 1974. Obě výstavy se těšily živému zájmu veřejnosti a našly publicitu i v naší televizi.

Otakar Zelenka

K 85. narozeninám Marie Parmové - Knězkové

Vzpomenu-li si na Frenštát, vždy se mi vybaví milá a usměvavá tvář akademické malířky Marie Parmové - Knězkové. Její osobnost i její tvorba jsou pro mne nedílnou součástí tohoto starobylého města ověšeného horami.

Marie Parmová - Knězková se narodila ve Frenštátě p. R. 4. září 1889 a zůstala tomuto městu pod Beskydami věrná. Prožila tu téměř celý svůj život. Dnes jsou již vzdálena léta mladého nadšení pro malířské umění, léta studii na Akademii výtvarných umění v Praze, léta bouřliváctví i mladých lásek. Přešla i léta zralé a moudře soustředěné práce, práce rozdělované mezi rodinu a malířskou tvorbu. A tato léta vydala svou ženskou obrazů a kreseb, jejichž větší část se po léta hromadila v prostorném barokním domě s trámovými stropy zvaném „Na rožku“, který dnes již musel ustoupit novodobé přestavbě města. Ale v době, kdy jsme s Jiřím Klučkou připravovali výstavu z tvorby Marie Parmové-Knězkové, ten dům ještě stál. Pod jeho trámovým stropem jsem se na jaře roku 1967 blíže seznámil s Marií Parmovou-Knězkovou a její malířskou tvorbou. Prohlížel jsem obrazy a kresby s pozorností, zaujetím i ostychem, jako kdybych nahlížel do tajností života druhého člověka, ale ostychné brzy vymizel. Naslouchal jsem vyprávění autorky o životě, studii a malířské práci. Díky upřímné a dobrosrdečné povaze paní Knězkové začal jsem se v jejím království cítit volně a spokojeně. Krásný přátelský vztah stal se trvalým průvodcem všech našich setkání i při přípravě dalších výstav z její tvorby pro frenštátské muzeum.

První výstavu prací jsme uspořádali v červnu roku 1967. Tehdy jsme představili frenštátské veřejnosti kresby ze studijního pobytu ve Francii z let 1925-26. Byly to drobné akvarely a kresby, bezprostřední studie z plenéru, které ve svém celku dobře charakterizovaly tehdejší výtvarné cíle a snahy autorky.

Druhou výstavu jsme připravili z portrétní a figurální tvorby. Při výběrání prací soustředili jsme se na období od roku 1919, to znamená ještě před přijetím na Akademii výtvarných umění, až do třicátých let, to je do doby před druhou světovou válkou. V tomto období vznikla podstatná část tvorby, ve které se ozývá mnoho z mladistvého vzrušeného elánu, ale ve které nalézám i své malířské jistoty a svou životní moudrost. Tento soubor portrétních a figurálních prací byl vystaven při příležitosti 80. narozenin Marie Parmové-Knězkové v září roku 1969 ve výstavní síni muzea ve Frenštátě, jako druhá výstava věnovaná její tvorbě. Pro frenštátskou veřejnost byla tato výstava tak trochu překvapením. Po léta uschovávané složky s kresbami a studiemi, z nichž většina nebyla dosud zveřejněna, umožnily představit tvůrčí úsilí autorky v nových vztazích a souvislostech.

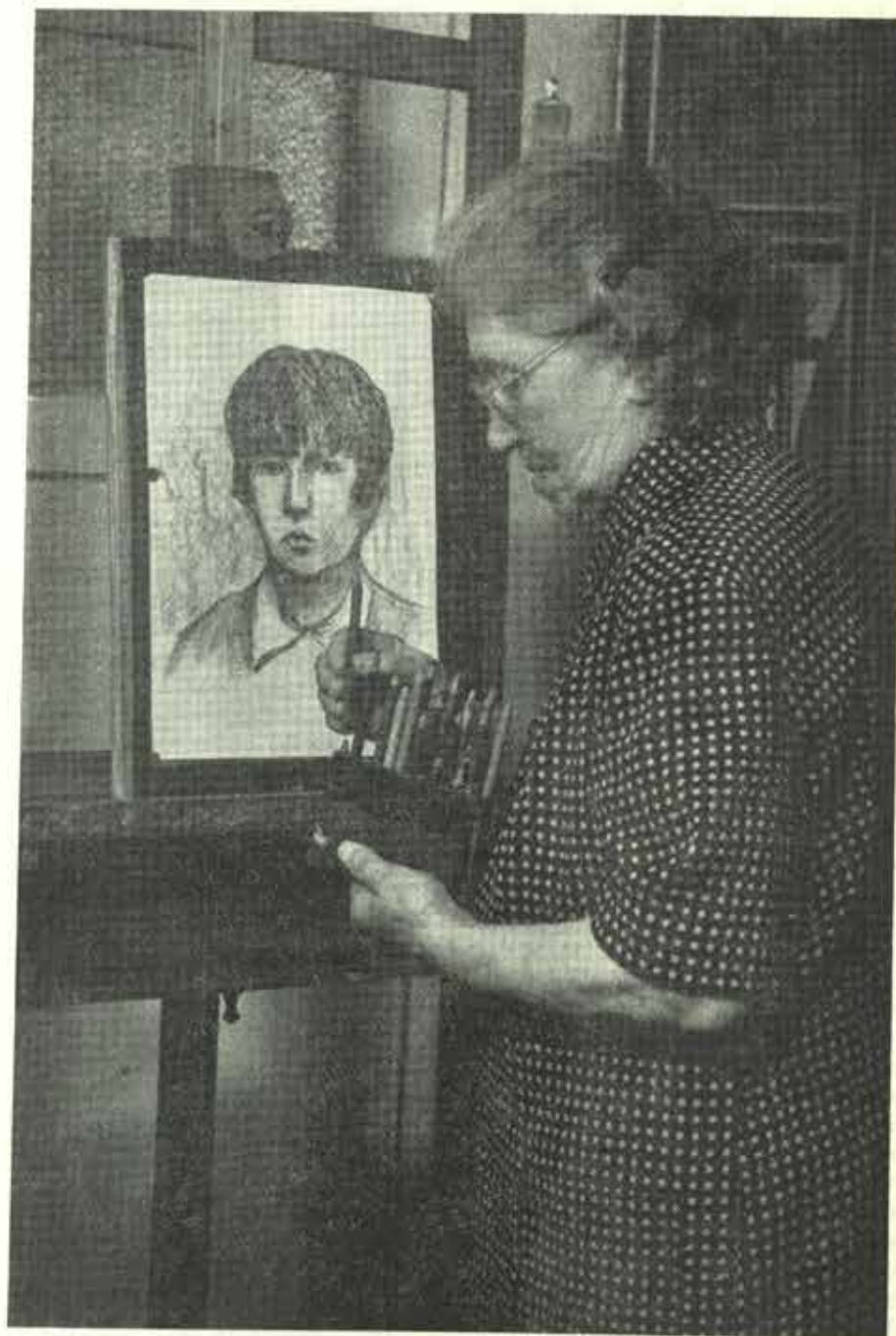
Ale tím naše snaha o představení výtvarného profilu autorky nekončila. Zbývalo připravit k výstavě další část jejího díla, a to její tvorbu krajinářskou. Již při předběžném výběru bylo zřejmé, že tato část tvorby je vlastně oslavou a dokumentem rodného Frenštátu a jeho blízkého okolí. Během let vznikaly kresby a obrazy, ve kterých zachytila ze starého Frenštátu mnoho motivů, které dnes již neexistují. A tak mnohé z toho, co autorka ztvárňovala jako současnou realitu, stalo se navíc ještě jedinečným dokumentem. Umělecké sdělení může být i dokumentem, ale především musí být osobním zážitkem, výpovědí a výrazem vztahu mezi tvůrcem a předmětem jeho uměleckého zájmu, předmětem uměleckého ztvár-

nění. Umění Marie Parmové-Knězkové takovým osobním zážitkem opravdu je. I když se nevzdaluje od smyslové zkušenosti a zachovává tvarům jejich známou podobu, přece vzniká tvorba, která nese pečeť jejího citění a nazírání, jejího vztahu k lidem, městu i krajině.

Výstava krajinářské tvorby Marie Parmové-Knězkové pod názvem Starý Frenštát byla instalována v červnu roku 1972 opět ve výstavní síni muzea ve Frenštátě p. R. Vybrali jsme pro ni 25 olejomalb a větší počet kreseb, pastelů a akvarelů. Časové rozpětí vzniku prací bylo u této výstavy největší, zahrnovala práce od roku 1913 do roku 1963. 50 let malířské tvorby — 50 let lásky k rodnému městu bylo nevyčísleným podtextem této instalace.

Touto třetí výstavou završili jsme cyklus výstav z tvorby akademické malířky Marie Parmové-Knězkové. Nemohli jsme představit frenštátské veřejnosti její výtvarné dílo v jeho úplnosti, jednak pro nedostupnost některých děl, ale hlavně proto, že takového představení umělce veřejnosti má být a také chce být hodnocením tvorby, hodnocením života umělce a jeho bojů o obsah i formu výtvarného sdělení. Ne všechno, co vzniká v prchavém okamžiku současnosti, stane se úhelným kamenem, mezníkem vytčené cesty. A tak vždy je třeba hodnotit, vybírat a třídit, aby se dospělo k ucelenému obrazu, k postihu toho podstatného, co vytváří charakter díla i osobnost umělce.

V cyklu výstav z tvorby Marie Parmové-Knězkové snažili jsme se představit naší veřejnosti životní dílo malířky, bojovnice za rovnoprávnost žen, ale také obětavé a milující matky. Nad její tvorbou je třeba dobře si uvědomit odlišnost společenské situace v době před první světovou válkou, kdy vznikají její první obrazy, v nichž mladý talent a nadšení více než nahrazují dosud malou malířskou zkušenost. Síla malířského výrazu těchto raných prací je neobyčejná. Zřejmě tu příznivě působila i malířská tvorba Břetislava Bartoše jako inspirující prvek. Léta 1913—1927, do

Akademická malířka Marie Parmová - Knězková. Foto: Jiří Klučka.

nichž spadají i léta studií na Akademii výtvarných umění v Praze a studijní cesta do Francie, představují v díle autorky dobu velkého uměleckého rozmachu a tehdy vznikla i ta část tvorby, která dodnes zůstala úhelným kamenem jejího díla.

V roce 1929 se provdala za Vítězslava Knězka, kulturního pracovníka a pozdějšího ředitele muzea ve Frenštátě. Její malířská tvorba se musela přizpůsobit nové situaci manželky a matky. I když musela rozdělovat svůj čas mezi mateřské povinnosti a péči o domácnost, nezapomíná ani na svou malířskou tvorbu. V třicátých letech je nutno zaznamenat novou vlnu tvůrčího úsilí, kdy vedle tvorby portrétní vzniklo mnoho kreseb, studií i obrazů z Frenštátu a okolí. Tvorba tohoto období nám dokumentuje mnoho míst z těch částí města, které přestavba a modernizace v letech po osvobození již nenávratně pohltila. Tvorba třicátých let je již více popisná, všímá si jednotlivostí, což sice zvyšuje hodnotu dokumentární, ale mnohdy ubírá na síle celkového výtvarného výrazu. I z tohoto období jsou však kresby, které dobře korespondují s dřívější výrazovou bezprostředností a dramatickostí malířského zážitku.

Jakýmsi třetím obdobím tvorby Marie Parmové-Knězkové jsou léta poválečná. Je to doba klidu, míru i vzpomínání. Oči moudré a laskavé paní jsou i očima malířky, která neodkládá své malířské náclini, ani když si již tak lehce nemůže vyšlápnout do krajiny za oblíbeným motivem. Maluje vše, co má kolem sebe, dál pečlivě obhlíží jednotlivosti svých motivů, ale vzpomínky jsou již silnější než skutečnost, její štětec více naslouchá hlasu srdce. Laskavá malba střídavého koloritu dovršuje dílo malířky, která splnila své lidské poslání. Ale to neznamena, že její tvorba je již uzavřena, naopak, ještě stále v tvůrčí aktivitě vytváří nové práce pro potěšení nás všech.

Pro to všechno přejeme paní Marii Parmové-Knězkové ještě mnoho krásných a příjemných dní a hodně radosti z malířské tvorby.

Otakar Zelenka

Alois Zbavítel pětadesátníkem

Dne 18. června 1974 dožil se ve Frenštátě pod Radhoštěm v tělesné i duševní svěžesti svých 85 let pedagogický a osvětový pracovník, spisovatel a publicista, profesor Alois Zbavítel.

Jeho služební školská působnost byla ve Frenštátě p. R., v Příboře, Brně, Modré, Košicích, Spišské Nové Vsi, v Opavě a ve Valašském Meziříčí. Ve všech těchto místech se Zbavítel uplatňoval s vrozenou iniciativností a nevšedním rozhledem jako vzorný pedagog, opírající se o znalost nejnovějších směrů ve výchově a vyučování. Mimoto se usilovně staral o další vzdělání svých žáků zřizováním samovzdělávacích kroužků, pedagogických seminářů a studijních žákovských knihoven. Pro učitele organizoval pedagogické kursy, společné porady a pracovní konference, na nichž je seznamoval se soudobými vědeckými pedagogickými názory a svými vlastními pedagogickými zkušenostmi. Aby výsledky těchto svých snažení zpřístupnil všemu učitelstvu, ukládal je do mnoha studií, uveřejňovaných ve všech českých i slovenských pedagogických časopisech. V nich se nám Zbavítel jeví jako pozoruhodný pedagogický teoretik, usilující o nové pojetí školní výchovy. Podle něho škola nemá být jen institucí, která by mladou generaci seznamovala s učebními poznatky, ale i stimulačním faktorem jejího lidského a myšlenkového profilu při jejím začlenění do praktického života.

S touto náplní Zbavítelovy činnosti školské a pedagogické šla souběžně i jeho rozsáhlá veřejná práce mimoslužební na poli vlastivědném, kulturním a osvětovém. Výrazně se projevila zvláště za doby jeho působení na Slovensku, když byl profesorem učitelského ústavu v Modré (1919—1923), v Košicích

(1923—1927) a okresním školním inspektorem ve Spišské Nové Vsi (1927 až 1933). Byla to nejzralejší léta Zbavitelovy tvůrčí aktivity, v nichž se nasmazatelně zapsal do dějin slovenské osvěty a lidovýchovy a získal si při budování jejich základů, jak vděčně uznávají její dnešní vědečtí i političtí představitelé, závažných zásluh. Podle slovenského univerzitního profesora PhDr. Juraje Pašky, který napsal o Zbavitelovi v roce 1969 do bratislavské lidovýchovné revue „Osveta“ obsáhlou studii „Alois Zbavitel v dejinách slovenskej osvety“, vykonal v nich Zbavitel na Slovensku „priekopnícku prácu buditelskú, uvedomovacia a vzdelávaciu.“ „V slovenskom kultúrnom živote“ — píše dr. J. Paška — „zaujímal Zbavitel po dlhé roky popredné postavenie. Jeho progresívne zásady a myšlienky a jeho nové, pokrokové pojmú formy a metódy ľudovýchovnej práce nestratili svoju aktuálnosť ani v dnešnej našej socialistickej osvete.“

Svoje uznání mu vyslovila i vláda Slovenské socialistické republiky, jež ho v roce 1969 jmenovala zasloužilým pracovníkem kultury.

Na Slovensku si Zbavitel vytvořil vlastní koncepci lidovýchovné práce, jejíž nosnost si ustavičně prakticky prověřoval. Do mentality slovenského lidu, těžce se probírajícího ze staleté vyhlazovací národní poroby, dovedl se dokonale vžít. S jeho jménem na štítě svých snažení rozvinul na Slovensku záviděníhodné schopnosti obětavého kulturního pracovníka, všestranného osvětového organizátora a pilného publicisty, jenž stačil ještě, vedle nesčetných článků do časopisů, napsat a vydat tiskem deset sociologických prací, mezi nimi i skvělou prvou slovenskou učebnici řečnicví. Zbavitel sám byl pohotovým a uchvacujícím řečníkem. Proslovil přes tři tisíce řečí nejen na Slovensku, ale povytce i ve všech významnějších místech Čech, Moravy a Slezska. Nikdy však svou řeč nečetl. Jeho přednes se vyznačoval logicky utříděným celkem, bohatým vyjadřovacím slovním fondem

a pevnou psychologickou vazbou řečníka s posluchačstvem. I po této stránce Zbavitelovy dynamické osvětové vitality byl jeho zjev na Slovensku uznáván výjimečným. Není proto divu, že jméno Zbavitelovo je tam dodnes vyslovováno s úctou a že je i ve slovenském lidu pořád ještě živé. Dosvědčují to i dopisy, proteplené dojmavými projevy oddanosti a srdečných vzpomínek od Zbavitelových přátel a žáků, docházející mu dodnes.

Ukončení pedagogické činnosti v roce 1945 neznamenovalo pro Zbavitela odchod na odpočinek, ale usilovné soustředění na osvětové potřeby jeho rodiště, kde se nyní trvale usadil. V letech 1950—1956 byl zde ředitelem okresního muzea, které vybudoval s neobvyklou péčí. Napsal dějiny frenštátského školství. Zaznamenal historii frenštátského revolučního dělnického hnutí. Zabýval se odbojovou činností za druhé světové války, v níž měl sám významnou účast, za kterou byl i vězněn v brněnských Kaunícových kolejích. Dlouhá léta byl ve Frenštátě městským kronikářem a doplnil v městské kronice všechny významné místní události od roku 1920 do roku 1972. O některých vynikajících frenštátských rodácích vydal dokumentární publikace, o jiných napsal životopisné studie do různých časopisů a sborníků. Zvláštní pozornost věnoval frenštátskému akademickému malíři, grafiku a sochaři Janu Kneblovi (1866—1962), o němž uveřejnil mnoho článků v různých časopisech.

Touto regionální vlastivědnou kapitolou Alois Zbavitel uzavřel svou bohatou a mnohotvarou osvětovou práci, jež mu byla smyslem života a osudovou vnitřní nutností jeho lidovýchovného poslání, v němž shrnoval myšlenky našich probuzeneckých buditelů a názory velkých světových myslitelů. A skutečně, mnohé ze Zbavitelových myšlenek a zásad, jak se v tom shodují i jeho životopisci, z nichž jeden příklad jsem zde shora citoval, neztratily svou aktuálnost ani v dnešní naší socialistické společnosti.

Bohuslav Knebl

Pustevny kolem roku 1910, foto ze sbírek muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm.

90 let Pohorské jednoty Radhošť — 90 let české organizované turistiky

Pod tímto heslem se konaly ve Frenštátě p. R. oslavy 90. výročí vzniku prvního českého turistického spolku, Pohorské jednoty Radhošť (PJR). Organizátoři oslav — MěstNV, Dům kultury, Městské muzeum a především odbor turistiky TJ MEZ ve Frenštátě p. R. — připravili k tomuto výročí celou řadu akcí.

Ze sportovních to byl 7. září třicetkilometrový pochod mládeže na Pustevny a 14. září dálkový pochod „Frenštátská padesátka“.

Slavnostní zasedání krajského a okresního odboru turistiky, odboru turistiky TJ MEZ Frenštát p. R. a bývalých pracovníků PJR se uskutečnilo 7. září v Domě kultury. Hlavní projev této schůze měl Oldřich Šablatura, předseda komise cestovního ruchu při MěstNV. Mezi hosty byl i předseda krajského svazu turistů v Ostravě Vojtěch Menšík, vedoucí tajemník OV CSTV v Novém Jičíně Jaroslav Machovský a další.

Účastníci vzpomínkového večera v Libušíně na Pustevnách 13. září, mezi

kterými byli i zástupci českého ústředního výboru svazu turistů ČSTV v Praze ing. dr. Rudolf Štancil a Jan Jašek, zástupce krajského svazu turistů v Ostravě Alois Winkler a vedoucí tajemník OV ČSTV v Novém Jičíně Jaroslav Machovský, si se zájmem vyslechli přednášku arch. Aleše Parmy o vzniku a historii PJR. V 19 hodin téhož dne byly zapáleny slavnostní vatry na Javorníku, Radhošti, Okrouhlém a Ondřejníku. Při vatře na Marku ve Frenštátě p. R. se sešli místní pionýři a svazáci, které ředitel Domu kultury Eduard Vojtek seznámil s významem PJR.

Úvodním proslovem prof. Jaroslava Bači a projevem předsedy MěstNV Miloše Vlčka byla v neděli 8. září v Městském muzeu zahájena výstava dokumentů z historie PJR, turistického spolku, který si vytkl, jak se praví v II. článku jeho stanov, „návštěvu hor a zajímavých krajín moravsko-valašských usnadňovati a k ní povzbuzovati, lásku k nim pěstovati, znalost jich rozšiřovati a k vědeckému prozkoumání, jakož i k duševnímu a hmotnému zvelebení Moravského Va-

lašska přispívati". Toto úsilí PJR našlo pochopení v celé řadě měst, kde vznikaly její odbory. Některé z nich po kratší či delší době zanikly, jiné se větší či menší měrou podílely na činnosti ústředí po celou dobu existence PJR. Odbory PJR byly v Příboře, Kopřivnici, v Novém Jičíně, na Hukvaldech, v Brodce, Přerově, Lipniku, Hranicích, Mor. Ostravě, Rožnově, Chropyni, Frýdku, Kroměříži, Olomouci, Frýdlantu, Brně, Místku, Opavě, Petřkovicích, Praze, Prostějově, Valašském Meziříčí, Uherském Hradišti a v Bratislavě. Budováním komunikací a útulů na Pustevnách (r. 1891 — Pustevně, r. 1894 — Šumná, r. 1899 — Maměnka a Libušín podle návrhu arch. Dušana Jurkoviče, r. 1926 — Tanečnice) zpřístupnila PJR nejkrásnější část Beskyd turistice. Před rozpínavostí německých turistických spolků zachránila je tak především turistice české: „My nesmíme dopustit, aby Němci též našeho Radhoště se zmocnili — toť výzvou našeho podniku.“

Na tradice PJR a zejména jejich lyžařských odborů v Brně, Praze, Mor. Ostravě a ve Frenštátě p. R. navazují úspěšně sportovní oddíly TJ MEZ Frenštát p. R. — oddíly lyžařský, horolezecký a turistický. Hodnoty vytvořené PJR a její pokrokové tradice jsou stále živé. Velká účast veřejnosti na všech akcích a zájem o vystavené dokumenty nám to potvrzují.

Jiří Klučka

Neznámý materiál k dějinám Jilovce

Malička dědina Jilovec náleží mezi nejstarší osady v našem okrese. Je doložena již r. 1293; příslušná latinská listina se týká tamějšího fojtství, které tehdy držel nějaký Štědroň. Když byl

Jilovec postoupen pány z Kravař od fulneckého panství nově založenému augustiniánskému klášteru ve Fulneku (1389), starali se fojti o zabezpečení svých starších privilegií. Když se totiž kolem roku 1595 sestavoval nový urbář, v němž byli sepsáni klášterní poddaní se všemi právy a povinnostmi, byla tam zapsána i dosavadní privilegia jiloveckého fojta. Vedle zmíněné listiny z r. 1293, která je zpřístupněna edicí v moravském Codexu, jsou to dvě dosud neznámé výsady pro fojtství. Podle první z nich, vydané ve Fulneku na den sv. Alžběty r. 1376 v latinské řeči (připojen i český překlad), v CDM neotřetěné, snížil Drslav z Kravař na prosbu fojta Zbyňka z Jilovce roční plat z fojtství ve výši jedné hřivny na polovici. Druhá výsada, vydaná ve Fulneku v úterý před Božím tělem 1594, uvádí, že augustiniánský klášter ve Fulneku, zastoupený proboštem Janem Bohušem z Velvárek a převorem Blažejem Richterem, pustil jiloveckému fojtu Janu Dreslarovi chalupu v Jilovci, kterou si tam postavil Ondřej Schindler. Osadníci ve vsi se koncem 16. věku nazývali Vávra Klekan (držel $\frac{3}{4}$ lánu), Vitek Janík $\frac{1}{2}$ l., Bláha Sovinský $\frac{3}{4}$ l., Ondřej Rokita $\frac{3}{4}$ l., Kristin Bartek $\frac{3}{8}$ l., Matuš Šubart $\frac{3}{8}$ l., Jakub Rokyta $\frac{3}{4}$ l., Andris Dreslar $\frac{3}{4}$ l., Jan fojt (fojtství se tehdy patrně čítalo za 1 lán); zahradníci se nazývali Jan Olša a Martin Zeyfrid. Jména ukazují na český původ téměř u všech usedlíků. V té době ostatně sousedil Jilovec na západě s převážně českým Děrným, na severu s tehdy českým Bravinným, na východě se silně smíšenými Pohořílkami a z větší poloviny českým Bilovem. (Státní archiv v Opavě, fond Vs Fulnek, inv. č. 11, sign. A IV/1).

Adolf Turek

LITERATURA

Jiří Sehnal

Život a dílo novojičínského varhanáře Jana Neussera (1807—1878)

(Příspěvek k dějinám varhan na Moravě v době rozpadu barokních tradic)

Časopis Moravského muzea

Vědy společenské II, Brno 1973/LVIII, str. 163—216

Studie je cenným přínosem pro dějiny varhanářství na Moravě. Významný organolog Jiří Sehnal vychází ze zatím jediné známé varhanářské kroniky v našich zemích, dochované v okresním archivu v Novém Jičíně. Je to rukopisný záznam varhanáře Jana Neussera, který podává ucelený obraz činnosti jeho varhanářské dílny, osvětluje důležité období stylových změn ve stavbě varhan v 1. polovině 19. století a podává přehled o varhanách na východní Moravě, zvláště na Valašsku. Po úvodním vyjmenování Neusserových současníků, kteří stavěli varhany na Moravě a ve Slezsku, uvádí autor stručný životopis Jana Neussera, čerpaný z životopisných dat obsažených v Neusserově kronice. Zmínuje se i o jeho nástupci Karlu Neusserovi, jenž sice postavil na Moravě více opusů než jeho otec, ty však nesou všechny rysy úpadkového varhanářství. Z toho důvodu se Jiří Sehnal zaměřuje pouze na Neussera staršího, jehož dílo zpracovává podrobným monografickým způsobem.

Na základě varhanářských záznamů v řečené kronice podává chronologický seznam všech varhan a pozitivů, které Jan Neusser postavil nebo i jen opravil. U každého nástroje udává přesné datum prací, popis a historii. Pokud byly v kronice uvedeny dispozice, jsou u nástrojů dosud existujících osobně ověřeny a upřesněny též podle dochovaných pramenů, podle nichž doplňuje autor historii každého nástroje až do nejnovější doby. Po uvedení dispo-

zic, popisu a historie každého nástroje podává studie v závěru celkový obraz práce Jana Neussera během 42 let jeho činnosti, v němž je shrnuto jednak vybavení nástrojů po technické stránce, jednak výtvarná stránka řešení prospektů i s popisem specifického Neusserova způsobu zdobení prospektových píšťal. Z bohatého poznámkového aparátu vysvítá, že autor podrobně prostudoval nejen dokumentaci v archivech, ale obrátil se též na všechny příslušné instituce, v jejichž majetku je každý z uvedených nástrojů. Mezi odbornou československou i zahraniční literaturou cituje i nejnovější — sborník „Varhany Krnov 1873—1973“, vydaný k stoletému jubileu trvání závodu Varhany Krnov. Na mnoha místech v textu jsou připojeny i vysvětlující komentáře. Z osmnácti fotografií, jimiž je studie doplněna, je autorem šestnácti sám Sehnal. Jsou to většinou snímky prospektů Neusserových varhan, ale též charakteristické detaily Neusserových píšťal, snímek zápisu o postavení varhan v Lichnově v roce 1836 a snímek Neusserova návrhu na prospekt varhan pro Majetín z r. 1867. Ke studiu je připojena přehledná tabulka všech varhan a pozitivů postavených Janem Neusserem. U každého nástroje je uvedena lokalita, velikost, počet hlasů v manuálu, pozitivu a pedálu, poměr osmistopých hlasů k ostatním v manuálech a zvukovost. Druhou přílohou je rejstřík lokalit, ve kterých Jan Neusser pracoval, třetí podrobná příloha — rejstřík varhanářů a varhanářských firem — obsahuje u každého jména odkaz k rokům a lokalitám, u nichž je o příslušném varhanáři zmínka. Odborná studie je zakončena německým resumé. Vzhledem k podrobné dokumentaci a k systematické práci, která danou problematiku zvládá vyčerpávajícím způsobem, je tato monografie podstatným obohacením odborné literatury.

Marie Turková

Seznam obcí ve Slezsku a na Ostravsku

(V rozmezí současných okresů Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava, Ostrava a severní části okresů Bruntál a Šumperk). Sestavil Josef Moša. Pro vnitřní potřebu ústavu vydal Slezský ústav ČSAV, Opava 1974. Stran 203 + 2 mapy.

Autor sestavil přehled obcí — v zásadě někdejšího Ostravského kraje — tak, aby uživatel jednak rychle našel německé a polské názvy jednotlivých obcí a osad, jednak aby se poučil o jejich zařazení do soudních a politických okresů počínaje rokem 1910. Použil přitom různých pomůcek z doby Rakouska i Československé republiky, avšak bohužel nepovšiml si období okupace, které právě pro náš okres znamená ve správním vývoji dosti značné odchylky. Jde jednak o obce, které zůstaly v tzv. protektorátě a byly připojeny k okresům Místek a Valašské Meziříčí, jednak o obce, připojené k landrátu Nový Jičín z okresu Hranice a soudního okresu Odry. U několika obcí v našem okrese by bylo třeba provést drobné opravy:

Stará Ves (Altstadt) je omylem uvedena v okrese Bílovec, u Bernartic nad Odrou je omylem odkaz na Bernartice u Javorníka, u Bravinného není přesně uveden název osady Dolní Nový Dvůr, Hrabětice byly připojeny k Jeseníku nad Odrou již 1957, nikoliv teprve 1960. Název Německý Jeseník byl zrušen 1946 a užívalo se jen názvu Jeseník, teprve od 1949 zavedeno jméno Jeseník nad Odrou; bylo by bývalo též vhodné uvést při Frenštátě zavedení přídomku „pod Radhoštěm“ v r. 1922. Chybí také zmínka o zániku obce Hartů v r. 1956 resp. 1957. Jakubčovice u Oder byly přejmenovány na Jakubčovice nad Odrou v r. 1935, Kunvald na Kunín v r. 1947. Také posuny mezi některými obcemi někdejšího okresu Fulnek a Bílovec nejsou podchyceny. Jinak pro první orientaci příručka vcelku vyhovuje a zejména má svou cenu v tom, že zachytila všechny významnější sídliště a místní části jednotlivých obcí. Přiložené mapy Slezska a Ostravska z r. 1921 a z r. 1967 názorně poučují jednak o hranicích katastrů obcí, jednak o změnách hranic jednotlivých okresů.

Adolf Turek

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN Obsah svazku 14

Adolf Turek:	650 let obce Pustějova	1
Vítězslav Černý:	Historie pionýrské organizace v okrese Nový Jičín	13
Ladislav Glogar:	Vznik a vývoj JZD v Bernarticích n. O.	17
Jaromír Pavlíček:	K boji české menšiny v Novém Jičíně proti germanizaci před I. světovou válkou	23
Květoslav Kadlčík:	Prušáci v roce 1866 na Novojičínsku	31
Bohumír Indra:	Fulnecká rodina stavitelů — architektů Thalherrů	35
Emanuel Opravil:	Z historie pohanky	51
Emanuel Grepl:	Nový hromadný nález bronzových předmětů ze Štramberka	56
Zdeněk Gába-Antonín Kahánek:	Ledovcové uloženy u Libhoště	58
Bohumil Šula-Josef Duda:	Květena při horním toku řeky Odry	60
Marie Sedláčková:	K charakteristice bukových lesů chráněné krajinné oblasti Beskyd v okrese Nový Jičín	65
Zprávy:	K výstavám sochařské tvorby Karla Vašuta v Novém Jičíně a ve Frenštátě p. R. — K 85. narozeninám Marie Parmové-Knězkové — Alois Zbavítel pětadesátníkem — 90 let Pohorské jednoty Radhošť — Neznámý materiál k dějinám Jílovce	70
Literatura:	Jiří Sehnal: Život a dílo novojičínského varhanáře Jana Neussera (1807—1878) — Seznam obcí ve Slezsku a na Ostravsku	77

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává Vlastivědný ústav v Novém Jičíně

Svazek 14 vyšel v roce 1974

Rídí a odpovídá redakční rada v čele s předsedou Janem Horákem

Registrováno Sm KNV v Ostravě RM 37 ze dne 28. června 1967

Cena 8 Kčs

Vytiskly Moravské tiskařské závody n. p. Olomouc, závod Ostrava, provoz 27 Nový Jičín
zakázka č. 2282

